

SLOVENSKI JADRAN

LETO II., ŠTEV. 36

Koper, petek 4. septembra 1953

POSAMEZNA ŠTEVILKA 10 DIN

JUGOSLAVIJA: 25-letna želja in zahteva Primor-
cev; SVOBODA: tisočletna težnja slovenskega ljudstva;
SVOBODNA SOCIALISTIČNA DOMOVINA:
s krvjo in žrtvami priborjena stvarnost.

Pred desetimi leti se je up na to stvarnost spremenil v
vero in trdno prepričanje vsakega Slovenca, vsakega Jugoslo-
vana. Za to stvarnost pa smo se Primorci bojevali tu ob mor-
ju in po vseh jugoslovanskih bojiščih, na primorskih tleh so
spet padali in zmagovali Srbi in Hrvatje, Makedonci in Črno-
gorci, Bosanci in Hercegovci. In prav naše primorske kraje,
Trst in Gorico so osvobodili prav vsi jugoslovanski narodi,
združeni po svojih najboljših sinovih v slavni Jugoslovanski
ljudski armadi.

Prav zato je naš primorski praznik — praznik vseh
Jugoslovancev.

Kako se zgane v srcu nekaj toplega, nekaj lepega, nekaj
občutenega, ko človek zasliši imena: Goriška, Kras, Tolmin-
ska, Vipavska dolina, Brda, Ravka. To je naša zemlja ob
morju. In ob morju je še ista, tam pod Matajurjem, Mijo
in Kolovratom pa še Slovenska Benečija. In še je treba za-
pisati, da je na tem koščku zemlje tudi Gorica, da je tu tudi
Trst. Povsod tod žive naši dobri — zemlji, sebi in domovini
zvesti ljudje.

Ta zemlja, ta ljudov svet ob morju, poln sonca, cvetja
in lepote, je bila predmet lakomne požresnosti tujcev vse od
časov rimskega do fašističnega imperija.

Partizanska doba Primorske se ni napisala v knjigi.
Kdo jo bo napisal? Se živijo priče velikih junških dejanj
— borci Soske, Bazoviške, Tržaške, Kosovelove, Gregorči-
čeve, Gradnikove, Črnkove, Prešernove, združene v XXX. in
XXXI. diviziji IX. korpusa NOV in POJ, se živijo priče
Briško-beneškega odreda. Te žive priče — najslavnejše bor-
bene dobe primorskega ljudstva — praznujejo na Okroglici
skupno z ljudstvom desetletni jubilej ustanovitve.

Deset let, Partizanski duh je ostal prav tako živ, kot
je bil v tistih prvih dnevih, ko so brigade s svojo navzo-
cnostjo vzbujale strah in grozo okupatorju.

Ce kje, je tujec prav na Primorskem uporabil vso svojo
moč, da bi ljudi zaslužnil gospodarsko, kulturno in narod-
nostno. Ni mu uspelo! Primorci, ki so nosili v sebi vso bo-
gato dediščino — lastnika te zemlje — so se uprli fašizmu in
nato še nacifašizmu in domačim izvržkom.

Borci odredov, brigad, divizij in korpusa. V najtežjih
pogojih obstoja, v najbolj krvavi dobi naše zgodovine ste
jurišali, padali in zmagovali. Prav tako po osvoboditvi.
Uspehi partizanske vztrajnosti so vidni povsod. Porušena in
opustošena domovina se je po vaši zaslugi dvignila iz ru-
ševin. Naj ostane ta partizanski polet še za naprej tak, kot
je bil med narodnoosvobodilno borbo.

Za vaš praznik, primorski borci, in za svoj praznik se
je Primorska in z njo vsa Slovenija in ostala Jugoslavija,
oblekla v praznično obleko. Prav je to. Naj vidijo tujci,
kako radi imamo to zemljo, kako čuvamo priborjeno svo-
bodo. Naj na drugi strani meje začutijo vso odločnost
vzklika: Tu je Jugoslavija!, ki ga je slovensko in italijansko
ljudstvo napisalo na številne slavaloke.

Da ne bomo nikoli več prišli pod peto katerega koli
tujca, so se borile naše partizanske brigade, se je borilo vse
naše ljudstvo, združeno v mogočni fronti bratstva in eno-
tnosti jugoslovanske skupnosti.

NAJ DIVJA POPLAVA KRVI, DIVJA,
NAJ ODMAŠA S SEBOJ IZ NAŠIH DOMOV
PLESNIVO POHIŠTVO: SEBIČNI STRAH.
V NAS JE PLJUSNILA IZ GROBOV KRI,
KI SO JO PREVRELI: POGUM, UPOR,
DEJANJE.

Matej Bor

Ob desetletnici ustanovitve IX. korpusa

IX. korpus NOB je imel v okviru naše vojske poseben značaj in poseben pomen. Nastal je v Slovenskem Primorju in na tem področju se je boril od svoje ustanovitve do konca vojne, sodelujoč v operacijah, ki so privedle do osvoboditve Trsta. Že samo snovanje IX. korpusa, kar velja tudi za enote v Hrvatski Istri — je bilo velikega mednarodnega pomena. Naš življenj, ki je ob koncu prve svetovne vojne prišel v italijansko suženjstvo, je prijel za orožje, da bi si s svojo krvjo skupaj z vojsko, ki je nastajala znotraj stare Jugoslavije, priboril osvoboditev in priključitev k matični deželi.

Pretresljiva je povest o nastajanju teh enot in pogojih, ki jih je ustvarila italijanska oblast malone v četrt stoletja, pogojih, za katere je bila značilna fašistična policijska kontrola nad življenjem sleherne družine, vsakega posameznika, zlasti ob pomoči tako imenovanih »kolonov«, priseljencev iz Italije, ki so jim izročili posestva slovenskih kmetov, pregnanih z gospodarskim in upravnim pritiskom oblasti z njihove zemlje. Pa tudi v takšnih razmerah so že leta 1941 nastale prve, sicer majhne enote, kakor na pr. četa v Branici, jugovzhodno od Gorice, poleti 1942 bataljon »Simona Gregorčiča« v Vipavski dolini pri Gorici, pozimi 1942-43 pa toliko čet in bataljonov, da so bile na pomlad 1943 formirane prve slovenske primorske brigade.

Od kod ti fantje na področju, s katerega so oblasti odgnale v delovne bataljone vse moške prebivalce od 18. do 45. leta? To so bili fantje izpod 18. leta in dezertirji iz italijanske vojske. Odkod pa prvo orožje na področju, kjer ni razpadala kraljevska jugoslovanska vojska? Prvo orožje je bilo avstrijsko, skrito leta 1918 ob razpadu cesarske vojske in ko je sem prihajal italijanski okupator. Naš kmet je skrival na njivi zakopano, staro mavzerico in nekaj municije dobrih dvajset let. Vsako zimo jo je odkopal, namazal in znova zavil v mastne krpe in podobno v pričakovanju, da bo napočil čas za obračun z italijanskimi zatiralci!

Takšen borbeni duh se je moral pokazati tudi v velikih dejanjih, ko je kapitulacija Italije omogočila, da se je na tisoče naših ljudi vrnilo iz delovnih bataljonov in koncentracijskih taborišč širo po Italiji in ko je razpad kraljevske italijanske vojske nudil tako rekoč neomejene možnosti glede oborožitve. Vse Slovensko Primorje je prišlo za orožje in se brez obotavljanja postavilo po robu enotam nemške hitlerjanske vojske, ki so pritiskale od vseh strani.

V tistih dneh je bil formiran slavni IX. korpus, poosebljena volja ljudstva Slovenskega Primorja po svobodi in združitvi s Titovo Jugoslavijo.

Toda ta korpus je bil še nekaj več.

V dnevih po kapitulaciji Italije je kraljevska italijanska vojska zapuščala naše kraje. Osramočene in klavrne enote te vojske so se pomikale po cestah Slovenskega Primorja proti Italiji. Naše partizanske enote so na ukaz štaba primorske operativne cone ustavljale Italijane in stopale prednje z alternativno: da se bore z nami proti prodirajočim Nemcem, ali pa da položijo orožje, da bi ga mi uporabili za boj proti Nemcem. Nobena italijanska enota se ni pridružila boju proti Nemcem. Vse brez izjeme so rajši položile orožje. In to je bilo razumljivo. To ni bila njihova zemlja. Usoda te zemlje za Italijane iz Italije ni bila važna. Italijanski kraljevski vojaki so položili orožje, pokrili z njim polje in livade vzdolž cest in se vračali v svojo domovino — Italijo.

Tiste dni pa se je zgodilo nekaj drugega. Razen slovenskih kmetov in slovenskih delavcev iz večjih mest, iz Gorice, Trzica in Trsta, so v imponentnem številu iz teh mest prihajali v partizane delavci in drugi italijanski jezik govoreči protifašisti. Že v prvih dneh po kapitulaciji Italije so nastale iz italijanske govorečih ljudi tri partizanske brigade: dve tržaški in ena tržaška kot sestavni deli naše NOVJ. Te brigade so se borile skupaj z nami proti hitlerjanskim nemškim četam. In to je bilo razumljivo. Italijanska manjšina v Slovenskem Primorju se je čutila kot sestavni del njegovega prebivalstva, čutila je, da

je njena usoda povezana z usodo celote.

Ko zdaj proslavljamo desetletnico ustanovitve IX. korpusa, moramo predvsem misliti na to, da je oškropil s krvjo vse Slovensko Primorje, vso severno Julijsko krajino, pa tudi ulice Gorice in Trsta. Prav tako pa moramo misliti na to, da so veliki zavezniki v kratkem roku nekaj mesecev na to pozabili. Stiri velesile, ZDA, ZSSR, Velika Britanija in Francija, so se sporazumele, da so to zemljo protinaravno in v njeno mesrečo razkosale. Kot da je zemljevid samo tiskan papir, so jo s škarpami izstrigli in tako ločili mesta od njihovih okolice in zaledja. Goriška pokrajina, tiščetna celota, je izgubila svoje naravno zemljepisno, gospodarsko in prometno središče, mesto Gorico. Vse Slovensko Primorje je izgubilo svoje največje mesto Trst, s čimer je Slovenija in Jugoslavija izgubila svoj najnaravnejši izhod na morje. Mesta, tako odrezana od svoje okolice in zaledja, so obsojena na životarjenje. Nastalo je vprašanje, vprašanje Trsta, ki sodi med najtežavnejša vprašanja sedanjega mednarodnega dogajanja, med tista vprašanja, ki najbolj zastrupljajo mednarodno vzdušje.

Italijanski ekspanzionizem v smeri Jugoslavije in Balkana je z rokami pograbil koncesijo, ki so mu jo v osnutku mirovne pogodbe dale štiri velesile. Z njihovo privolitvijo in pomočjo je znova prodrl v Trst, ki bi moral biti po besedilu mirovne pogodbe od Italije ločeno posebno telo. Tako je nastala velikanska ovira za normalne stike med Italijo in Jugoslavijo kot dobrima sosedama.

Seveda ni dvoma, da tako nastali problem ni nerešljiv. Toda nje-

Narodnoosvobodilna vojska na tržaških ulicah 2. maja 1945

Tov. Bebler v razgovoru s starim borcem

gove rešitve ne moremo iskati v koncesijah italijanskemu ekspanzionizmu. Münchenski recepti so se zmeraj pokazali kot najslabši. Pot k rešitvi je samo v tem, da se italijanski ekspanzionizem zaustavi in da de Italija vrne v svoje naravne in zgodovinske meje.

(Mednarodna politika)

Na Okroglici bomo odgovorili

Te dni italijanski iredentistični tisk in propaganda zopet širita med svet razne poskuse intrigranja in rovarjenja proti naši državi. To rovarjenje in intrige hoče sedanja italijanska »počitniška« vladna podkrepiti celo z nekakšnimi vojaškimi ukrepi s tem, da kakor petelin na domačem gnojišču zbira kontingente svoje vojske v bližini naše meje, da bi s tem ustvarila, zlasti v Trstu in Gorici, vojno psihozo. Ta manever italijanske iredente niti za nas, niti za ostali svet ne predstavlja prav nič novega.

Na Okroglici bomo povedali, da se zgodovina fašistične tiranije in suženjstva v mejah socialistične Jugoslavije ne bo nikoli več ponovilo. Že dostikrat smo ugotovili, da imajo italijanski fašisti po vsem videzu zelo slab spomin, ako so pozabili na sramotni izgon svojih tolp iz naše zemlje. Pozabili so, da jih je izgnala iz teh krajev volja našega ljudstva z njihovim lastnim orožjem. Danes ne potrebujemo fašističnega orožja, ker imamo svoje. In še nekaj imamo, s čimer mora računati vsak, kdor bi iztegoval pohlepne prste po naši zemlji: poživljeni in okrepljeni duh partizanstva, organiziran v taki armadi, ki bo do poslednje kaplje krvi in do poslednjega diha branila krvavo

plačano svobodo naših narodov in vsako ped za ceno neizmernih žrttev osvobodene zemlje.

S seje okrajnega odbora in zbora proizvajalcev koprškega okraja

V Kopru sta imela v sredo skupno svečano sejo okrajni zbor in zbor proizvajalcev v počastitev 10-letnice ustanovitve primorskih brigad in priključitve Slovenskega Primorja k Jugoslaviji. Seji je prisostvoval tudi član izvršnega sveta Ljudske skupščine LRS in nekdanji komandant IX. korpusa Jože Borštnar.

Na seji je govoril predsednik Socialistične zveze delovnega ljudstva tovariš Julij Beltram, ki je predvsem podčrtal borbo, ki jo je vodilo primorsko ljudstvo za osvoboditev izpod jarma fašističnega nasilja. Poudaril je pomen borbe, ki so jo imele v tem boju partizanske brigade. Na tej svečani seji je bilo poudarjeno, da je del tega ljudstva, ki je s svojo odločnostjo priborilo svobodo, še vedno izven meja Jugoslavije. Ob veliki in pomembni obletnici, ki jo bodo delovni ljudje praznovali na Okroglici, naj bo 6. septembra dejansko praznik vsega delovnega ljudstva na Primorskem, tudi tistega, ki živi v Trzinu, Gorici in Trstu.

Udeleženci te slavnostne seje so sprejeli protestno resolucijo in jo poslali sekretariatu za zunanje zadeve FLRJ. V resoluciji odločno protestirajo v imenu prebivalstva koprškega okraja proti italijanskemu izzivanju in provokacijam. Ljudski odborniki koprškega okraja zahtevajo, naj jugoslovanska vlada odločno in jasno sporoči italijanski vladi, da nima nikakih pooblastil ljudstva iz tukajšnjih krajev, da se izdaja za njegovega zaščitnika.

ITALIJA OSTANE ITALIJA

Samo slepo sovraštvo, politična kratkovidnost, politika »divide et impera« je mogla sugerirati velesilam tako državno mejo med Jugoslavijo in Italijo, kakršno imamo danes. Noben pameten človek, ki ima toliko nepristranosti, da trezno presoja stvari, ne more odobravati zločina, ki so ga zavestno storili primorskemu in istrskemu ljudstvu, Tržačanom in Goričanom, skratka Jugoslaviji na konferenci v Parizu z diktatom, na katerega je osamljena v interesu miru morala pristati tudi naša vlada. Naša vlada je ob podpisu mirovne pogodbe 1947. leta izjavila, da se s tem podpisom ne odreka pravicam, ki jih ima na celotno področje, do etnične meje, ki deli Slovenijo od Italije. Vsilila se je očitno začasna rešitev s posledicami, ki jih doživljamo vse do danes: italijanskemu imperalizmu so velesile s Sovjetsko zvezo na čelu, ki je izdala Jugoslavijo, dale kos naše zemlje; danes steza, kot smo predvidevali, grabežljive kremplje po novih naših ozemljih, organizira oborožene provokacije in ogroža mir.

Nobena diplomatska poteza, tudi umazana, če je treba, nobena provokacija, nobeno nasilje nad našo slovensko manjšino, izgoni našega življa, nič ni tako podlo, česar se ne bi Italija posluževala proti

socialistični Jugoslaviji, za miniranje njenega zasluženega ugleda v svetu. Z izdatno podporo italijanske vlade so v Trstu in Gorici iredentisti organizirali špijonska in provokatorska gnezda, oživilo staro Lego nazionale, tipični produkt italijanskega ekspanzionizma, se izza Avstrije in novi CLN, komandni center iredentizma, šovinizma, fašizma in špionaže. Italijanska vlada sploh ne zakriva finančne podpore tem protijugoslovanskim institucijam, ki imajo edini cilj, organizirati sovraštvo do narodov Jugoslavije, organizirati provokacije, ustvariti rasno nestrpnost in s tem resno ogroziti mir na tem področju ter preprečiti mirno sosedsko sožitje med obema državama.

Torej prav nobenega dokaza pripravljenosti na strani Italije, da se predvsem odstranijo elementi, ki povzročajo trenja predvsem pa nobenega dokaza, da se Italija odvede politiki imperializma, ki je že enkrat pripeljal italijanski narod v katastrofo. Nasprotno! Novo nasilje in grožnje z orožjem. Torej ni res, kot so takrat pisali časopisi, da »dajmo tudi Italiji nekaj, da ublažimo njene strasti«, ampak je res prav obratno: zahteva so vsak dan večje, zatiranje našega življa naravnost izzivalno. In prav zato se moramo, četudi počno, strez-

niti; ustaviti moramo italijanski ekspanzionizem, kot pravi tov. Bebler, in »da se Italija vrne v svoje naravne in zgodovinske meje«.

Posledice odrezanosti mest od zaledja in zaledja od mest so katastrofalne za mestna središča, ki životarijo v brezdelju, v dajanju raznemu zaslužkarstvu poceni, v korupciji, prostituciji, spekulativnosti in kriminalu. Nobeno umtenu vzdrževanje teh centrov ne more odpraviti posledice odtrganosti od zaledja in nove injekcije le povečujejo životarjenje in korupcionastvo. Vse, kar je najslabše, se tu zbira in s pomočjo raznih podpor naseljuje v teh mestih iz dveh namenov: zato, da se pospešuje Mussolinijev raznarodovanje in s tem pospešuje spreminjanje slovenskega etničnega obeležja mest in okolice. In drugo, da se na meji nakopiči pokvarjen element, ki bo vedno pripravljen na vsako provokacijo ali kriminal proti socialistični Jugoslaviji. Toda z milijardnimi investicijami omogočeno doseljevanje južnega italijanskega elementa v mesta, z zidanjem novih naselij v čisto slovenskih krajih ter hkratni z vsemogočnim pritiskom na slovenski živelj, z nasilnim odkupovanjem zemlje slovenskih kmetov nastaja novo stanje. Za to stanje nastaja v času, ko je v Trstu za vse odgovorna Anglo-

ameriška vojna uprava, z njeno vednostjo in, če hočete, z njeno podporo. S takimi sredstvi in s takim namenom nastalega novega stanja v Trstu, Gorici in okolici ne bomo nikoli priznali. Italija je tudi prej zidala po vsej Primorski in Istri do Snežnika kolonske hiše in naseljevala tih zveste pripadnike fašističnega režima. Nasilno potujčevanje in kolonizatorska politika ne more imeti perspektive in bodočnosti. Bodočnost ima le prijateljsko sožitje med narodi, priznanje enakopravnosti, medsebojne spoštovanje, ki more obstajati le, ako priznamo vsakemu svoje brez zadržkih naklepov, brez nasilja ekspanzionistične in imperialistične politike.

In v tem pogledu se Italija ni ničesar naučila iz preteklosti in izgleda, da tudi tisti ne, ki so nam povzročili tako strašno krivico. Se je čas, da se napake popravijo.

Toda najboljša rešitev v vsakem primeru je samo ena: vrniti mesta naravnemu zaledju. S tem bo Italija dobila svoje zgodovinske in naravne meje, italijanski narod bo končno lahko začel reševati svoje domače, ekonomske in politične probleme, ki jih ima dovolj, slovenski narod svoje naravne meje, mestna središča pa možnost plodnega ustvarjanja intenzivnega življenja.

V luči oboroženih provokacij italijanske vojske na naših mejah dobiva tudi proslava desete obletnice ustanovitve primorskih brigad in priključitve na Okroglici poseben pomen. Ta proslava bo dokaz naše enotnosti, naše moralne in politične moči, dokaz naše nalezivosti borec, ki so nam priborili svobodo in domovino. Ta proslava bo nujno tudi odgovor italijanskim imperialističnim provokacijam in zahteva po pravični rešitvi še nerešenih vprašanj z Italijo. Znak hvalečnosti primorskega ljudstva narodom Jugoslavije za pomoč in žrtve, ki so jih dali za našo svobodo. Tu se bodo zbrali vsi preživeli borci IX. korpusa, med drugimi tudi Italijani Tržaške brigade in borci Nadiške divizije, ki so se kot italijanska manjšina na Primorskem borili v sklopu jugoslovanske narodnoosvobodilne vojske. To bo torej manifestacija bratstva in sožitja vseh, ki žive na tej jugoslovanski zemlji.

In kot so naše brigade ob spletni pomoči poštenih ljudi na Primorskem in vse Jugoslavije znale v preteklosti iztrgati zemljo nasilnemu italijanskemu okupatorju, tako bodo znale tudi danes in v bodoče očuvati priborjene pravice in ohraniti stalno živo zahtevo po onih predelih naše zemlje, ki je zaradi imperialistične intervencije ostala še pod tujčevno peto.

JULIJ BELTRAM

6. SEPTEMBER-VSEPRIMORSKI PRAZNIK!

Goriški okraj

V ponedeljek je bila v poslopju okrajnega ljudskega odbora v Novi Gorici slavnostna seja, ki so se je udeležili člani obeh zborov, zastopniki občinskih ljudskih odborov in zastopniki vseh množičnih organizacij. Pred začetkom slavnostne seje so poslali pozdravno brzojavko maršalu Titu z željo, da se udeleži proslave na Okroglici.

Referat o borbi primorskega ljudstva za priključitev k FLRJ je imel predsednik okrajnega ljudskega odbora Mirko Remec. Poudaril je dolgoletne težnje, ki jih je gojilo primorsko ljudstvo za združitev z matično domovino in velike žrtve, ki jih je prispevalo za uresničenje tega cilja.

Na slavnostni seji so proglasili 6. september za ljudski praznik goriškega okraja. Na ta dan bo namreč svečana proslava desetletnice primorske vseljudske vstaje. S seje so tudi poslali čestitke vsemu primorskemu ljudstvu za ta praznik, ki ga bodo letos prvič praznovali.

Po končani seji, ki ji je prisostvovalo okrog 400 povabljenec, je sporočil sekretar Zveze komunistov za Goriško Martin Greif, da so italijanski obmejni organi napravili nove provokacije na jugoslovansko-italijanski meji z namenom, da bi ovirali svečano proslavo desete obletnice osvoboditve. Udeleženci seje so odločno zahtevali, da je treba poslati protestno brzojavko sekretariatu za zunanje zadeve FLRJ. Sekretariat naj opozori italijanske oblasti, da je treba prenehati s temi obmejnimi izzivanji in pustiti primorsko ljudstvo, da v miru proslavi svoj praznik.

SLAVNOSTNA SEJA OLO SEŽANA

Okrajni ljudski odbor Sežana je imel v sredo slavnostno sejo v počastitev 10-letnice ustanovitve primorskih brigad in priključitve. Tov. Ervin Dolgan je imel slavnostni govor o pomenu 10-letnice in o zadnjih italijanskih provokacijah na meji. Na tej seji so sprejeli odlok, da bo 6. september okrajni praznik. S seje so poslali pozdravno brzojavko tovarišu Titu na Brione, kjer so med drugim izrazili željo, da bi ga videli in pozdravili na Okroglici.

... in v Postojni

V torek je bilo v Jamski restavraciji v Postojni redno zasedanje ljudskih poslancev postojnskega okraja. Predsedoval je predsednik OLO tov. Miro Jelerčič in tov. Maks Kolar ter Urbas Ludvik. Pred začetkom rednega dela sta imela skupščina in zbor proizvajalcev skupno slavnostno sejo ob priliki 10. obletnice priključitve Slovenskega Primorja k Jugoslaviji in ustanovitve primorskih brigad ter IX. korpusa. O pomenu tega je zbranim poslanecem spregovoril predsednik Jelerčič. Na kratko je orisal pogoje, v katerih je nastal zgodovinski dekret AVNOJ o priključitvi. Nato je prešel na splošno politično stanje sedaj. Zadržal se je pri zadnji zaostritvi odnosov z Italijo, ki so se posebno poslabšali prav pred velikim praznikom. To je prav gotovo zanesljiv znak, da se Italijani O-

kroglice boje ter bi hoteli z vsemi silami zmanjšati njen pomen v tujini, pa tudi motiti potek slavnosti pri nas doma. Prav zato bo naša udeležba na Okroglici še večja, manifestacije še veličastnejše. Zatem je postavil predlog, ki proglašja 6. september za okrajni praznik, kar so ljudski poslanci z vzklikanjem sprejeli. Tako je 6. september v resnici postal vseprimorski praznik, saj ga zapovrstjo uzakonjujejo vsi primorski okraji.

Po svečani seji je bil redni delov-

ni sestanek. Obravnavali so gospodarske probleme, potrdili izpremembe v upravnem aparatu ter v volilnih komisijah za bližnje volitve, potrdili so direktorje vseh štirih lesnoindustrijskih podjetij, obravnavali problem dohodnine in postavili komisijo, ki naj pregleda in uravnesi razliko med občinami. Glavni poudarek so dali poročilu o izvršenem polletnem družbenem planu in potrdili lanskeletne zaključne račune gospodarskih organizacij. Rastko Bradaškja

Napis na Kantetovi hiši v Braniku

Kako bodo organizirali promet na Okroglici

Po zadnjih podatkih je število prijavljenih za Okroglico naraslo na 200.000 oseb. Organizatorji pa računajo, da bo to število še naraslo. Zato bo seveda ena najtežjih nalog prav organizacija prometa.

Poudariti moramo, da je pripravljali odbor storil vse, kar je bilo v njegovi moči, da bi se promet normalno vršil. Železniška direkcija je dala na razpolago že 64 posebnih vlakov, ki bodo vozili udeležence na Okroglico. Prav tako računajo, da bo pripeljalo udeležence proslave okrog 5.000 kamionov in okrog 3.000 motorjev. Kolesarjev pa bo okrog 15.000.

Za vsa ta prometna sredstva so že uredili prostore za parkiranje in to posebej za kamione, osebne avtomobile, avtobuse, motorje in kolesa. Vozni red bodo uredili tako, da bodo udeleženci iz bližnjih krajev prispeli na Okroglico že v soboto, udeleženci iz oddaljenih krajev pa v nedeljo. Po končani proslavi bodo ljudje iz oddaljenih krajev odšli prvi. Na Okroglici bodo postavili posebne napisne table, ki bodo pojasnjevale, kje naj se ljudje zbirajo in kje naj parkirajo vozila.

Zaradi ogromne udeležbe, zlasti s Primorske, je bilo nujno potrebno koordinirati transport avtomobilov z železnico. Tako bodo udeležence iz koprškega okraja prevažali avtomobili do prve železniške postaje Podgorje, od tu naprej bodo poto-

vali z vlakom. Tudi udeležence iz tolimskega okraja bodo prevažali avtomobili do železniške postaje Most na Soči, od koder bodo nadaljevali pot z vlakom. Vsi drugi primorski okraji pa imajo itak razmeroma ogodne železniške zveze.

Posebno poglavje je tudi zagotovitev varnosti prometa. Da bi preprečili nesreče, so določili smeri vožnje, ki bodo tik pred proslavo objavljene v dnevnem časopisju. Nevarne poti so predvsem cesta čez Vršič, cesta na Podbrdo in delno cesta Sovodenj-Cerkno. Na vseh križiščih bodo postavili kazipote, na nevarnih mestih pa cestne znake. Razen tega bodo varnostni organi sproti opozarjali šoferje na previdnost.

Vsa vozila bodo predhodno tehnično pregledali, nato pa bo Notranja uprava izdala posebna dovoljenja za prevoz ljudi, ki bodo takse prosta. Organizirali bodo tudi dežurne stalne in leteče mehanične delavnice. Vse bencinske črpalke na prireditvenem področju bodo v dneh proslave dežurale.

ODHODI AVTOBUSOV IZ POSAMEZNIH OBCIN ZA OKROGLICO PREKO PODGORJA

1. transport: borci in godbe ter ožji sorodniki:

občine Šmarje in Marezige pa v celoti (razen pevcev)

Vse občine ob 10. uri dne 5. IX.

2. transport: občine Piran, Portorož, Sečovelje, Izola mesto in okolica, Koper mesto v celoti, Koper-okolica, Žusterna, Semedela, in »Adria«.

Odhod ob 15. uri dne 5. IX.

3. transport: vsi pevski zbori ter ostale vasi občin Koper-okolica in Dekani.

Odhod ob 20. uri dne 5. IX. 1953.

POVRATEK IZ OKROGLICE SE VRSI PO OBCINAH IN TO:

dne 6. IX. ob 17. uri: občina Izola mesto in okolica,

dne 6. IX. ob 18. uri: občine Koper mesto in Koper-okolica (dva vlaka),

dne 6. IX. ob 22.40 uri: občine Šmarje, Marezige, Dekani;

dne 7. IX. ob 4.13 uri: občine Portorož, Piran, Sečovelje.

Opozarjamo vse udeležence, da se se vračajo z odrejenimi vlaki, ker bodo vozili kamioni samo po gornjem razporedu.

Stab za promet v Kopru

SPORED PROSLAVE

10. OBLETNICE PROGLASA AVNOJ O PRIKLJUCITVI SLOVENSKEGA PRIMORJA IN ISTRE K JUGOSLAVIJI IN 10-LETNICE USTANOVITVE PRIMORSKIH BRIGAD

na Okroglici 6. septembra ob 10.

1. Raport in odlikovanje brigad.

2. Otvoritev proslave 10. obletnice proglasa o priključitvi in ustanovitve primorskih brigad: Gradnikove, Gregorčičeve, Prešenove, Bazoviške, Kosovelove, Vojkove, Tržaške brigade, Brigade VDV, Artilerijske brigade IX. korpusa, petih prekomorskih brigad in Tankovske brigade IV. armade.

3. Govor.

4. Zaključek in Internacionala.

KULTURNI SPORED

4. septembra

Ob 21. uri: Igralska skupina IX. korpusa v Zalem hribu

Ob 20. uri: Invalidski pevski zbor v Idriji

Ob 20. uri: Gledališče za Slovensko Primorje iz Postojne v Braniku. Finžgar: Naša kri

Ob 20. uri: Ljudsko gledališče iz Kopra v Divači. Bor: Težka ura

Ob 20. uri: Tolminsko gledališče v Ajdovščini. Klinar: Vida Staša

5. septembra

Ob 20. uri: »Srečko Kosovel«, pomnožen z moškim zborom Slovenske Filharmonije v Sežani, koncert na prostem

Ob 21. uri: Igralska skupina IX. korpusa v Renčah

Ob 20. uri: Gledališče za Slovensko Primorje iz Postojne v Sempasu. Finžgar: Naša kri

Ob 20. uri: Ljudsko gledališče iz Kopra v Novi Gorici. Bor: Težka ura

Ob 20. uri: Tolminsko gledališče v Prvačini. Klinar: Vida Staša

Ob 20. uri: Koncert Komornega zbora iz Trsta v Solkanu

Ob 20. uri: Koncert pevskega zbora »Valentin Vodnik« iz Doline pri Trstu v Mirnu

Ob 20. uri: Koncert tržaških pevskih zborov (Igo Gruden iz Nabrežine, Sempolaja oktet, Tržaški Zvon) v Braniku

Ob 20. uri: Koncert tržaškega zbora Prosek-Kontovel v Šempetru pri Gorici

Ob 20. uri: Koncert zbora »Ivan Cankar« iz Trsta in zbora iz Boršta pri Trstu v Zalem hribu

Prireditve na Okroglici

5. septembra

Ob 15. uri: Igralska skupina IX. korpusa in Invalidski pevski zbor Gledališče VI.

Ob 18. uri: Igralska skupina IX. korpusa in Invalidski pevski zbor. Gledališče VI.

Ob 19.30: Koncert pevskega zbora iz Barkovelj pri Trstu in godbe na pihala »Svobode« iz Raven na Koroškem. Gledališče V.

Ob 19.30: Koncert mešanega pevskega zbora in orkestra KPD »Matko Brajša-Rašan« iz Pule in Godbe na pihala »Svobode-center« Trbovlje. Gledališče II.

Ob 21. uri: Uprizoritev Gotovčeve opere »Ero z onega sveta« v izvedbi Slovenskega narodnega gledališča iz Ljubljane. Dirigira Rado Simoniti. Gledališče IV.

Kino predstave: ob 20. uri »Na svoji zemlji«, ob 22. uri »Slavica«, ob 24. »Deček Mitja«. Gledališče I.

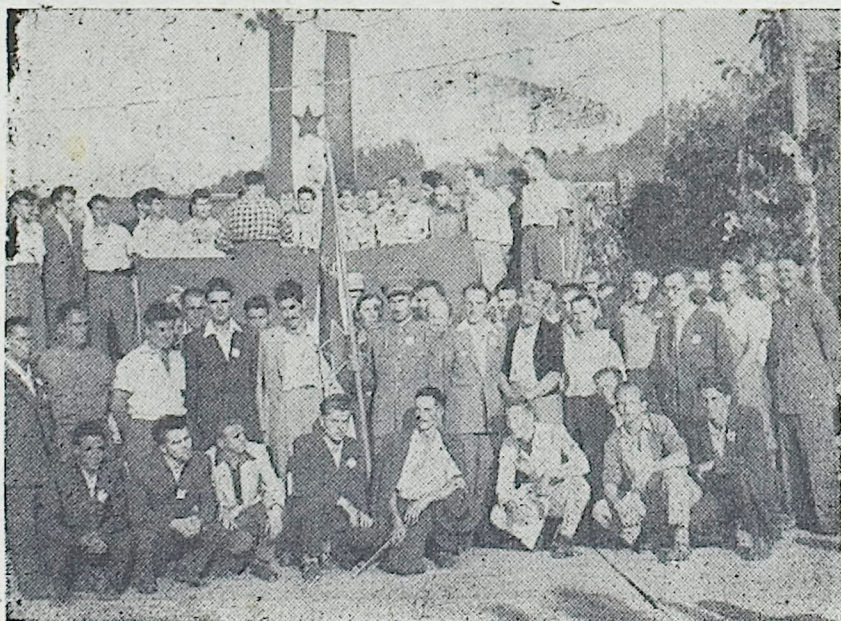
6. septembra

Ob 15. uri: Igralska skupina IX. korpusa. Gledališče VI.

Popoldne bodo na prireditvenih prostorih igrane godbe na pihala koncertne komade. Nastopili bodo pevski zbori, nad 40 godb pa bo igralo za ples.

VOZNI RED NEKATERIH POSEBNIH VLAKOV

Tek. št.	Izhodna postaja	Odhod iz izhodne postaje	Dne	Prihod v Okroglico	Dne	Povratek iz Okroglice	Dne
	Podbrdo	12.30	5. 9.	15.18	5. 9.	4.03	7. 9.
	Most na Soč	10.00	5. 9.	11.20	5. 9.	16.55	6. 9.
	Most na Soči	11.00	5. 9.	12.19	5. 9.	17.22	6. 9.
	Most na Soči	13.00	5. 9.	14.20	5. 9.	19.28	6. 9.
	Most na Soči	14.13	5. 9.	15.44	5. 9.	21.18	6. 9.
	Most na Soči	14.50	5. 9.	16.19	5. 9.	22.40	6. 9.
	Most na Soči	17.00	5. 9.	18.38	5. 9.	0.23	7. 9.
	Most na Soči	18.42	5. 9.	20.23	5. 9.	5.40	7. 9.
	Most na Soči	5.08	6. 9.	6.36	6. 9.	—	—
	Avče	16.00	5. 9.	17.16	5. 9.	1.15	7. 9.
	Kanal	17.39	5. 9.	18.58	5. 9.	20.21	6. 9.
	Anhovo	18.06	5. 9.	19.22	5. 9.	5.08	7. 9.
	Plave	17.14	5. 9.	18.10	5. 9.	2.12	7. 9.
	Plave	19.00	5. 9.	20.03	5. 9.	3.04	7. 9.
	Trst	15.30	5. 9.	18.43	6. 9.	17.00	6. 9.
	Trst	4.00	6. 9.	7.38	6. 9.	16.00	6. 9.
	Trst	4.30	6. 9.	8.08	6. 9.	16.00	6. 9.
	Podgorje	14.00	5. 9.	16.44	5. 9.	17.00	6. 9.
	Podgorje	14.24	5. 9.	17.13	5. 9.	18.00	6. 9.
	Podgorje	17.35	5. 9.	20.51	5. 9.	18.00	6. 9.
	Podgorje	18.30	5. 9.	21.23	5. 9.	4.13	7. 9.
	Podgorje	0.20	6. 9.	3.21	6. 9.	22.49	6. 9.
	Herpelje Kozina	17.14	5. 9.	20.18	5. 9.	4.55	7. 9.
	Herpelje Kozina	3.00	6. 9.	6.03	6. 9.	20.00	6. 9.
	Rakitovec	16.00	5. 9.	19.19	5. 9.	4.55	7. 9.
	Sežana	15.06	5. 9.	16.24	5. 9.	5.30	7. 9.
	Sežana	23.09	5. 9.	0.37	5. 9.	3.36	7. 9.
	Sežana	4.11	6. 9.	5.33	6. 9.	21.00	6. 9.
	Prestranek	23.49	5. 9.	2.51	6. 9.	0.05	7. 9.
	Postojna	23.23	5. 9.	2.40	6. 9.	0.05	7. 9.
	Ilirska Bistrica	21.35	5. 9.	1.21	6. 9.	0.40	7. 9.
	Rakek	0.53	6. 9.	4.43	6. 9.	1.35	7. 9.
	Gornje Ležeče	22.14	5. 9.	0.48	6. 9.	3.36	7. 9.
	Planina	15.00	5. 9.	20.07	5. 9.	6.50	7. 9.
	Kreplje	22.10	5. 9.	25.32	5. 9.	6.00	7. 9.
	Stanjel	23.20	5. 9.	0.07	6. 9.	6.00	7. 9.
	Branik	19.10	5. 9.	19.37	5. 9.	6.50	7. 9.
	Pula	21.20	5. 9.	4.54	6. 9.	1.35	7. 9.
	Reka	4.00	6. 9.	8.24	6. 9.	15.45	6. 9.

Bazoviška v Braniku

Na zboru Vojkove brigade v Idriji je govoril Aleš Bebler

V rudarskem mestu Idriji so se v nedeljo zbrali nekdanji borci Vojkove brigade, da se pogovorijo o nekdanjih velikih dneh in s svojo navzočnostjo počastijo spomin padlih borcev, katerim so ta dan odkrili sredi preurejenega mestnega središča lep spomenik. Proslave, ki je bila prirejena za zaključek uspelega »Idrijskega tedna«, so se udeležili idrijski rojak državni podsekretar za zunanje zadeve FLRJ dr. Aleš Bebler, član CK ZKS Ivan Regent, član Izvršnega sveta LRS in slovenski pisatelj France Bevk, slovenski rojak iz ZDA pisatelj Etbin Kristan, oče narodnega heroja Vojka, predsednik OLO Tolmin Jože Primožič-Miklavž in predstavniki JLA. Idrija po osvoboditvi še ni doživela take slavnosti, kot je bila nedeljska. Udeležili so se je vsi Idrijčani, in še več tisoč ljudi iz vsega okraja.

Kmalu po deveti uri je vkorakala Vojkova brigada na trg. Tej se je pridružila še Artilerijska brigada. Sledila je podaritev nove zastave Vojkovi in Artilerijski brigadi. Nato je tov. Regent odkril spomenik padlim borcem. Spomenik je izdelal Tone Kralj in predstavlja rudarja in ženo s puško v roki v hipu, ko rudar odhaja v partizane. Spomenik je iz bron, podstavek pa iz skoro črnih marmornatih plošč. Napis na sprednji strani podstava se glasi:

Ko naši upi so poglani klas, predramil sužnja v nas je glas srca in duše naše je zajel vihar,

da vrgli s sebe breme smo gorja in tujec več ne bo nam gospodar.

Tovariš Regent je nato govoril zbrani množici o prispevku Idrijsčanov, ki so skozi stoletja pokazali vsem izkoriščevalcem od Benečanov pa vse do avstrijskih tiranov in nazadnje italijanskemu okupatorju, da se ne uklonijo. Idrija je dala nešteto hrabrih borcev v večstoletni borbi, dala je iz svoje srede več mož, ki so pomagali utrjevati narodno zavest. Tudi med narodnoosvobodilno borbo je bila Idrija enotna, to dokazuje 437 žrtev, katerim so postavili spomenik.

Za tovarišem Regentom je spregovoril slovenski rojak iz Amerike Etbin Kristan. Ko se je poklonil v imenu ameriških Slovencev žrtvam fašizma, je poudaril, da so Slovenci v Ameriki vedno sledili borbi in naporom jugoslovanskih narodov pri gradnji socializma.

Navdušeno pozdravljen je nato spregovoril Aleš Bebler. V začetku svojega govora je omenil velik pomen proslav ob 10-letnici osvoboditve Slovenskega Primorja. Poudaril je prispevek ljudstva Primorske in vseh jugoslovanskih narodov za osvoboditev Slovenskega Primorja. Govoril je o današnjih težavah z Italijo in o vprašanju Trsta. Dejal je, da so po njegovem mnenju prvotni predlogi Jugoslavije za rešitev tržaškega vprašanja prilično zastareli, ker je praksa pokazala, da se v Trstu še vedno nadaljuje demacionalizacija naše manjšine. »Mi zahtevamo jamstva in to

to drugačna, kot pa je mednarodni guverner. Mi zahtevamo, da se popravi tisto, kar se je v Trstu zgodilo, da se popravi krivice iz fašističnih časov in tiste, ki se še danes vršijo,« je med drugim dejal tovariš Bebler. V nadaljevanju svojega govora je omenil kričanje Italije o velikanskih izgubah med prvo svetovno vojno in hkratu odgovoril, da je to zadeva italijanskega ljudstva, če je dopustilo, da ga je Mussolini pahnil v vojno, da je krvavelo za ozemlja, ki niso bila njegova. Svoj govor je zaključil, da je bila Jugoslavija vsa leta globoko miroljubna. In če že ne morejo rešiti tržaškega vprašanja, naj poizkušajo rešiti pred tem ostala vprašanja. »Danes pa se zdi, vsaj jaz tako mislim, če se bo tako nadaljevalo, da ne bo treba dolgo čakati, da nas bodo o tej italijanski tezi končno prepričali, namreč, da se ta vprašanja ne morejo rešiti, dokler oni zahtevajo Trst. Dajmo ga končno rešiti, toda rešimo ga pravično!«

Govoru je sledil mimohod borcev Vojkove brigade, ki ji je množica navdušeno ploskala. Nato je sledila splošna ljudska zabava. Vojkovi pa so se zbrali v prijetni senci gozda »V Mejk« in ob kozarcu vina obujali spomine iz narodnoosvobodilne borbe.

ZBOR GRADNIKOVE BRIGADE V PODRAGI

V nedeljo so se v partizanski vasi Podragi na Vipavskem zbrali borci Gradnikove brigade na veličastnem zboru. Prišli so od vsepovsod: iz vse Primorske, iz Ljubljane, iz Kranja in iz drugih krajev. Vas je bila pripravljena na prisrčen sprejem starih znancev in prijateljev.

Zjutraj so imeli izredno sejo občinskega odbora Vipava v osnovni šoli. Seji so prisostvovali razni stari borci, med njimi Martin Greif — Rudi, sekretar OK ZKJ Gorica. Predsednik odbora tov. Kostanjevec je orisal delo in uspehe bivših krajevnih in sedanjega občinskega odbora ter poudaril uspehe ljudske oblasti na njihovem območju. Za njim je na kratko spregovoril Marti Greif — Rudi. Sledil je predlog, da proglasijo 18. april za občinski praznik, to je dan, ko so v letu 1942 divjale hude borbe na Nanosu. Borbo je takrat vodil Martin Greif. Odborniki so enoglasno sprejeli predlog.

Ob 10. uri je bil zbor brigade. Po raportu bivšemu komandantu, rezervnemu podpolkovniku Martinu Greifu — Rudiju je ta spregovoril zbranim borcem in ostalemu prebivalstvu. Posebno je poudaril, da danes ne smemo pozabiti na pridobitve NOB. Včasih se zdi, kot bi pozabili, da smo toliko žrtvovali za

Bivši borci II. brigade VDV so se zbrali na Lokvah

Več sto borcev II. brigade VDV in številni kurirji reletnih postaj goriškega okraja so se v nedeljo zbrali z domačini na Lokvah, da se pogovorijo še o zadnjih pripravah in velikem pomenu proslave, ki bo v nedeljo na Okroglici in obudijo spomine na slavne borbe te brigade. Te slavnosti se je udeležil tudi član Izvršnega sveta LRS in OK ZKJ tovariš Boris Kraigher, bivši komandant II. brigade VDV podpol-

van ob zvokih godbe na pihala tovarne pohašča »Edvard Kardelj« iz Nove Gorice poklonile novo zastavo, pod katero se bodo v nedeljo postrojili vsi borci brigade na Okroglici. Borcem in zbranemu ljudstvu sta govorila tovariš Dušan, ki je obudil spomine na številne slavne boje brigade, tovariš Boris Kraigher pa je v svojem govoru med drugim ostro obsodil italijansko iredentistično gonjo, ki je v zadnjih dneh

Zbor brigade VDV na Lokvah

kovnik tovariš Dušan, bivši komisar I. divizije KNOJ tovariš Japelj, podpolkovnik Davorin Ferligoj in sekretar okrajnega odbora SZDL Milo Vižintin.

Zbranim borcem II. brigade so množične organizacije občine Čepo-

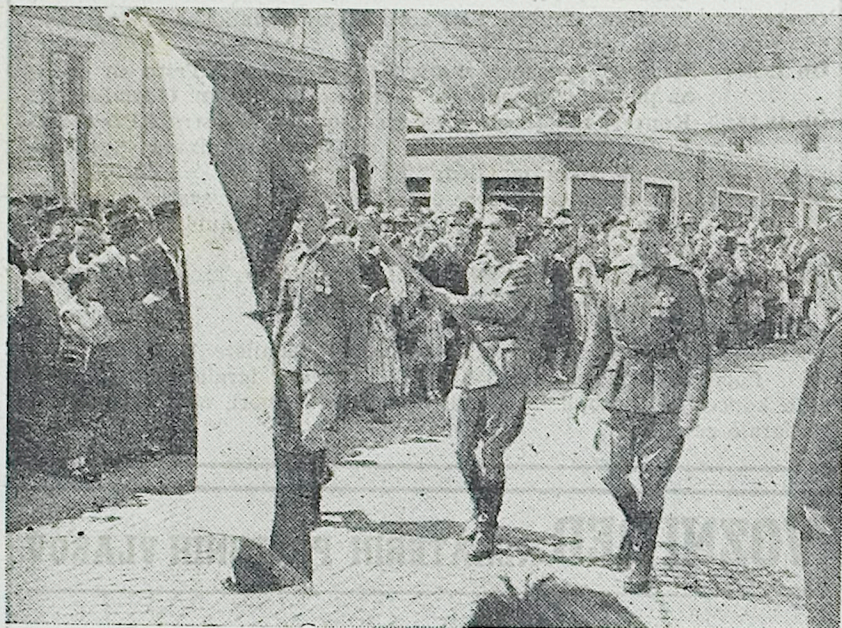
še bolj podžigajo prav v tem, da skušajo z lažmi izrabiti tudi to veliko primorsko slovesnost, na katero se pripravljamo, za svoje umazane cilje proti Jugoslaviji.

Z zbiranjem italijanskih tankovskih in letalskih enot ob naši meji, skušajo odvajati svoje ljudi od življenjsko važnih gospodarskih in socialnih problemov. Toda mi ohranjamo pri vsem mirno kri, ker se ne damo zavesti na stranpota, da bi storili kak nepremišljen korak. Vojске, ki jo koncentrirajo, pa se tudi ne bojimo, saj vsi naši borci vedo, da ni nikoli predstavljala resnega faktorja.

Borci in ostali udeleženci so navdušeni večkrat prekinili med govorom tovariša Kraigherja z ovacijami in vzkliki Zvezd komunistov in vrhovnemu komandantu tovarišu Titu. Pred borci je nastopil tudi vaški kvintet iz Bilj, ki je z odličnim podajanjem številnih borbenih pesmi ogrel srca vseh navzočih.

o imenovanju 22. septembra za občinski praznik v spomin na prvo veliko borbo z Nemci tega dne, leta ta 1943, ki se je zaključila z zmago partizanov. V Mirnu pa je bila večeraj uspela akademija društev »Svobode« in »Partizan«. Delavsko prosvetno društvo Svoboda iz Sezane pa je večeraj odšlo na turnejo po Slovenski Istri, sežanskemu okraju in v Brkine.

Poleg tega so po vseh primorskih vaseh na množičnih sestankih razpravljali o udeležbi na veliki primorski partizanski prireditvi na Okroglici. Po približnih podatkih se bo teh prireditev udeležilo okrog 110 tisoč prebivalcev ali 60 odstotkov vsega prebivalstva Primorske.

Celo Vojkove brigade pri mimohodu v Idriji

Narodni heroj Mihevc Jože-Rudar

Polno je spominov na tiste, ki so padli v borbi še prej kot smo dokončno priborili svobodo. Le kot utrinek še živi v meni srečanje s komandantom Vojkove brigade Jožetom Mihevcem-Rudarjem.

Bilo je nekje v Cerkljanskih hribih, ko sem se po daljši službeni odsotnosti vrnil v štab brigade. Tovariši so mi takoj sporočili, da smo dobili novega komandanta. Bil sem radoveden, kdo je in odkod. Ni mi bilo treba dolgo čakati, ker me je komandant takoj, ko je zvedel za moj prihod, poklical v sobo. Vstopil sem z nekakim čustvom negotovosti. Nisem vedel, kako bi se mu predstavljal; pa je bil moj strah odveč.

Izza mize je vstal tovariš Mihevc in stopil naproti:

»Ti si naš dopisnik,« je dejal, »od sedaj naprej bova skupaj delala.«

V kratkem razgovoru sem ga opazoval. Roko je imel obvezano in jo je nosil privezано na ruti. Nedolgo prej je bil ranjen, pa ni vzdržal v bolnici. Hotel je biti na svojem mestu. Spoznal sem, da je novi komandant izredno preprost in domač človek. Skoro malo preveč za vojaškega komandanta. Vendar so ga borci imeli radi, ker je znal o pravem času dobro ukreniti tudi v težkih okoliščinah borbe. S svojim preprostim nastopom si je takoj pridobil

zaupanje tovarišev, ki so mu bili blizu, in prav tako partizanov.

V izredno napornem pohodu na Jelovico v avgustu 1944 je bil tudi komandant Rudar. Bil je to njegov zadnji pohod. Ko se je vračal z brigado, je z nekaj tovariši še opazoval sovražnika, ki nas je zasledoval iz daljave. Na kraj, kjer jestal, je prižvižgala mina. Sin idrijskega rudarja Jože Mihevc-Rudar je padel. Vse borce je pretresla bolečina nad veliko izgubo dobrega komandanta. Občutili smo, da smo z njim izgubili ne samo dobrega komandanta, temveč tudi dobrega tovariša.

xxx

Jože Mihevc-Rudar se je rodil v Idriji kot sin rudarja 1922. leta. V partizane je odšel 1942. leta v južno-primorski odred. Od tam so ga poslali v V. brigado Simona Gregorčiča, kjer se je izkazal s svojo hrabrostjo in postal vodnik. Ostal je v tej brigadi do septembra 1943 in z njo izvršil vrsto sabotažnih akcij, napadov in borb z italijanskimi enotami. Prišlo uspešno so bile borbe, ki jih je vodil kot komandant bataljona v Goriški brigadi. Februarja 1944. leta so ga imenovali za komandanta Gradnikove brigade, kasneje pa za komandanta Vojkove brigade. Tudi z Vojkovo brigado je izvršil vrsto težkih in uspešnih borb

Zbor gradnikovcev v Podragi

Septembrski dnevi 1943 na Primorskem

Bilo je nekaj dni pred kapitulacijo Italije. Tisoči Slovencev smo želeli za bodočimi židami v italijanskih koncentracijskih taboriščih in čakali konca. Vedeli smo, da mora priti vsak čas polom, kajti na obrazih italijanskih oficirjev in vojakov se je zrcalil strah. Nekateri so nas začeli prijazno ogovarjati, misleč, da bodo z nekaj lepimi besedami popravili to, kar so zlega storili v dolgih mesecih in letih.

8. septembra je Badoglio s podpisom potrdil samo to, kar je bilo na bojiščih že zdavnaj odločeno. Strazari so odprli vrata taborišča in mislili, kako bi čimprej prišli do civilnih oblek. Iz našega taborišča pri Vidmu ni bilo težko priti. Že dan po podpisu premirja ni bilo o italijanski posadki niti sledu več.

Izmučeni in oslajeni smo hodili ves dan v smeri Gorice in proti večeru prispeli do Soče. Srečali smo se s prvimi partizani in doživeli trenutke, o katerih smo dolge mesece sanjali za zamreženimi barakami.

GORIŠKA FRONTA

8. september 1943 je bil važen mejnik v osvobodilnem boju primorskega ljudstva. Italijanska oborožena sila je kapitulirala in partizani so kontrolirali ogromno osvobojeno področje ob Soči, Vipavi, na Krasu in drugod. Le Trst in del Gorice sta bila v rokah okupatorja. Osvobodilna fronta se je uveljavila kot nova slovenska oblast.

Do kapitulacije Italije sta na Primorskem delovala pravzaprav le dva partizanska bataljona, od tega eden na severu in eden na jugu (Banjska planota in Kras). Ob kapitulaciji je bila ta edina oborožena sila na Primorskem in pred njo so postavili velike in odgovorne naloge. Partizani so morali razoroževati številne italijanske enote, ki so bile na tem ozemlju ter povezati ogromno novih borcev, ki so se vračali iz italijanske vojske in iz raznih koncentracijskih taborišč.

Bataljona sta takoj odšla proti Gorici, kjer je bil dotok novih borcev največji. Število novih borcev se je tako povečalo, da sta se kmalu preformirala v Severno- in Južno-primorski odred, ki sta vsak s svoji strani napadala Gorico.

V Gorici so bile že 9. septembra slovenske manifestacije. Pred gorisko kvarturo je množicam govoril tov. Rudi-Martin Greif, toda fašisti so množico razgnali z oklopnimi avtomobili.

Tako je pravzaprav nastala Goriska fronta. Primorsko ljudstvo si je vroče želelo osvoboditev Gorice

Potem so prišli dnevi zmagoslavja. Vseposod zastave, pesmi in vrisk. Raztrgane tolpe italijanskih vojakov so odmetavale orožje in jokaje prosile usmiljenja.

Konec septembra se je začela velika nemška ofenziva in nato še pol-drugo leto hudih bojov za osvoboditev.

Deset let je minilo od takrat. Nekateri spomini, ki se v teh letih nekoliko zbledeli, so se v teh dneh zopet živo pojavili pred očmi. Priključilo jih je razpoloženje primorskega ljudstva, ki se v teh dneh pripravljalo na zgodovinsko obletnico septembrskih dogodkov 1943. Na sestankih, zborovanjih, sejah in v privatnih razgovorih — vseposod govorijo samo o tem.

Zbral sem nekaj odlomkov iz pripovedovanj starih borcev Goriske fronte o borbah na položajih in o razpoloženju prebivalstva v zaledju. Upam, da bodo predstavili našim bralcem vsaj del veličine tistih dni, ki so zapisani v zgodovini Primorske z neizbrisnimi črkami.

— srce Primorske. Borbe za Gorico spadajo med največjastne dogodke osvobodilne borbe primorskega ljudstva. Partizani so se lotevali aktivne z ogromnim navdušenjem in hrabrostjo, ki sta mnogokrat morali nadomestiti pomanjkanje izkušenj.

Nemške sile v Gorici ob kapitulaciji Italije niso bile velike. Vendar je bilo tam mnogo italijanskih fašistov, ki se niso mogli spoprijazniti z dejstvom, da je fašizmu odklenalo.

Goriška fronta se je raztezala od izliva Vipave v Sočo in niže ob Soči do Zdravčine, nato je potekala ob Vipavi do Renč, od tu pa preko Vrtojbe in šempetrskih gričev do Rožne doline in Solkanskega mostu.

Nemci so kmalu spoznali pomen tega sektorja za neoviran železniški in cestni promet med Avstrijo in Trstom. Njihove enote v Italiji so bile namreč vse od kapitulacije odrezane od zaledja. Zato so zbrali vse razpoložljive sile, da bi to področje zavzeli.

24. septembra so začeli z veliko ofenzivo, v kateri so sodelovale tudi SS tankovske divizije. Uspelo jim je razbiti Goriško fronto in vspostaviti reden promet. Toda jedra partizanske vojske niso mogli uničiti. Odpadli so le tisti, ki so bili šibki in jih je zlomila že prva večja preizkušnja.

Takoj po ofenzivi so iz bivših borcev Goriske fronte preformirali Gradnikovo brigado, ki je štela 1500 mož in je nadaljevala z borbo do

popolnega zloma nemškega fašizma.

V vrstah NOV se je borilo na Goriški fronti okrog 4000 do 5000 mož. Točnega števila se ne da ugotoviti, ker so se dnevno vključevali vedno novi borci.

SLAVNA POT MIRENSKEGA BATALJONA

Mirenski bataljon so ustanovili takoj po padcu Italije. Vanj so se vključili najprej domačini (Sovodnje, Rubije, Gaberje, Peč, Rupa in Miren), nato pa slovenski vojaki in interniranci, ki so prihajali iz Italije ter okrog 60 delavcev iz tržiških in tržaških ladjedelnic. Bataljon je štel okrog 400 mož, od tega je bilo le nekaj izkušenih borcev. Komandant bataljona je bil vaščan Faganel Dušan.

Naloge tega bataljona po formiranju so bile naslednje: presekati avtomobilsko cesto Trst-Gorica pri Rupi ter minirati tamkajšnji most čez Vipavo, postaviti močni zasedi pri odcepu za Opatje selo in v bližini mesta pri Rupi, presekati železnico Gorica-Trst-Rubije ter minirati most čez Vipavo na sektorju Rubije-Sovodnje, zažgati most čez Vipavo pri Mirnu ter braniti Nemcem pot proti Vrtačam. Razen tega so skupine tega bataljona držale postojanke od Bilj do Vrtojbe, italijanski ladjedelniški delavci, ki so bili nameščeni v mirenskem gradu in bili oboroženi s težkimi mitraljezi, minometali in topovi (116 mm), pa so imeli dominanten položaj nad vso fronto okrog Mirna.

Tak je bil položaj pred namško ofenzivo, ki se je začela 12. septembra in je trajala neprekinjeno do konca meseca. Vse naloge, ki si jih je zastavil bataljon, so bile do začetka ofenzive izvedene.

Prvi napad so izvedli Nemci iz Gorice in prišli do porušenega mostu v Mirnu. Vipava je bila takrat plitva zato so se Nemci odločili, da jo bodo prebrdili in vdrli v drugi del Mirna. Borba je divjala dve uri. Nemci so namestili v zvoniku strojno orožje, da bi ščitili prehod svojih vojakov. S točo krogel in min so zasuli ves sektor okrog mostu. Ko so mislili, da je partizanski odpor zlomljen, so začeli jurišati čez Vipavo. Toda v svojih računih so se zmotili. Partizanska zaseda ob mostu, ki so ji prišli na pomoč tudi italijanski delavci z mirenskega gradu, je s krvavimi izgubami odbila nemški napad. V Vipavi je za vedno obležalo 6 Nemcev, večje število mrtvih in ranjenih pa so odpeljali s seboj.

To je bila prva večja akcija Mirenskega bataljona. Naši borci so se borili z izredno hrabrostjo. Ko je padel prvi mitraljezec, je njegovo mesto zasedel takoj drugi. Padel je tudi ta in nato še tretji. Švabi so s pomočjo goriških fašistov še trikrat hoteli prodreti do Mirna, vendar se jim je to vedno ponesrečilo. Kasneje so postavili okrog mostu nekakšne opazovalnice z namenom, da bi signalizirale ugoden trenutek za prestop reke.

Večje borbe so se odvijale tudi na cesti Trst-Gorica. Že 10. in 11. septembra so hotele nekatere nemške motorizirane enote uporabiti to cesto za vzdrževanje stikov med posadkami obeh mest, vendar jim je partizanska zaseda te namene prekrizala. Vsi avtomobili in kamioni, ki so hoteli doseči Gorico, so bili uničeni. Partizani so zaplenili nad 20 raznih vozil, med njimi tudi avtomobile.

Ko so Švabi ugotovili, da z majhnimi enotami ne bodo predrli skozi zasedo, so poslali tja tako imenovano kazensko kolono z dvema tankoma in 6 kamioni. S seboj so imeli tudi minomete. Res se jim je posrečilo priti skozi prvo zasedo, pri drugi, ki je bila nameščena ob mostu v Rupi, pa se je vnela ogorčena borba. Nemški koloni je uspelo prodreti približno 100 metrov v vas, nato pa je zašla v partizanski ogenj strojnic, minometov in topov in se morala s hudimi izgubami umakniti. Partizani so zaplenili 6 kamionov in mnogo avtomatskega orožja. Poškodovali so tudi 1 tank, ki so ga morali Nemci prikloniti na prvega in odpeljati. Pri tem moramo poudariti, da so partizani uporabljali top kalibra 116 mm na razdaljo 150 metrov in jim je uspelo brez meril-

nih naprav uničiti sovražno oklopno vozilo.

Po izgubljeni bitki se je nemška kolona strahotno maščevala nad civilnim prebivalstvom. Med drugim so ustrelili tudi tri starčke. Mrtve in ranjene vojake so odnesli s seboj.

Zaseda pri mostu v Rupi je odbila tudi manjšo kolono tržaških fašistov, ki je hotela prodreti v vas. Ob tej priložnosti so borci jurišali na kolono in zaplenili dva kamiona in avtomobile.

Komandir prve zasede na sektorju Opatje selo je bil mirenski partizan Benjamin Uršič, ki je kasneje padel. Komandir druge zasede pa je bil neki Dušan, po narodnosti Srb,

Ob Rubij do Predmeje

V sklopu Mirenskega bataljona se je borila tudi tako imenovana Rubijska četa, ki je štela okrog 100 mož. Poveljeval ji je Ferligoj Davorin. Sestavljali so jo izključno prebivalci vasi Sovodnje, Rubije in Gabrije. Te vasi so danes pod Italijo, čeprav žive tod samo Slovenci in čeprav so dali ogromno žrtev za svobodo in za priključitev k Jugoslaviji. Morda bo ta odlomek o junastvih rubijskih borcev le nekoliko

ki se je vključil v bataljon ob povratku iz koncentracijskega taborišča v Italiji. Tudi Dušan je kasneje na Primorskem padel.

Četa, ki je držala položaje v Orehovljah, je prav tako kakor enota pri mostu odbila dva poskusa Nemcev, ki so hoteli prodreti čez reko Vipavo v partizansko zaledje.

Topova, ki sta bila nameščena na mirenskega gradu in ki sta ju opravljala italijanska delavca, sta uspela sestreliti na mirenskem letališču nemška aviona. Prav tako je nekemu mitraljezu uspelo sestreliti neko nemško letalo v zraku. Ta dogodek je vzbudil med borci in prebivalstvom veliko navdušenje in ponos.

našla četo na položajih. Po dveh dnevih borbah je uspel sovražnik s kombinirano akcijo tankovskih enot in pešadije prodreti. Četa se je počasi umakala in ves čas vodila borbe do zbirnega mesta na Predmeji.

Zaradi izgub, ki so jih doživeli v borbah z rubijskimi partizani, so se Nemci maščevali nad civilnim prebivalstvom in do tal požgali vas Rubije.

S hrabro so se brigade usule v doli ne (prizor ob osvoboditvi leta 1945)

poučil Italijance, kje je »terra italianissima« in kje so slovenske vasi.

Glavna naloga te čete ob razpadu Italije je bila, ščititi skrajni desni bok Goriške fronte, to je prodor iz Italije preko Gradišča in Zdravčine ali pa preko Soče iz smeri Ločnika. Obenem je četa zavarovala cesto, ki vodi iz Gorice preko Rubij v Miren, oziroma v zaledje Goriške fronte.

V vsakodnevnih spopadih so borci Rubijske čete odbijali nemške kolone iz smeri Zdravčine in Gorice. Vsi ti napadi so bili odbiti vse do dneva glavne ofenzive. Da bi se laže branili, so partizani razrušili most med Rubijami in Sovodnjami preko Vipave, manjši most med Rubijami in Petovljami, železniško prago Trst-Gorica in poškodovali železniški most na tamkajšnjem področju. S temi akcijami so preprečili sovražniku prodiranje na osvobojeno ozemlje s tanki in drugimi oklopnimi vozili, sovražno pešadijo pa so zadrževala strojnična gnezda.

Toda Rubijska četa se ni omejevala samo na obrambne akcije, temveč je pogosto prihajala v ofenzivo. Med drugim so napadli in poškodovali več vlakov, v katerih so bili nemški in italijanski vojaki. Večino od njih so polovili in odpeljali v zaledje. Uničili so tudi večje število sovražnih motornih vozil, ki so se približevala njihovim položajem ter izvedli vrsto diverzantskih in drugih akcij v okolici Gorice in v mestu samem.

Nekega dne so med drugim napadli tudi vlak med Rubijami in Zdravčinami. Borci so uničili signalno napravo in prisilili vlak, da se je ustavil pred signalom. V vagonih so poslali najprej mlade partizane, ki so imeli skrite bombe in pištole in niso vzbujali pozornosti pri vojakih in potnikih. Ob dogovorjenem trenutku so naskočili sovražne vojake. Po kratki borbi so partizani ujeli 4 nemške vojake ter več italijanskih oficirjev in podoficirjev. Zaplenili so tudi večje količine vojaškega in drugega materiala ter poškodovali vlak, da se ni mogel vrniti v Tržič.

Velika septembrska ofenziva je

DVA NAPADA NA MIRENSKO LETALIŠČE

Prvi napad na mirensko letališče so izvedli partizani takoj po kapitulaciji Italije. V napadu sta sodelovali partizanska četa, ki jo je vodil Martin Greif-Rudi in grupa VOS za Goriško pod vodstvom Zmaga Župančiča. Takrat so uničili okrog 80 do 90 italijanskih letal ter zažgali vse gorivo.

Drugi napad na mirensko letališče so izvedli partizani 20. septembra.

Ta akcija je bila mnogo težja od prve, saj se je sovražna posadka povečala in samo letališče je bilo bolj zastraženo. Akcijo je izvedel Mirenski bataljon s pomočjo vrtojbskega in šempetrskega bataljona. Skupaj je sodelovalo okrog 500 ljudi. Partizani so napadli letališče predvsem zaradi tega, ker so Nemci spremenili ta prostor v nekakšno bazo za njihove enote, ki so napadale partizansko fronto od Rabij do Šempetra.

Namen napada je bil porušiti sovražne naprave na letališču in uničiti postojanke. Po predhodnem obstreljevanju s topovi je uspelo partizanom likvidirati stražo na južni in jugozapadni strani ter se približati postojanki.

Druga enota, ki je imela nalogo prodreti s severovzhodne strani, pa te svoje naloge ni mogla opraviti. Dva dni prej so namreč partizani obstreljevali dva in pol metra visoko železno ograjo ob letališču, ki je pa zaradi pomanjkanja merilnih naprav niso uspeli uničiti. Ko so Nemci zapazili premikanje ob ograji, se je začela srida borba. Partizanom je uspelo posadko odbiti. Nemci so se zatekli v neko večjo stavbo na letališču.

Partizani so za tem vdrli v hangarje in zažgali z bombami nad 30 lahkih, italijanskih bombnikov. Tedaj je prišla Nemcem na pomoč oklopna kolona iz Gorice. Partizani so se morali umakniti. Čeprav niso likvidirali postojanke, akcija je bila vendar kronana z uspehom, ker so uničili sovražna letala.

(Nadaljevanje na 13. strani)

Prvi partizani so vkorakali v Gorico

Zbor Zveze borcev prekomorskih brigad v Postojni

V nedeljo je bilo v Postojni veliko zborovanje partizanskih borcev in aktivistov. Zbrali so se zlasti bivši borci prekomorskih brigad, ki imajo v Postojni svoj organizacijski center. Prišle so tudi delegacije iz drugih okrajev, tako da se je zbralo čez 1000 borcev. Zborni mesto je bilo na železniški postaji, kamor so prišli tudi drugi povabljeni gostje. Med njimi smo, razen domačih okrajnih in mestnih predstavnikov ljudske oblasti in množičnih organizacij, videli tudi goste iz Ljubljane in Trsta. Prireditve se je udeležila tovarišica Vida Tomšičeva, ki je bila idejni pobudnik in prvi organizator prekomorskih brigad. Bili so še tovariši Branko Babič, Ukmar, Bobnar Stane, general Levčnik, Franc Stoka in drugi. Pozneje je prišel tudi tovariš dr. Hočvar France, ki se je predtem udeležil podobne slavnosti v Idriji.

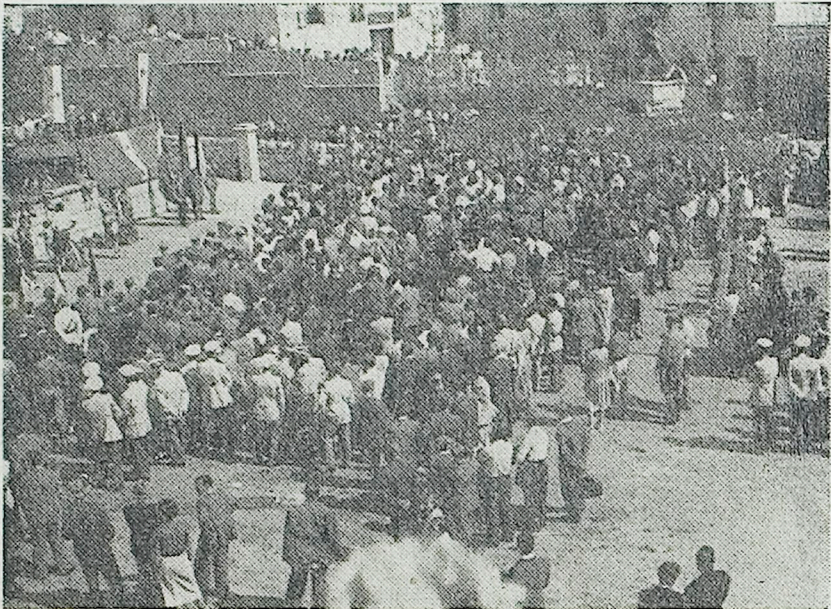
Kmalu po deveti uri so na postaji sestavili iz borcev in povabljenih

vila predstavnik JLA in ZB STO, nato pa je bila s predajo zastav svečanost na Trgu padlih borcev končana. Bilo je nato odkritje dveh spominskih plošč, ene na preurejenem vojaškem pokopališču, druge pa na Ravbarkomandi.

Pri Jamski restavraciji pred vhodom v Postojnsko jamo je bilo nato skupno partizansko kosilo, potem pa delovna konferenca prekomorcev, ki se jo je udeležila tudi tovarišica Vida Tomšičeva. Pogovorili so se o organizacijskih vprašanjih za Okroglico. Sklenili so povabiti tja tudi tovariše iz Dalmacije in Črne gore, ki so se borili v sklopu prekomorskih brigad, naj se kot gosti udeležijo tega slavlja.

V tem je prišla na obisk tudi znana Jocova kulturna grupa IX. korpusa, ki je na terasi pred restavracijo priredila polurni leteli miting, s katerim je navdušila vse zbrane borce in druge gledalce.

Rastko Bradaskja

Zbor prekomorske brigade v Postojni

gostov partizansko kolono, ki je nato ob zvokih koračnic vojaške in gasilske godbe šla skozi lepo okrašeno mesto na Trg padlih borcev pred spomenik.

Slavnost je otvoril v imenu okrajnega odbora Zveze borcev predsednik Ljotić Zakrajšek. Nato je o prekomorskih brigadah, o borbah in o njihovem pomenu govoril podpolkovnik Stane Bobnar, potem pa je burno pozdravljena spregovorila zbrani množici Vida Tomšičeva.

Govorila je o pomenu in vlogi prekomorskih brigad, o težnjah primorskega ljudstva, o njegovi borbi za svobodo in med drugim dejala:

»Prekomorske brigade so pojav, kakršnih je malo v svetovni zgodovini. V najtežjih pogojih so se odločili za oboroženo borbo na strani svojega naroda daleč od njegove sredine. Zavestno so se borili že od prvega dne za socialistično Jugoslavijo, za tako domovino, ki bo vsem delavcem in kmetom zagotovila dostojno življenje. Zlasti pa je v prekomorskih brigadah prišla do izraza visoka patriotična zavest naših borcev in njihov internacijski pomen. One so izraz mednarodne povezanosti svetovnega proletariata v borbi za socialistični svet. To smo posebno dokazali, ko smo v času NOB celo iz vrst sovražnikov, Italijanov in Nemcev zbirali borce proti fašizmu ter smo znali ločiti njihovo narodnost od šovinistične napadalnosti do drugih narodov.

Imajo pa prekomorske brigade še poseben namen. Gre namreč za to, da so bile sestavljene večinoma iz samih primorskih Slovencev. One so zaradi tega obtožba Italije in njene politike in naj ji zato ostanejo kot opomin, da ne bo nikdar več stegovala svojih rok po naši Primorski. Če Italija takrat ni mogla zlomiti odpora Primorcev, ko je imela tukaj vso oblast, ko je tukaj neusmiljeno gospodarila in skoraj polovico prebivalstva spravila v zapore in taborišča, potem je smešno misliti, da bi se jim to lahko posrečilo zdaj, ko je to ljudstvo gospodar na svoji zemlji.

Zbrane borce sta nato še pozdr-

Pred volitvami v Ljudsko skupščino LRS in FLRJ v Pivki

V Pivki in okolici so že začele priprave za volitve v Ljudsko skupščino LRS in FLRJ. Skupne seje občinskega komiteja ZK in SZDL Pivka sta se kot gosta udeležila tudi tov. Matevž Hace in Franc Klobučar kot predstavnika okrajnega komiteja. Določeno je bilo, da bodo tvorile Knežak, Dolane in Pivka eno volilno enoto. Zato so sklicali sestanek predstavnikov ter občin, da so se pogovorili o sestavi kandidatne liste. Za Ljudsko skupščino LRS bodo kandidirali: Jože Guštin, Janez Vipotnik in Franc Klobučar, za zvezno skupščino pa tovariš Ivan Regent. Po proslavi na Okroglici, bodo takoj začeli s temeljitimi pripravami za volitve.

C. M.

Preostali borci in domačini s srečanja v Branici dne 28. VIII. 1941

Zbor Gregorčičeve brigade na Vrhovljah

Prebivalstvo Brd je navdušeno pozdravilo borce Gregorčičeve brigade

V nedeljo je bil na Vrhovljah v Brdih zbor XVII. SNOB »Simona Gregorčiča«. Vse vasi v Brdih so se že ves teden pripravljale, da bi čim bolj slovesno pozdravile v svoji sredi borce za osvoboditev Brd. Zato so v nedeljo z vseh strani hiteli na zborni mesto fantje in dekleta, možje in žene, da bi stisnili roko svojim starim znancem in skupaj obujali spomine na slavne dni osvobodilne borbe.

Zbor Gregorčičeve brigade se je začel s improviziranim napadom na bližnji grič, ki so ga partizani po kratki borbi zavzeli. S to akcijo so hoteli preizkusiti svojo borbeno sposobnost pod vodstvom svojih nekdanjih komandirjev in komandantov. Takoj zatem se je brigada postrojila pred častno tribuno. Komandirji čet so raportirali komandantu brigade, ta pa prvemu komandantu Gregorčičeve brigade podpolkovniku Pavletu Ježu-Stanku. Briški mladinci so nato izročili podpolkovniku Ježu zastavo, ki jo je izročil brigadi, mladinke pa so poklonile šopek cvetja.

Podpolkovnik Jež je nato odšel na častno tribuno skupaj s nekdanjim komisarjem brigade Francem Črnogljem-Zorkom in predstavniki ljudske oblasti v Brdih. Na častni tribuni sta bila tudi nekdanji komandant IX. korpusa generalmajor Stane Potočar in nekdanji načelnik štaba IX. korpusa narodni heroj Albert Jakopič-Kajtimir. Podpolkovnik Jež je v svojem govoru poudaril, da je zbor Gregorčičeve brigade predvsem zato, da njeni borci obude spomine na slavne dni osvobodilne borbe, ko so se s puško v roki borili na naših najzadnejših narodnostnih mejah in ponesli plamenico upora celo v Beneško Slovenijo in Režijo.

Nato je pozval borce in prebivalstvo, naj se udeležijo velikega praznika na Okroglici, kjer bomo manifestirali naše uspehe v borbi in v izgradnji socializma. Na Okroglici bomo pokazali pred vsem svetom, koliko nas je, ki smo se borili za osvoboditev naše zapadne meje in ki smo se vedno pripravljani braniti vsako ped naše zemlje. Pokazali bomo rimskemu imperizmu, da je tu trdnjava, okateri najprav nihče niti ne pomisli, da se bo sesula kot stara Jugoslavija.

Na zahtevo bivših borcev Gregorčičeve brigade in prebivalstva je nato govoril narodni heroj Albert Jakopič-Kajtimir, ki je pozdravil udeležence proslave v imenu Glavnega odbora Zveze borcev Slovenije. Dejal je, da sta bila vera v moč ljudstva, Partije in tovariša Tita ter oilj, da se bomo osvobodili izpod fašizma v dneh borbe tista, ki sta dajala borem in ljudstvu pogum, da so premagali vse ovire. Poudaril je za sluge Gregorčičeve brigade, ki se je borila tudi v Slovenski Benečiji in Režiji, kjer je italijanski imperilizem nad 60 let raznarodoval in zatiral naše ljudstvo.

Nato je govoril o današnjem zatiranju naših ljudi v Italiji in v coni A, kjer italijanske oblasti še naprej izvajajo diskriminatorno politiko in masilno odvzemajo našim kmetom zemljo. Izrazil je prepričanje vseh borcev, ki so se ta dan zbrali na svojih zborih brigad, da se mora že enkrat končati zatiranje naših ljudi onstran meja in da je že skrajni čas, da vzamejo progresivne sile v Italiji oblast v svoje roke.

Po govoru tov. Kajtimira so nastopili mešani pevski zbori iz mnogih brisjskih vasi in zapeli več partizanskih in narodnih pesmi. Nato so se razvili številni razgovori med starimi znanci, med katerimi so se mnogi še prvič videli po osvoboditvi. Partizanska pesem je še dolgo v noč odmevala po brisjskih vaseh.

xxx

Gregorčičevo brigado so ustanovili po navodilih Glavnega štaba Slovenije. Zbrala se je na pohodu v Beneško Slovenijo v maju 1943 kot 5. brigada NOV Slovenije. Njeni prvi slavni uspehi so bili v bojih na Tolminskih Ravnah, na Kolovratu, Kovarčevih planini in na Špišku. 10. oktobra 1943 je napadla vasi Plave in Anhovo, kjer je porušila most, razbila železniško progo ter poskovala električno postajo Ložice, konec oktobra pa je operirala na področju med Sočo in Beneško Idrijo, kjer je iz zased napadala sovražni-kove zveze.

V veliki nemški ofenzivi jeseni 1943 proti partizanom v Benečiji je nosila vso težo odpora in imela v številnih bitkah tudi hude izgube. V novembru je brigada izvedla znano akcijo pri Nemškem Rutu, kjer je poglala v beg nad 600 Nemcev.

V letu 1944 je brigada sodelovala v številnih akcijah IX. korpusa. Med drugim se je udeležila bomb pri Hotedršici, likvidirala sovražno postojanko Steske v Vipavski dolini, zavzela Razdrto in napadla Kanal ob Soči. V avgustu 1944 je odšla že četrtič v Brda, Slovensko Benečijo in Režijo. Po prehodu čez Sočo je postala ena najmočnejših brigad na Primorskem, saj je štela okrog 1600 borcev. Konec leta 1944 je brigada zavzela sovražne postojanke pri električnih centralah v Doblarju in Ložicah, napadala v Soški dolni garnizije in stalno rušila železniško progo.

Zadnjega marca 1945 in 1. aprila se je brigada prebijala skozi sovražni obroč na Vogaleh ter preprečevala sovražniku, da bi uničil PK KPS, Pokrajinski odbor za Slovensko Primorje in štab IX. korpusa. 25. aprila je začela zmagevito pot čez Kras v Trst.

Veliko zborovanje XVIII. SNOB bazoviške brigade v Gornji Branici

V nedeljo popoldne se je v Gornji Branici zbralo preko 2 tisoč bivših borcev in aktivistov NOB, med temi mnogo borcev XVIII. SNOB Bazoviške.

Proslava se je pričela z odkritjem spominske plošče na hiši partizanske matere, ki je v času NOB izgubila 3 svoje sinove in kjer so se domačini pred 12 leti, 28. avgusta 1941, srečali s prvimi partizani. Za to lepo svečanost so borci iz NOB iz sezanskega in goriškega okraja obnovili in lepo uredili partizanski materi lepo stanovanjsko poslopje, ki je bilo v zelo slabem stanju.

Svečanost je otvoril predsednik občinskega odbora SZDL tov. Abram Drago, nato je podal besedo tov. Dolgan Ervinu-Janezu, sekretarju Okrajnega komiteja ZK v Sežani, nosilcu spomenice 1942 in preživetemu borcu komandantu takratne partizanske čete, ki je takrat prišla in taborila v bližini Gornje Branice. Tovariš Dolgan je povedal, da so takrat prišli v te kraje domači fantje in nekaj tovarišev iz Slovenije, ki so prej morali pred fašizmom bežati v Jugoslavijo, tokrat pa so se vrnili ne kot begunci, ker je fašistična italijanska drhal zasedla skupno s Hitlerjem staro kraljevo Jugoslavijo, pač pa kot borci s puško v roki, da prižgejo v zaslužjeni Primorski plamen upora proti zatiralcem, da jih iznesejo iz naše zemlje in se za lastnimi silami osvobodijo. Tovariš Dolgan je z navdušenim govorom orisal težko, a zmagovito narodnoosvobodilno borbo in naše socialistične pridobitve po vojni. Pozval je množico na čuvanje enotnosti in bratstva, ustvarjenega in priborjenega s krvjo naših najboljših sinov. Množica je govorniku potrjevala z navdušenim poskanjem. Po govoru so odkrili na obnovljeni hiši lepo spominsko ploščo, nato pa so skupno nastopili moški pevski zbori iz Kobjeglave, Stanjela in Stjaka s partizanskimi pesmimi, godba na pihala iz Vrhovelj pa z lepimi partizanskimi koračnicami. Pred hišo je potem nastopila igralska skupi-

Ervin Dolgan-Janez

na IX. korpusa NOV s peštrimi sporedom, ki je ljudi zelo navdušila.

Kantetovi materi je tov. Kacijnova recitirala lepo Kajuhovo pesem — Materi padlega partizana.

Po končanem sporedu so se pred Kantetovo hišo zbrali borci Bazoviške brigade in odkorakali z godbo na slavnostni prostor pred tribuno, kjer se je zbrala medtem velika množica ljudi. Zbrane borce Bazoviške brigade je pozdravil tov. Branko v imenu organizacije ZB Gornje Branice. Zbranim borem brigade in množici ljudi je govoril rez. kapetan Stane Lavrentič. V govoru je opisal slavno pot te brigade, ki je tolkla sovražnika skoro po celi Sloveniji do osvoboditve Trsta.

Po končanem govoru je tovarišica iz Gornje Branice podarila XVIII. SNOB — Bazoviški novo zastavo z zlatim napisom kot darilo organizacije Zveze borcev okraja Sežana.

Ob koncu proslave sta nastopila z izbornim sporedom moška pevski zbor iz Ajdovščine in Kobjeglave. Borci so nato posedli po lepem travniku in v prijetni družbi obujali spomine iz mnogih borb in pohodov. Borbene pesmi so se razlegale daleč naokoli tja do večera.

J. V.

26. II. 1944. Sem na komandi Novo mesto, vršim dolžnosti komandanta. Zaenkrat sem prišel v zaledje, počasi se vživljam v novo življenje, v delo v pisarni. Težko je od začetka...

13. III. 1944... Nameravali smo nadaljevati pot, toda prišel je nepričakovani tridnevni počitek pri Ribniškem področju. Nahajam se sam s skupino; začasno sem zdaj vodja ekipe v majhni vasi visoko v hribih... (Opomba: Gora nad Sodražico).

Zagledal sem se v planine, ki stoje pred menoj, in spomnil sem se dolge poti preko visokega, zasneženega Snežnika, Mašuna, preko Krasa, tja do sinjega morja, kjer je moj cilj. To pot moramo narediti čimprej, da prej preorjemo ledino in pripravimo teren za druge... mi gremo naprej na Gorenjsko na Koroško, tako nam je obljubilje.

Piši na komando mesta Koper, položaj.

P.S. Če dobiš kje kakšno karto Slovenske Istre, mi pošlji, ali pa specialko za sektor Trst in Vrhnika. Pismo sem oddal tov. obveščevalcu Feliksi, ki je bil moj prvi komandir, odpošiljam ga šele danes 16. III. iz Starega trga. Ob 12 uri odpotujemo naprej in bomo jutri že na mestu, od koder se bomo razdelili.

21. III. 1944. Po dolgem času sem vendar prispel na mesto, na novi položaj. Že drugi dan se zadržujem v vasi, ki je popolnoma naša, edino stanovanje je v bunkerju; vas je namreč še popolnoma neprizadeta in zato se ne smemo zadrževati v njej. Tu živi vsa vojska ilegalno, delo je možno samo ponoči. Teren je popolnoma nepokvarjen, toda kontroliran od sovražnika. Nahajam se zaenkrat v bližini Trsta, gledam ga pred seboj izpred bunkerja — podzemne jame, v njej spim podnevi, ponoči smo na delu. Zvečer se bom verjetno premaknil drugam, kretanje je možno samo ponoči zaradi planjav — gozda tu sploh ni — in pa gostega cestnega omrežja.

Zdaj bi ti rad na kratko opisal pot po Slovenski Istri in pa kakšen vtis sem dobil, ko sem prvič stopil na istrsko tla. Iz Starega trga smo krenili ob Cerkljanskem jezeru preko hribov, prekoračili bivšo mejo, ogledali smo si mogočne obmejne utrdbe in prišli v mraku v prvo vas Jurešče... Takega sprejema še nisem doživel nikjer. Stara ženica nas je pozdravila: »Buge vas primi, tovariši!«. Ljudje so gostoljubni, prijazni; nikoli ne moreš končati debate. Tisto noč smo šli naprej zjutraj, ko smo se ustavili v istrskem odredu. Tu smo se ločili po dvodnevni počitku in šli na položaje. Pot smo naredili v dveh nočeh, zadnje noči ti ne morem popisati, kako je bila krasna. V daljavi luč — morski svetilnik, na desni Trst, naenkrat zatulijo sirene alarm. Od daleč slišiš brnenje avionov, nenadoma bobnenje, bombardiranje Tržiča. Vsi smo uživali v tem trenutku, ko na lastne oči vidiš, kako uničujemo umirajočega sovražnika na vsakem koraku.

Imam občutek, da bom dočakal svobodo tu v Istri; tako kažejo dogodki zadnjih dni. Sam doživljam fronto, sliši se grmenje topov, v zraku avioni, da je nebo kar oblačno. Kmalu nam bo zasijala zlata svoboda, zadnje moči moramo še bolj posvetiti naši brobi, delati, delati. Teren je odličan, samo delavcev nam manjka, tako da bom moral poleg vojaškega dela začeti še s političnim...

7. IV. 1944. Teren moje komande je odličan, posebno kar se tiče ljudi, ki ti gredo v vsakem oziru na roke, toda preden dobiš zaupanje v ljudeh, traja precej časa; so zelo nezaupljivi in nedostopni do vsakega tujca. Ko te pa spoznajo, bi najraje videli, da si vedno pri njih. Vabila za prirejanje sestankov kar dežujejo, sam ne veš, kam bi šel. Zelo je pomanjkljiva politična vzgoja naroda. Zamisli si razmere pri nas leta 1942 pa dobiš jasno sliko terena, edina izjema je še ta, da bele garde absolutno ne poznajo in ne marajo slišati o njej popolnoma nič. Sicer so že poskušali po nekaterih krajih s svojo propagando, a smo prišli na sled vsakemu duhovniku, ki je dobil »bege« literature; toda to je vse malenkost, skoraj ni vredno omembe. Veliko nam pomaga tudi to, da je duhovščina na naši strani, kar na

Iz pisma padlega komandanta mesta Koper tov. Planinca Franceta-Frenka

narod zelo vpliva. Preglavice nam delajo edino fašisti, ki so prišli v Koper in Trst iz cele Italije, in ta banda dela včasih izpade z Nemci, včasih pa sami, tako, da je vse naše delo osredotočeno na noč. Nočno delo je naše. Ponoči so vse ceste naše, voziš se s kolesom, motorjem in celo z avtom, podnevi pa spiš v bunkerju pod zemljo; čez dan se sploh ne smeš pokazati v vas.

Planinec Francet-Frenk, februarja 1944

Vaščani prinašajo hrano podnevi v bunker, z mrakom pa prilazimo na dan, kakor krt izpod zemlje. Ne misli pa, da podnevi nič ne delamo. Do desetih, ko prinesejo zajtrk, spiš, potem pa v pisarno: pisalni stroj na kolena, akti okrog mene razmetani; v mraku se preseliš v vas, pošiljaš kurirje na teren do jutra. Večkrat grem spat ob sedmih, če pridem »domov v bunker«, včasih ostanem kar na terenu, kar je nujno potrebno; če pa hočem delati podnevi, moram biti civil. Kot vojak, kakor sem že prej omenil, ne narediš nič. Pištolo in bombo v žep, na pa delo. V nedeljo sem bil ves dan v predmestju Trsta; srečaš fašista, Nemca, greš mimo njega kakor vsak drugi, čeprav bi ga z veseljem »obrnili«. V Trst si ne upam zaradi domobrancev, ker bi sigurno srečal kakšnega nekdanjega sošolca in »sodelavca«. Imam pa stalno vezo, tako da prihajajo iz zaporov in iz internacij vsi preko mene. Zadnjič je bil Suih Karel iz Novega mesta... pri meni z večjo skupino; vsi so prišli z robije. Vedno bolj gravitiramo na Trst in ne na »prestočno Koper«...

... bil sem prisiljen, zmanjšati svojo komando na minimum, čete sploh ne morem držati, ker je nimam, kje. Imam samo kurirje in nič drugega pa našo komando štirih mož... Prava pomlad je že tu, dočim je pri nas še skoraj zima, in pa ljudje so odlični... Pomanjkanje sploh ne poznam, posebno kar se tiče cigaret... Člki gredo v železno rezervo, ker bodo še prišli na svoj račun, morda že v kratkem, ker me mislijo premestiti na Kras, kjer se snuje nova komanda mesta. Toda iz sončne Istre ne grem še tako hitro.

Nadaljujem s pisanjem zdaj, ker sem popoldne moral prekiniti. Do polnoči smo prejimali in oddajali velikonočna darila za vojsko, ki kar dežujejo. Sam ne vem, kako bi jih poslal naprej.

1. maja 1944... Dela ogromno, hajke in ogromen teren; sinoči, ko sem se vrnil... v bunker, sem se hotel spraviti k pisanju, bil sem razporejen in vesel, ko sem videl, kaj vse se je pripravilo za proslavo prvega maja. Vsa Istra v ognjih,

poka na vseh straneh, Trst osvetljen od angleških raket. Toda bil sem tako utrujen, da sem zaspal kakor ubit.

... 1. maj, naš praznik, praznik proletariata, jaz pa pišem... sam med štirimi stenami, v bunkerju pod zemljo, ki je za naše razmere krasno opremljen: pisalna miza, stol; zunaj pa poje slavček, kliče, vabi svojo družico in tudi jaz bi jo poklical...

Nikdar nisem mislil, da je Istra tako lepa, posebno zdaj spomladi, ko je vse v cvetju, ko se vse prebujja v novo življenje, samo v meni je praznina, ker sem sam. Težko je človeku, če je sam in nima nikogar poleg sebe, ki bi ga razumel kot človeka... Ne vem, če bom kdaj užival sadove svojega dela. Oprosti, ker sem se tako izrazil, bomo se za skupnost, za narod, za proletariat celega sveta, toda v vsakem človeku je ostalo še nekaj starega, nekaj egoizma, to je dejstvo in nič drugače. Vsak misli, čeprav dela za druge, pri delu tudi na sebe in na to, da bi sadove svojega dela tudi užival; pri tem pa naj ne misli, da mora zato živeti na račun drugih. Nekoliko sem zašel, mnogo mislim na 1. maj, najbrže bom nocoj sprejet kot član...

Jaz živim, kot sem ti že sporočil zadnjič, edina razlika je ta, da se kretam več po dnevi v civilu, ker ponoči ne uredim vsega dela. Imam prevelik teritorij... Se ta teden grem ozir. Se bom preselil bolj proti jugu zaradi mobilizacije...

9. V. 1944... Dekleta so tu neverjetno lepa, sentimentalna, pravi tip južnjakinj... Prilika bi se našla za »flirt« ali pa za »dobro znanstvo«, toda nisem ustvarjen za to in pa čas mi ne dopušča. Don Juana tukaj ne moreš igrati... ker je tu popolnoma drug tip človeka, ki ga zelo težko razumeš, in pa tudi ne smem, četudi bi hotel, ker potem nisem več partizan — dobim za to, kar zaslužim.

... Peresce za nalivno pero ti bom priskrbel iz Trsta, ker v Trstu dobiš danes vse, ker je tu mednarodni center, kjer se nahaja vojska iz celega sveta... če eventualno kaj rabiš, ti lahko priskrbim; imam zaenkrat dobre kurirske zveze, če mi jih ne prekinemo. Saj veš, kako je: izdajstvo se dobi povsod in tudi tu; še ni bilo dovolj 25 let fašizma. Pred dnevi je bila velika afera v Miljah, prišli so na sled našim ljudem, ki so do sedaj delali nemoteno, in je padel človek, ki je imel v rokah vso istrsko obalo. Izdajstvo je bilo na delu. Koprski fašisti so najhujši, samo ti nam se delajo preglavice, tako da nam začasno popolnoma onemogočijo delo. Ob vsaki uri, ponoči in podnevi jih srečaš, da sam ne veš, kdaj in kje. Večkrat sem imel več sreče kot pameti. Imamo pa tudi veze z italijanskimi karabinjerji, ki so nas iskali, in upam, da bomo imeli precej koristi od njih, tako v materialu kot pri obveščanju.

... Večja hajka je bila pri nas v Brkinih, da se je moralo področje

premakniti, nas pa skušajo ujeti. Iščejo komando Kopra, pa jim ne bo uspelo, imamo že preveč izkušenj. Zajeli so namreč kurirja z našo pošto, ki pa ne srečo ni bila važna, in uporabljajo vse pasti in taktiko, pa je vse zastoj. Skušajo si podaljšati življenje, ker sami dobro vedo, kaj je... To dokazujejo dezerterji...

22. VI. 1944. Hajke na dnevnem redu, čeprav ne velike, italijanske. Kako kaj sprejemaš razvoj dogodkov? Na mene ni naredila invazija nič posebnega... Sla je mimo mene... prav tako zadnje bombardiranje Trsta. Občudoval sem samo krasno noč, vso v lučkah in raketah, in nič drugega. Ne vem, zakaj sem postal tako trd... Danes sem se preselil, nisem več pod zemljo, ker imam dovolj, čutim že posledice, ki pa ne bodo hude...

(Pismo brez datuma). Zapustil sem bunker in sem več kot mesec dni v vasi. Nabral sem ljudi in smo »vojska« — nič več skrivati. Prodiramo daleč v notranjost... Smo tudi »gospodje«, saj gremo z motorjem po glavni cesti. Pripravljamo se za Koper...

2. VIII. 1944. Razvoj dogodkov gre hitro naprej. Vse beži k nam in dnevno prihajajo novinci... Danes smo odpremili 200 novincev, v prihodnjih dneh se nam jih obeta še več, med njimi je precej Italijanov... da gredo v borbo proti Švabom... Zvečer sem tako izmučen, da sam ne vem, kje sem... in ko zavlada tišina v logorju... si želim nekoga, da bi se razvedril, pa mi je edina tolažba godba, imam namreč radio.

7. X. — 15. X. 1944. Dolgo ni glasu od mene. Zadeva je sitna, ker nimam veze in smo že dalj časa popolnoma zablokirani... Stalno hajka, v vas sploh ne moremo... Ves teritorij komande, ki ni majhen, je v sovražnih postojankah, v ostalem pa pod stalno kontrolo. Na drugi strani pa imamo borbo za našo zemljo, reakcija je na delu in skuša na vsak način obdržati pokrajino pod tujim jarmom, kar se ji pa, upam, ne bo posrečilo, ker, kar je naše, to bomo branili. Težko je delo. (Opomba: pismo je pisal od 7. do 15. oktobra).

1. XI. 1944. Ponoči smo se premaknili po nekaj mesecih zopet v vas in v isti noči so bile na novo postavljene tri sovražne postojanke v sosednjih vaseh. Moreš si misliti, kakšni so živci... Tik pred premikom smo, čakam samo patroljo, da se vrne... Sedaj vidim, kaj je služba v zaledju, na teritoriju, za katerega se danes bori svet. Precej odvisno tudi od mene, kako bom izpeljal vse skupaj... Delati je treba do konca, da dosežemo tisto, za kar smo šli v borbo.

Prvi november je danes. Lije kot iz škafe. Nekam čudno mi je pri srcu. Spominjam se vseh naših padlih tovarišev, posebno tistih, ki so bili z menoj. Vojna se mi vedno bolj pozna.

Pripis. 4. XI. Zjutraj ob 5. uri hajka. Lepo so nas nameravali uni-

čiti in to — popolnoma. Nekdo jih je pripeljal v prejšnji logor. Srečno smo prišli iz obroča. Izgleda, da so se udarili na meji Hrvatske Istre z brigado, kjer je borba. Do sedaj sem jo vedno izvozil srečno, upajmo, da bo do konca šlo tako. Sreča me spremlja.

13. XI. 1944. Prejel pismo od 6. XI. Ne morem verjeti, da je prišlo tako hitro. (Opomba: Iz Bele Krajine), ker včasih prihaja pošta z veliko zamudo...

... Na komandi sem zopet sam za vse. Ves dan za strojem, tipke pojejo stalno eno pesem, navadno pa hajka (Opomba: naša cenzura je tu izbrisala 13 vrst). Sicer pa kar bo bo. Nameravam se zopet skriti v bunker, ker drugače ne morem delati.

25. XII. 1944... Domotožje se mi poraja. Mati mi je bolna, nič ne vem, kaj je z njo. Brat, ki je bil v internaciji v Nemčiji, je pobegnil, je že v partizanih, upam, da dobim vezo z njim...

P.S. Oprosti pisavi, zebe me v roke, burja piha, ki je hujša kot sneg in naš mraz.

27. XII. 1944. Pismo pošiljam šele danes.

20. I. 1945. Zadnje tvoje pismo prejel nekako prve dni decembra, potem pa nič več.

Vsi kurzi, na katere sem računal, so šli po vodi, (Opomba: rad bi

IVAN RENKO

Vojkov vod

Izšla je Renkova knjiga »Vojkov vod«. Vsak jo bo z velikim zanimanjem bral. Pohitite z naročili, da ne boste ostali brez nje. Cena knjige je 100 din. Dobite jo na upravi Slovenskega Jadrana v Kopru, na okrajnih odborih SZDL v Gorici, Sežani, Postojni in Tolmini ter v Trstu in Gorici za 100 lir.

Na Okroglici boste knjigo dobili v posebnem paviljončku. Vse knjige, ki jih bomo tu prodajali, bodo imele poseben spominski žig. Knjigo z žigom boste tako lahko shranili kot trajen spomin slavnosti na Okroglici. Poleg knjig bomo prodajali tudi slavnostno številko »Slovenskega Jadrana«, ki bo izšla na 16 straneh z bogato vsebino in bo stala samo 10 din.

BOGOMIR MAGAJNA

Odmev korakov

Primorska založba v Kopru je izdala v 8. knjigi zbirke »Naši pesniki in pisatelji« 14 partizanskih novel Bogomira Magajne pod skupnim naslovom »Odmev korakov«. Knjiga je vredna vse pozornosti, saj je po pisateljevih besedah v Uvodu »prispevek k skupnim spominom na veliki čas.« Ker je cena knjige (160 din za 211 strani z lepim ščitnim ovitkom) nizka, naj ne ostane nobena knjižnica in posameznik brez nje.

šel v Belo Krajino)... Sicer pa vseeno. Boriti se je treba do končne zmage, obupati človek ne sme, ker ne smemo misliti samo nase, ampak na narod, na človeštvo. Taka je pač borba in nehati ne smemo. Vse izgleda, da smo tik pred tistim, kar si želimo, in kar smo si, oziroma za kar smo prešli že toliko krvi.

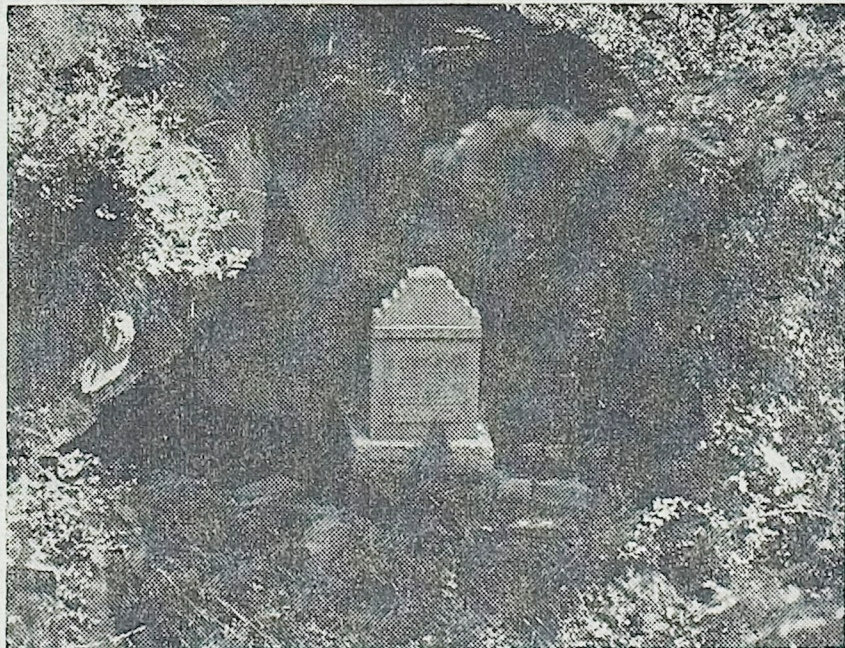
Novo leto nam bo sigurno prineslo zlato svobodo... Postal sem nekam čuden, danes vesel, jutri žalosten in obratno. Niti dva dni nisem enak. Razmere zelo vplivajo name...

2. III. 1945. Komanda mesta Koper. Prejeli smo pismo za tovariša podporočnika Planinca Franceta. Javljamo ti, da je tovariš komandant 8. februarja junaško padel ob priliki napada na bunker komande, potem ko je zadrževal od jutra pa do treh popoldne številčno zelo močnega sovražnika (cca 500 mož). Tovariš komandant si je naposled vzel življenje, ker je sovražnik pričel minirati bunker...

Pokopan je v Laborju, loparski okraj, Istra. Prebivalstvu je smrt ljubljene komandanta pomenila velik udarec.

Slava junaškemu komandantu! Politkomisar: Dekleva J.

Namestnik komandanta: (Podpis nečitljiv)

Spomenik pred bunkerjem v Herpelcjuh, v katerem je padel Planinec Francet-Frenk

Beneški Slovenci v Narodnoosvobodilni borbi

Ob praznovanju 10-letnice ustanovitve primorskih brigad ne smemo in ne moremo mimo prispevka, ki so ga v osvobodilni borbi dali tudi naši Benečani. Sam sem bil po beneških vaseh od decembra 1944 do srede aprila 1945 in mi je na tiste mesece ostal marsikateri spomin. Ko smo na pohodih prišli v skromne in revne beneške domove pod Matajurjem, Mijo in Kolarovratom, so nam Benečani radi postregli s pečenim kostanjem in

Pozdravljena, Slovenska Benečija!

Zadnje dni novembra 1944 me je štab XXXI. divizije NOV in POJ poslal na Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor za Slovensko Primorje, ki je bil takrat v Cepovanu. Predstavil sem se takratnemu predsedniku tovarišu Francetu Bevku, ki me je dočel za pomoč pri zbiranju novic za »Tanjug«. Kmalu nato me je nekoga jutra poklical tovariš Bevk v svoj juraj in vprašal, če bi rad šel na delo v Slovensko Benečijo. Tega vprašanja sem se zelo razveselil in bil takoj pripravljen odpotovati.

»No, tako se pa vendar ne mudi,« se je nasmehnil, »lahko greš da nekaj dni domov in se malo odpočiješ. Ob povratku se oglasi pri tovc. Vilfanu za navodila.«

Udarni vod — udarna pest Beneškega bataljona v Klobčju

Opriat sem nahrbtnik in se odpravil čez Kobilico v Trzinu ob Odramu. Po treh dneh sem bil znova v Cepovanu. Tovariš Vilfan mi je dolgo pojasnjeval nalogo, ki so me čakale v Slovenski Benečiji. Poklical me je še tovariš Bevk in vprašal: »Ali ti je Benečija kaj poznana?« »Ne, nikoli nisem bil tam, pač pa jo poznam iz tvoje knjige.« Kaplan Martin Cedemac.

Nasmehnil se je, a komaj vidno, in povedal, da bom v Benečiji domostrel nekega tovariša, ki je prav tiste dni padel.

»Srečno pot in pozdravi Benečane!« je naročil ob slovesu.

Odpotoval sem v spremstvu kurirja čez Banjško planoto proti Šoški dolini. Na Paljevem je bila javka. Tam sem zvedel, da tisti večer ne bo moglo čez Sočo, ker so pri Desklah na obeh bregovih sovražne zasede. Odgledali so me v bližnji bunker, kjer sem prenočil in ostal tam še ves drugi dan. Šele proti večeru je prišel kurir, ki je dobro poznal prehod. V mraku sva prišla v Deskle in se ustavila nad vasjo. Kurir je odšel v vas, da bi poizvedel, če je varno. Kmalu se je vrnil in sporočil, da v gostilni pijejo domobranci. Kaže pa, da bodo kmalu odšli. Čakala sva skrita v dreviu dober četrt ure in zaslišala pijano petje. Mogoče se je bilo tujcu posrečilo, da je v njem delno zabrisal spomin na izvor rodu in jezika. Zdal pa, ko je znova slišal tisto besedo, ki jo je in jo se nekoliko popačeno govori njegova mati, se znova oglašala v njem izvor. Navdušeno je skupno z drugimi začel hitro čez progo in se izgubil v gromovje. Nadaljuj potem na vrh hriba in vprašaj v prvi vasi za pot naprej.

»Zdal pa hitro za njimi,« je dejal kurir, »ti so nama najboljši vodilci. Ti pojdi deset korakov za mano in bodi oprezen. Če bom zažvižgal, se ustavi in pojdi nazaj, če pa ne boš slišal žvižga, nadaljuj pot. Ko boš prišel na drugo stran, skoči hitro čez progo in se izgubi v gromovje. Nadaljuj potem na vrh hriba in vprašaj v prvi vasi za pot naprej.«

Pozdravila sva se in hitro odšla za domobranci po osemk mostu čez Sočo. Domobranci so bili vsi preveč »okajenki, da bi naju opazili. Na drugi strani sem pomagal

polento. Posedli smo okoli ognja na starodavnem ognjišču in bili deležni mi domačega gostoljubja. V razgovoru smo občutili, da smo: »... Očeta enega sinovi...« Malo pokvarjena, toda še vedno lepa, se je glasila slovenska govorica na najpadnejši meji Slovenije. Poziv Osvobodilne fronte je našel odmev tudi po beneških vaseh. Vse do Celovrata, so nam Benečani radi postregli s pečenim kostanjem in

Pozdravljena, Slovenska Benečija!

Le nekaj dni nato in že sem bil med beneškimi Slovenci. Spremljal me je domačin-aktivist. Oglasila sva se najprej pri občinskem tajniku v Podbošesu (Pušfero) zaradi seznanov mladincev. Tajnik je bil Italijan in se ni mogel odločiti, kako naj uraduje. Vedel je, da se v partizanih oglašala nova, ljudska oblast, pa se ni mogel prav odločiti. Imel je dobro voljo, toda premalo odločnosti. Čas ga je prehitelval. Malomeštan, sem pomislil, ko sva se poslovila.

V neki vasi v bližini Cedada so člani ilegalnega gospodarskega od-

Sovražnik ne vzdrži več naših napadov. Kmalu bomo šli v dolino

Navidezno zatišje prvih aprilskih dni 1945. je v Slovenski Benečiji pomenilo samo mir pred viharjem. Borci Briško-beneškega odreda in Operativnega štaba za Zapadno Primorsko so bili budno na straži. Veliki dogodki na svetovni fronti so vplivali tudi na ta skrajni pas slovenske zemlje. Okupator se je že zavedal bližajočega poraza in konca svojega gospodovanja. V silovitih ofenzivnih sunkih je od 11. do 16. aprila še poizkušal prodreti na oze, ki je bilo pod stalnim nadzorstvom partizanov. Če si takrat prišel z visokih beneških hribov v dolino, so te presenetile na več krajih postavljene deske z napisi: »Terreno controllato dai partigiani« (Ozemlje, ki ga nadzoruje tvoje partizani). Redko se je zgodilo, da bi sovražnik zašel na to ozemlje. Partizani so že dolgo časa imeli iniciativno napadov v rokah. Kako, dokazujejo ti-le primeri:

Dne 17. aprila je patrila osmih borcev Briško-beneškega bataljona napadla v nadiški dolini sovražni kamion poln republikancev, ki so se vračali z Loga, kamor so jih poslali v pomoč kozakom, ki jih je napadel prvi bataljon. Padlo je 25 republikancev, pet je bilo ranjenih. Partizani niso imeli nobenega mrtvega. Se isti dan so partizani prvega bataljona napadli med Stupice in Logom kozoško kolono dvajset motor, ki je šla v smeri Cedada s petimi vozovi in enajstimi konji. Po eno in polurni borbi so partizani juršali na kozake in jih šest ujeli, padlo pa je deset kozakov. Zaplenili so ruski mitraljez »Maksim« in veliko vojaškega materiala.

V noči med 20. in 21. aprilom 1944 je patrila Briško-beneškega odreda vdira celo v Cedad in napadla gasilsko vojašnico, (UNPA), zajela dvanajst gasilcev in zaplenila veliko vojaškega materiala. Kmalu nato so borci Beneškega bataljona izvršili sijajno akcijo na kolono 80 kozakov, ki so šli v beneško vas Brece nad Sovodnjami, da bi pokrili še tisto malo senu, kar ga so pustili pri prejšnjih ropih. Samo devet borcev je postalo žrtev. V tem času tudi ni bilo od njega nobenega glasu, tako da nismo vedeli, ali je živ ali mrt.

Toda črnosrajčnikom to še ni bilo dovolj. Čeprav sva bila z batom še majhna, so odgledali še mamno pred glavno sodišče v Trst. Obtožili so jo, da je imela zveze s partizani. Po celodnevem izpraševanju so jo izpustili, ker ji niso mogli doživeti. Očeta pa nismo videli dolgo 36 mesecev. V tem času tudi ni bilo od njega nobenega glasu, tako da nismo vedeli, ali je živ ali mrt.

Stanovali smo v železniški čuvajnici na prelazu med Ležem in Divači. Fašisti so večkrat vdrl v čuvajnico in neusmiljeno ropali. Mirno smo morali gledati, kako so naropano blago odgledali na komando in si delili plen.

V noči med 8. in 9. septembrom nas je prebudiло grozno regljanje strojnice. Nekdo je lahko potkal na okno. Mama je v velikem strahu odprla okno in komaj slišno vprašala: »Kdo je?« Bil je njen sovaštan, partizanski aktivist. Odprla mu je vrata in ga povabila v sobo. Takrat se mi je prvič v življenju izpolnila skrita in tiha želja — videla sem partizana, ki sem si ga v domišljiji slikala kot pravega kralja Matjaža. Mamine prve besede so bile:

P. A. — Ogarev

Mlada Benečanka pri Sv. Martinu

Na položaju

Moji spomini na žalostne dni

Bila sem še majhna, ko se je pričela druga svetovna vojna. Italijani so prišli na naše ozemlje, začeli zapirati slovenske šole in skušali zatreti slovensko ljudstvo.

In čeprav sem bila še majhna, mi je žrto stal v spominu dan, ko so odgledali očeta z dela. Doma smo ga zaman pričakovali k večerji. Odgledali so ga v internacijo.

Toda črnosrajčnikom to še ni bilo dovolj. Čeprav sva bila z batom še majhna, so odgledali še mamno pred glavno sodišče v Trst. Obtožili so jo, da je imela zveze s partizani. Po celodnevem izpraševanju so jo izpustili, ker ji niso mogli doživeti. Očeta pa nismo videli dolgo 36 mesecev. V tem času tudi ni bilo od njega nobenega glasu, tako da nismo vedeli, ali je živ ali mrt.

Stanovali smo v železniški čuvajnici na prelazu med Ležem in Divači. Fašisti so večkrat vdrl v čuvajnico in neusmiljeno ropali. Mirno smo morali gledati, kako so naropano blago odgledali na komando in si delili plen.

V noči med 8. in 9. septembrom nas je prebudiло grozno regljanje strojnice. Nekdo je lahko potkal na okno. Mama je v velikem strahu odprla okno in komaj slišno vprašala: »Kdo je?« Bil je njen sovaštan, partizanski aktivist. Odprla mu je vrata in ga povabila v sobo. Takrat se mi je prvič v življenju izpolnila skrita in tiha želja — videla sem partizana, ki sem si ga v domišljiji slikala kot pravega kralja Matjaža. Mamine prve besede so bile:

P. A. — Ogarev

Mlada Benečanka pri Sv. Martinu

Akcije primorskih sabotažnih skupin

Sabotažne skupine na Primorskem so organizirali iz vrst najboljših borcev. Delovale so v manjšem obsegu že od vsega začetka narodnoosvobodilne borbe, vendar se je njihova aktivnost povečala zlasti v letih 1944 in 1945. Delovale so predvsem v sovražnih postojankah, glavnih mestih, sovražnih štabih itd.

Sabotažne skupine na Primorskem so se gibale predvsem na goriškem, tržaškem in tržaškem področju. Njihova aktivnost je bila zlasti opazna na goriškem področju, kjer so izvedli vrsto akcij v Gorici (odvzem hrane, zaplenba denarja, reševanje internirancev in zapornikov itd.).

Razumljivo je, da so bile prve sabotažne skupine maloštevilne in so se zaradi pomanjkanja izkušenj omejevale na manjše akcije. Morale so si najprej poiskati zveze po mestih, si preskrbeti primerno orožje ter si nabaviti nemške in italijanske uniforme. Šele potem so se njihove akcije pomnožile. Često so korakale po sovražnih postojankah skupine nemških in italijanskih vojakov — preoblečenih partizanov

Namen njihovega »obiska« v »Cesla Batilaa« je bil zaplenba večje količine propagandnega in vojaškega materiala ter uničenje čim več stvari, ki so služile okupatorju. V Gorico so prispeli brez zaprek. Toda sredi akcije jih je moral nekdo od domačinov spoznati in javiti Nemcem.

Nenadoma so se znašli obkoljeni od treh strani. Car je dal povelje za umik in jim zaklical, da je zborna mesto na borjaču. Ko so se približali dogovorjenemu mestu, je začel pokati z vseh strani. Partizani so odgovarjali z bombami in brzostrelkami. Posrečilo se jim je umakniti se po nekem kanalu in se poskriti.

V Gorici so ostali vsega skupaj 48 ur. Sovražnik je izvršil vrsto preiskav, vendar brez uspeha. Drugi dan ponovi so se partizani umaknili iz mesta brez kakih žrtv.

Čeprav ni imela njihova akcija zelenega učinka, je vendar vzbudila veliko navdušenje pri prebivalstvu. Še dolgo tedne zatem so prebivalci govorili o njihovi drznosti. Mnogi so tudi menili, da so partizani napadli Gorico in da jo bodo osvobodili. Seveda so jim morali razložiti, da bodo prišli drugič, ko bo položaj zrelejši.

Začeli so jih zasledovati s kamioni, tanki in avtomobili. Če pri Biljah so partizani spoznali, da ne bodo mogli uti zasledovalcem. Zato so spremenili smer proti Šempasu, kjer je bila partizanska zaseda. Sotovaršem so dali znak, da jih Nemci zasledujejo. Partizanska zaseda je udarila po Švabih in jih prisilila k umiku. Morali so se vrniti v Gorico, partizani pa so srečno spravili vse zaplenjeni material v zaledje.

ZAPLENBA PRASICEV IN KONJEV

Državno posestvo v Ronkih pri Trzinu je že dalj časa mikalo Čarja in njegove tovaršice. Bil je bilo večje število pitanih prašičev, ki bi zelo prav prišli partizanskim borcem. Posestvo je bilo v nemških rokah.

Nekoga dne nas je razburilo zamolklo bobnenje, ki je prihajalo od Ilirske Bistrice. Misleč da so Nemci, ki so vsi poskriti po bližnjih tuknjah. Ko je bilo grmenje že blizu, smo slišali partizansko pesem. Tedaj so ljudje kar privrli iz svojih skrišališč in radostni planili na cesto.

Z velikim veseljem in slovesnostjo smo sprejeli prve kolone tistih, po katerih so hrepneli tisoči ljudi in teptana domovina. Prispeli so okoličani z majnicami in lipovimi vejicami — slovenskim simbolom. Njihovi obrazi so bili svečani, saj so prinašali zmago in svobodo.

Nekaj pa moram še povedati, kar mi ne bo do konca življenja izginilo iz spomina. Gostilna »Na poštv«, ki je bila last moje tete, se je izpremenila v bolnico. Vozili so partizanske ranjence iz Trsta in iz Ilirske Bistrice. Še danes sočustvujem s trpljenjem ranjenec in pred očmi mi prihajajo njihovi razbiti obrazi. To je bilo 1. maja 1945.

B. S.

je vodja skupine Car stopil s kamionom in se napotil proti stražarskemu mestu. Sprva ni opazil nikogar in šele čez nekaj trenutkov se je pojavil stražar in ga vprašal, kaj hoče. Car, ki je bil oblečen v uniformo kapetana SS, mu je zapovedal, naj odpre vrata. Nemec je ubogal.

V trenutku, ko so bila vrata odprta, je Car zaklical stražarju: »Hände hoch!«. Presenečeni Švab je obstal kot vkopan, tako da je moral Car ponoviti povelje. Ubogal je brez besed in Car ga je razorožil. Pot v postojanko je bila prosta.

Partizani so najprej pretrgali vse telefonske zveze in postojanko so stražili. Nato so odšli v stavbo, kjer so spali stražarji. Car se je sklonil k prvemu, ga prijel za roko in mu zaklical: »Hände hoch!« Nemec je mislil, da se mu sanja in je spal naprej. Šele ko mu je Car z močnejšim glasom zaklical povelje, se je zdrnil in vprašal: »Was?«

Kakšna vasa, se je posalil Car, tu smo v mestu. Nemec je kmalu uvidel, da gre zares in je vstal. Car ga je v hipu razorožil, Igor in Zmago pa sta razorožila še druge tri.

Akcija je trajala vsega skupaj sedem do osem minut. Partizani so naložili na kamione najrazličnejše blago in jestvine. V skladišču so se preoblekli v gestapovske uniforme in se odgledali. Ko so se peljali skozi nemško postojanko v Standeru, so Švabi presenečeno gledali »gestapovce«, ki so prepevali partizanske pesmi.

Začeli so jih zasledovati s kamioni, tanki in avtomobili. Če pri Biljah so partizani spoznali, da ne bodo mogli uti zasledovalcem. Zato so spremenili smer proti Šempasu, kjer je bila partizanska zaseda. Sotovaršem so dali znak, da jih Nemci zasledujejo. Partizanska zaseda je udarila po Švabih in jih prisilila k umiku. Morali so se vrniti v Gorico, partizani pa so srečno spravili vse zaplenjeni material v zaledje.

»LA MANO DI TITO E' OVUNQUE«

Poleti 1944 je Čarjeva sabotažna skupina dobila obvestilo, da italijanski sabotažni skupini ni uspela

Stjenkov največji podvig na Krasu

Narodni heroj Sibelja Anton-Stjenka iz Tomaževice, komendant bataljona južnoprimorskega odreda, je konec januarja v suhih, a sončnih kraskih dneh leta 1944 že več dni tuhtal, kje bi najprej preizkusil novo pridobljeno orožje — 4 letalske mitraljeze in italijanski minomet, ki jih je pred dnevi dobil od aktivista Hermana nekje blizu Opatjeja iz Rihemberka, iz Komna z Griča unka z zelo dobrim razgledom na obe strani. Pogosto se je ogledalo in daljeval je regljanje strojnje prav gotovo partizanske akcije. Tu pa tam je bilo slišati tudi posamezne strele iz raznih fašističnih postojank.

2. februarja kmalu po deseti uri nenadoma javi izvidnica, da se iz Komna blizu sovražna kolona. »Vas! na svoje mesto v strogi pripravljenosti reško zavzame komendant Stjenka, znak za ogenj bo rafal iz mojega mitraljeza — pozore. Že je slišati bobnenje kamionov, ki s precejšnjo brzino drivijo po vijugasti cesti iz Komna. Prijelejo do obrhona griča, naša skrita patrila jih pusti dalje naravnost v klesče naših dveč, ki jih napeto pričujejo.«

»Že so tu šepne Stjenka, izza ovinka pridrvi najprej kamion, natožen z zavoji in nekaj fašisti, na drugem kamionu sedi s puškami v roki več Nemcev in fašistov, sledi osebni avto z oficirji in zatem še avtomobila in kamion. Le hip in že so vsa vozila v klesčah. Takrat pa kot strela z jasnega zagrm pri rafal Stjenkovega mitraljeza — znak za ogenj. Hip zatem nastane pravi pekeli: iz vseh žrel mitraljezov in pusk so usnje toča krogel na avtomobila in Nemce, okoli 15 fašistov in Nemcev se je že skotilo, ostali skočijo z vozil, iščejo zaklon v cestnem jarku in pod kamioni.

Anton Sibelj-Stjenka

zagrizenih italijanskih fašistov, znamenih po svoji krvoločnosti daleč naokoli po Krasu. Nemci so te njihove hlapce zalagali s hrano, orožjem in municijo iz Trsta. Enkrat na mesec približno je dobro oborožena in zaseda postojanko in zalagala fašiste z vsem, kar so potrebovali. To so do bro vedeli tudi naši obveščevalci in javili na štab južnoprimorskega odreda, da naj pričakujemo avtomobila v prihodnjih dneh.

Stjenka je odločil, da jih počaka in preizkusi novo orožje — avionske mitraljeze in minomet.

»Zbor bataljona« je zaukazal. Fantje so se naglo postrojili in že je komendant Stjenka izbral; ko je šlo za drzne akcije, Stjenka ni iskal prostovoljcev, pač pa je kar sam izbral najboljše fante.

Kmalu so bili izbrani preizkušeni borci — dve četi po 35 borcev in hajdi v zasedo ob cesti med Komnom in Rihemberkom. Dva dni so čakali v zasedi, ležali so v borovih gozdičkih na obeh straneh ceste ob ovinku v obliki klesč in čakali od jutra do večera, ponoči pa so odha-

»Ajnto, ajnto, mamma mias, jokajo laški fašisti, nekateri vstanejo in dvigne roke, a Nemci iz blinde so namerili rafale in jih nekaj postrelili, ostali pa so prestrašeno opet legli v zaklon.

Bitka traja že več ur. Iz nemških blind se vedno silovito streljajo v mitraljezi. Nekaj naših je ranjenih. Avtomobila se začne pomikati in se skuša obrniti, naši jo obmetavajo s minometom. Ko Stjenka opazi pomik blinde, zgrabi sam za minomet in nameri. Prvi izstrelak ni zadel, drugi je padel na spodnji del vozila in ga onesposobil, tretji izstrelak — bomba je padla prav v sredino blinde, naravnost na dobro skrite Nemce. Potem ni bilo z blinde slišati več strela, bomba je pobila vse.

Našim začne primanjkovati municija, zato morajo varčevati, v dobrih zaklonih se upira še okrog 20 sovražnikov, ostali ležijo razmrovanji okoli kamionov. Stjenka pošlje kurirja po pomoč v štab odreda. Borba se nadaljuje, kmalu bo naš Stjenka odredi juri, medtem pa prihaja tudi pomoč, četa 10 borcev s komandantom Jakcem na čelu. »Juris, juris zakriči Stjenka in naši se zapodijo proti zaklonom; 10 fašistov takoj vstane dvigne roke in se poda, le nekaj Nemcev še strelja. V jurisu padejo še štiri naši tovarši, kar ni bolj konec. Tisina zavzeta, naokoli, samo fašisti jokajo in prosijo za milost. »Obleke nam kriči Stjenka.

»Oberite orožje, municijo in hranov se ukazuje Stjenka, potem pa pro! Osební avto so z volli odvlekli vstran. Stjenka se je še dolgo potem vozil z njim po Krasu, dokler ga niso v neki borbi zepet prepustili sovražniku. Plen je bil zelo velik. Vs inasi so bili oboroženi z brzostrelkami, dobili so še 6 mitraljezov in mnogo municije.

J. V.

Okrožno volilno zborovanje v Brancici julija 1944

IZ BORBE NA DOLNJEM KRASU

Ob koncu februarja smo prišli v partizane na zborni mesto v Kobjelavo k III. bat. JPO. Prišli smo dopoldne, popoldne pa že dobili orožje. Pri delitvi smo bili skupaj trije vaščani: Nini, Frančko in jaz. Pa saj smo skup tudi spadali, ker smo bili vsi visoke postave. Ona dva sta se prerinila do boljše orožja (dobila sta vsak svojo karabinko!), jaz pa sem moral vzeti dolgo italijansko puško M 91. Da bi bila smola še večja, je bila puška brez jermena. Ker je bila zelo dolga, sta se mi Nini in Frančko smejala, češ da je večja kot vsak kraški grm. To je bilo tudi res, saj razen kraških borov ni bilo menda na Krasu grma, ki bi bil večji. Pa še z nečim sta me povlekla tisti dan. Rekla sta mi, da nam bodo zvečer dodelili odeje. Ko se je nagnil dan, ni bilo o odeji ne duha ne sluha. Polegli smo pod grm. Še prej pa je rekel Frančko Niniju: »Kaj bi zbirali, lezimo kot brinjevka pod brinjo!«

Drugi dan je Nini govoril o »mašingaverih«, da niso nič zamotane, da jih je že neštokrat razdrl in zopet sestavil. To je prišlo na uho tudi komandirju Colji, zato mu je dodelil mitraljez. Seveda je potem na pohodnih začel nekaj govoriti o tovarštvu po kilogramih, češ: jaz nosim toliko in toliko, ti pa toliko in toliko. Zato je komandir odredil, da si moramo pomagati pri nošenju mitraljeza. Nini je bil s tem zadovoljen, jaz pa tudi, saj sem tako dobil njegovo puško. Nekega popoldneva v marcu, ko se dobro pojedli nismo, je sklical komandant zbor. Razložil nam je, da prihaja skupina kakih 200 Nemcev iz smeri Skopo — Kopriva in da jih bomo napadli.

Vse dotlej sem bil s puško samo nekajkrat ustrelil na vajah, ki jih je vodil vodnik Jeriša. V bataljonu nas je bilo mnogo novincev, le Nini se je lahko pohvalil, da ve, kaj pomeni »akcija«, ki jo je po padcu Italije nekajkrat doživel.

Tako smo odšli iz taborišča v koloni po eden v razdalji 7 do 8 korakov. V strelce smo se razporedili preden smo prišli do vasi Skopo. Komaj smo prišli v bližino vasi, je začelo pokati. Obstal sem ravno pod malim zidom, Nini s strojnico pa deset korakov od mene. Streljal je takoj streljati in nekaj kričati na pomočnika, naj mu ročneje podaja municijo. Nemci so streljali z »dumdumkericami«, zato se mi je zdelo, kot bi bili takoj za grmom. Dobili smo povelje, naj se pomikamo naprej. Skočil sem naprej, se skril za kamen, ki je bil pred mano, prepričan, da me bo kaj zadelo. Nini, ki je opazoval moj strah, mi je dejal: »Vem, da je težko, ko si prvič v akciji. Nikar ne misli pa, da vsaka krogla zadene. Če bi temu tako bi-

lo, bi danes ne bilo na svetu več ljudi«. Streljal sem kar na slepo, če sem kaj zadel, res ne vem. Nini pa je neprestano godrnjal, ker so Nemci le nanj streljali; seveda, s svojo strojnico jim je delal večje preglavice. Akcijo smo končali pozno popoldne. Izgubili smo pomočnika komandanta, Nemci pa več svojih.

Ob povratku smo se pogovarjali o akciji, o njenih dobrih in slabih straneh. Nini je bil molčeč, le Frančku je pristavil: »Kaj vedno gobeždaš, vsega skupaj si dvakrat pihnil s tistim pihalnikom!« Seveda je bil Nini ponosen na svojo strojnico, čeprav ni tega pokazal.

Proti koncu marca je I. četa III. bataljona Južnoprimorskega odreda odpotovala na južnejši predel Krasa v Ivanjigrad. V tej četi smo bili tudi mi trije: Nini, Frančko in jaz pa še Karlo, poleg nas pa ostali kraški fantje, vsi mladi, malokdo je imel več kot 20 let. Ljudje so postali kar ljubosumni na Ivanjigrad, kjer so bili vedno partizani. Organizirali smo miting po vaseh. V spominu mi je ostal miting, ki ga je organizirala mladina iz Pliškove.

Kodrič Rudi-Branko s tovarišem

Vršili smo te majhne akcije. Tako smo nekako v aprilu napadli koprivsko postojanko fašistov neke pri Gabrovici. Zbežali so proti Komnu, na pomoč pa so jim prišli fašisti iz Rihemberka in Stanjela. Maja smo napadli tri kamione med Gorjanskim in Sempolajem, ki so vozili hrano. Prvi od njih je privozil na mino, drugima dvema je uspelo, da sta se umaknila na položaje. Ker smo vedeli, da bi v 20 minutah lahko prišli na pomoč Nemci iz Nabržine, smo se pravočasno umaknili. Računali smo prav. Pomoč je prišla, a mi smo bili že izven nevarnosti. V bitki smo izgubili tovariša Mirka iz minerskega voda.

Po tem napadu so fašisti in Nemci prihajali v Komen in Stanjel navadno s 6 ali 7 kamioni ter z oklopnikom. Tako smo jih neke majske noči napadli v Repentabru. A dobili so takoj pomoč. Izmed nas ni bil tokrat nihče ranjen, fašistov pa je nekaj padlo. Od takrat so fašisti ponoči vedno streljali od strahu.

Avgusta smo napadli fašiste med Skopim in Dutovljami. Šli so iz Stanjela proti Dutovljam s tremi kamioni. Na položajih smo jih čakali v neposredni bližini vasi. Na mesto smo prišli ob treh zjutraj. Dobro se spominjam, da je tisto noč deževalo in smo bili vsi premočeni. Kamioni so prišli. Napadli smo. Fašisti so poskakali pod cestno škarp. Dolgo smo čakali, da so nam odgovorili. Hoteli smo jurišati, a bili smo preblizu vasi, kjer so imeli postojanko. Bežali pa so itak in bi tak juriš pomenil bolj lov kot pa juriš. Pomoč je fašistom res kmalu prišla. Nekdo od njih je manevriral s strojnico. Niniju smo rekli, naj ga »spihne«. To se mu je najbrž posrečilo, ker smo videli, da so fašisti nekaj vlekli od strojnice. Namestnik, ki je prišel, je bil slabši od prvega.

Fašisti so bili od nas oddaljeni kakih 70 do 80 korakov. Zato smo lahko slišali vse njihove pomenke, pa tudi oni naše. Mi smo vpili, naj se predajo, oni pa, da ne bi radi končali v kakšni »fobji«. Tedaj je začela streljati s koprivskega zvonika težka breča. Fašisti so se naprej vpili, da bodo maščevali svoje mrtve, mi pa njim, naj se maščujejo nad Mussolinijem. Po preteku kake pol ure smo se umaknili. Nini se je umikal bolj pri zadnjih, ker je s strojnico kril umik. Popoldne so fašisti privlekli razbite kamione in strahovali prebivalstvo, da je »krivo, da so jih »pibelli« napadli.

NAPAD NA VIZOVLJE

V vasi Vizovlje je bila italijanska postojanka, ki je stražila železniško progo Tržič—Trst. Bili so to »karabinjerji in pa nekaj domačih izdajalcev. Tja se je v juniju 1944 napotila naša četa, da postojanko likvidira. A v Sesljamu, kak kilometer od te vasi, se je nahajala močna nemška postojanka, ob morju pa so povrh vsega imeli Nemci še močne utrdbe. Akcija je poleg drznosti zahtevala tudi hitrost.

Takoj po večerji smo odšli iz taborišča pri Temnici. Ob enajstih ponoči smo bili že v bližini Vizovlj, vendar se nam je za napad zdelo še prezgodaj. Po vasi so bili še ljudje, ki so prišli z vlakom. Da ne bi bilo žrtev med civilnim pre-

Četa kraških partizanov

bivalstvom, smo napad odložili na prve jutranje ure. Čakali smo v najstrožji tišini. Ob eni uri smo se postrojili v strelce, sklenili smo napasti postojanko, ki se je nahajala v sredini vasi v nekoliko večji hiši, jo obkrožiti in osvojiti z avtomatskim orožjem ter bombami. Ko smo se tako bližali, sta stopila iz postojanke dva karabinjerja, ne da bi nas opazila. Eden teh je globoko zadihal in v južnakarskem narečju dejal: »Come ho dormito male questa notte«. Tedaj se je na konci cevi zasvetilo in zagrmelo. Karabinjerji so začeli bežati na vse strani, klicali na pomoč, ne da bi se najmanj branili. Zbežali so v sosednjo vas. Se v tistem hipu se zasvetijo signalne rakete. Nemci gredo iz sosednje vasi, čuje se že brnenje kamionov. V postojanki smo zaplenili nekaj orožja. Med potjo smo se pomenovali. Nini je dejal: »Stavim, da so tisti Napoletani bili prepričani, da bodo prej zagledali San Gennaro na palci obešenega, kot pa nas v Vizovljah!« Vsi smo se Niniju smejali. Nekdo ga je pobaral, kod neki jemlje take.

Kakih deset dni po tem smo dobili od komande bataljona nalog, naj gremo v neposredno bližino Monfalcona (Tržiča), kjer bi dobili nekaj orožja in opreme, ki so jo zaplenile naše sabotažne edinice v mestu samem. Šli smo iz Skrbine in prišli okoli polnoči na mesto v bližino železniške postaje. Za nami so bile ogromne utrdbe, ki so jih zgradili Italijani v prejšnji svetovni vojni in jim pravijo: »trincee delle frasche«. Tudi tu stroga tišina. Imeli smo skice nahajališča tega materiala, zraven tega smo še kraj dobro poznali. Zato ni bilo posebnih težkoč. Dobili smo težke vreče. Po nalogu komandanta nismo smeli streljati. Če bi nas sovražnik opazil, smo imeli več izhodov na razpolago. Nini je bil med nami še vedno mitraljezec, čeprav je že postal vodnik. Včasih je dejal, da mu »saržak« pomaga pri nošenju mitraljeza. Pri tej akciji je imel svojo strojnico naperjeno proti peronu

kolodvora. Preden smo odšli je seveda sprožil kratek rafal. Komandir je skočil k njemu, ga opozoril, naj nikar ne strelja, ker je tu Nemcev kot listja in trave in bi nas lahko vse pobili, poleg tega nimamo nobenega ukaza za napad. Nini se je izgovarjal, da mu je ušlo, kar pa zdaj sledi, je samo še obramba, zato je spustil še nekaj dolgih rafalov. Nemce je streljanje iznenadilo. Spočetka so odgovorili samo s puškami in samokresi, nato pa še s strojnico. Mi smo pa vlekli težke vreče in se umikali. Vsi so dolžili Ninija, da je vsega tega on kriv.

Še vedno v septembru je komandant bataljona zbral kakih 70 mož iz bataljona z namenom, da bo akcijo on sam vodil. Nič ni povedal, kam gremo. Ob treh ponoči smo prišli do Opatjega sela. Sele tu nam je povedal, da smo namenjeni na cesto, ki pelje iz Gorice v Trst, kjer bomo napadli Nemce. Odšli smo in pred zoro dospeli na določeni kraj. Za napad smo si izbrali kamnolom pri »Mačji rebri«, kakih 70 metrov visoko v hribu nad cesto. Na drugi strani se vleče gričevje, ki gre tja do Doberdoba. Zdelo se je, kot bi bili v kaki soteski. Po nalogu, ki nam je bil dan, nismo smeli streljati na majhne skupine Nemcev, marveč le na skupine, ki bi imele več kot dva kamiona. Postajali smo že kar nestrpni. Ure so se vlekile. Okrog osme se izza ovinka pokaže oklopni voz. (blinda). Sledila sta mu dva kamiona ter osebni avto. Vsi so bili polni Nemcev. Domnevali smo, da so letalci — in res so bili. Tedaj je zarožljalo iz vseh naših pušk in strojnic. Nemci so padali na cesto kot snopi. Kaj ne, saj smo imeli pet strojnic in nekaj brzo-strelk. Stojan celo majhen basac, ostali pa puške. Nemški komandant se je jezil nad svojimi vojaki, ki so zapustili oklopnik. Ti pa so mu odgovarjali, da krogel prihajajo z vrha. Nemci so se zatakli v neke obcestne bunkerje, mi smo pa streljali v tiste luknje. Na cesti je nastal direndaj, vonj po smodniku je prepregel vso sotesko. Nemški komandant je še vedno kričal na svoje vojake, naj zapuste luknje in si ustvarijo položaje. Veliko jih je padlo, preden je enemu uspelo, da se je spravil v oklopnik. Nekateri Nemci so začeli bežati proti Gorici. A ni jim uspelo, kajti tuji na tistem koncu jih je čakal Zorkov šarc. Juriš pa nam ni uspel, ker nam je druga kolona Nemcev preprečila, da bi naskok izvedli. Ta se je ovila okoli nas in se nam je z boka postavila v strelce. Zato smo se pravočasno umaknili srečno, brez žrtev.

Veliko Kraševcev je padlo v partizanih. Padel je Nini, padel Karlo in cela vrsta drugih. Na njihova mesta so stopili drugi. Borba pa je šla naprej in naša zemlja je postajala vsak dan svobodnejša.

V oktobru so Južnoprimorski odred razformirali, naš bataljon pa vključili v XVIII. SNOU Bazovško. Tu je bilo življenje vse drugačno. Nič več majhnih akcij, brigade so rušile velike postojanke, borili smo se mesece in mesece nepretrgoma in tako uničevali sovražnika.

TERCON LUDVIG
kapetan

Zadnja pot tovariša Srebrniča

s tovariši Funa Ivanom, Sirk Dragom, Benčina Matijo, Klamičem in tov. Jugom. Po štirih dneh naporne hoje smo prispeli na cilj. Premagali smo strne tolminske grape, ki bodo marsikateremu partizanu ostale v spominu. Izviti smo se morali številnim zasledam, ki so prežale na nas. Večkrat se nam je zahotelo, da bi za trenutek počili, pa nas je bilo sram, ko smo videli, kako tov. Srebrnič pri svojih šestdesetih letih z lahkoto prenaša vse napore. Vedno je bil zadnji, ki je sprejel ponujeno skodelico mleka v hiši, kjer smo se ustavili. Tako nam je pot kljub težavam hitro potekala.

Prav tedaj, ko smo prispeli v Brda, so pripravljali veliko manifestacijsko zborovanje za proslavo volitev, ki so se vršile. Ko so ljudje zvedeli, da bo govoril tov. Srebrnič, se je zbralo več tisoč ljudi iz Brd in Benečije, ki so napeto poslušali njegove besede in mu navdušeno vzklíkali.

Ko smo se po desetih dneh vračali domov, ga je usodna nesreča doletela prav tam, kjer jo je najmanj pričakoval. Tisto noč, ko bi morali prebresti Sočo, je bil tak naliv, da nekaj dni ni bilo misliti na prehod, posebno ker je bilo med nami nekaj neplavalcev. Toda na sedežu POOF

so pripravljali važno konferenco, ki je nismo hoteli zamuditi za nobeno ceno. Zvedeli smo, da se neke pri Anhovem nahaja gumijasti čoln, s katerim bi se bilo mogoče prepeljati preko Soče. Tovariš Srebrnič se je takoj odločil za to

Spomladi leta 1944 si je junaško primorsko ljudstvo pričelo graditi svojo ljudsko oblast. Člani pokrajinskega odbora so prostovoljno odhajali v posamezne predele Primorske, kjer so ljudem pomagali in tolmačili pomen in vrednost tega velikega dogodka v slovenski zgodovini. Ta val je zajel v tistih dneh vse predele: Trst, Istro, Kras, Vipavsko dolno prav tako pa tudi Beneško Slovenijo, kjer so beneški Slovenci že osemdeset let pranašali težo okupatorjev in zatiranja. Tovariš Srebrnič se je odločil, da bo šel v te predele.

Prisrčno je bilo slovo lepega junjskega jutra na sedežu POOF preden smo se podali na pot. Nihče pa ni niti od daleč slutil, da tov. Srebrniču poslednjič stiska roko in da bo to njegovo zadnje potovanje. Vsi, ki smo z njimi živeli, smo imeli vtis, da zanj leta ne minevajo. Bil je človek, ki ni poznal težav in utrujenosti. Vedno je bil razpoložen in v najtežjih trenutkih je znal dvigniti moralno tovarišev, ki so bili okrog njega. Njegove svetle in živahne oči so izdajale mladeniškega duha. Iz njih je sijala neustrašenost in nepopustljivost borca za svobodo in lepšo bodočnost svojega naroda in ni bilo sile, ki bi ga s te poti odvrnila.

Hodil je štiri dni s svojimi zvestimi spremljevalci zaščitne edinice,

Vlagalka v partizanski tiskarni

Te dni sem obiskal nekatere primorske kraje, kjer so med partizansko borbo delovale tehnike in tiskarne. Razgovarjal sem se z nekaterimi junaki, ki so v najtežjih okoliščinah, obkroženi od sovražnika, opravljali svoje odgovorno delo. S skromnimi besedami so mi pripovedovali svoje spomine, kakor da gre za povsem navaden dogodek. Toda v očeh jim je žarel ogenj. Vedel

Prva ilegalna tiskarna na Primorskem

Idejo za ustanovitev prve ilegalne tiskarne na Primorskem je dal pokojni Jože Srebrnič, ki je kmalu spoznal, kako nujno potrebna je primorskim Slovincem tiskana beseda. Sklival je skupaj nekaj zavodnih slovenskih ljudi iz Renč in okolice, jim obljubil ciklostilni stroj ter jim naročil, kakšen material si morajo še preskrbeti. Odgovorna naloga postaviti tiskarno v najkrajšem času je bila poverjena Lovžetu Martinu, ki je zbral okrog sebe intimne sodelavce Coticca, Jožefa Spacapana, Andreja Martinu, Gabrijela Arčona in Metko Rusjan.

Naprej so si »sposodili« v občini v Renčah pisalni stroj, nato pa so postavili na skritem mestu v gozdu pri Mirnu bunker. Tiskali so predvsem letake in brošure. Njihovo delo se je uspešno razvijalo polnih šest let, čeprav si je sovražnik na vse načine prizadeval, da bi odkril to tiskarno.

Šele v začetku leta 1930 so Italijani vso stvar odkrili in aretirali nekatere tovariše. Tri leta pozneje je prva ilegalna tiskarna na Primorskem dobila številne naslednike.

Na Vojskem danes...

Po ozki poti pod vasjo nas je popeljala markacija do temnega gozda, gosto posejanega s smrekami in bukvami. Od tu je bilo po strmi grapi še dobrih deset minut hoda do partizanske tiskarne »Slovenije«. Izhojena pot je pričala, da je ta kraj obiskalo po osvojitvi že mnogo ljudi. Misli so se nehote vrstile v leto 1944 in 1945, ko sem ni smela stopiti človeška noga: že najmanjši znak bi lahko sovražnike napotil po strmi grapi do ljudi in strojev, ki so dan in noč delali za pospešitev njihovega konca.

Na koncu grape smo ob majhnem potoku zagledali dve baraki. Vgnedili sta se med skale in visoka drevesa. Vsenaokrog je bilo mirno in prepičani smo bili, da ne bomo našli živega človeka. Pa smo se zmotili. Ta pomembni spomenik partizanske borbe ima namreč svojega stalnega varuha, ki nam je v razgovoru povedal, da se imenuje Filip Leban in da je doma iz Stopnika pri Tribuši. Ze med borbo je tu opravljal številne posle in se tudi po osvojitvi ni holet ločiti od svoje tiskarne.

»Lanska zima tudi naši tiskarni ni prizanesla«, nam je pripovedoval. »S hriba je namaslo 6 metrov snega in ena od barak je bila močno poškodovana. Do jeseni smo zopet vse popravili.«

Stopili smo v barako. Prvi pogled na prostore nekdanje tiskarne »Slovenije« ti zabudi občutek, da je nekdo pravkar zapustil delo zaradi nepredvidenega dogodka. V tiskarskem stroju še vedno leži kos nedotiskanega Partizanskega dnevnika, po bližnjih policah pa nedokončani obrabci živilskih kart, denarja, legitimacij, itd. V stavnici je še vedno na klope najrazličnejši črk,

ČRNE BRZOSTRELKE

sem, da so jim ti dogodki tako živo pred očmi, kakor bi se dogodili večraj in ne pred desetimi leti. Skušal jih bom vsaj približno posredovati našim bralcem.

Bilo je v začetku leta 1942. Pri Žižmondovih v Gorici se je zbrala skupina partizanskih borcev in aktivistov. Razgovarjali so se o razširitvi partizanskega gibanja na Primorskem. Končno je govoril tudi tov. Lojze (Tomo Brejc). Rekel je, da mora dobiti oborožena borba na Primorskem svojega stalnega in zvestega spremljevalca — tiskano besedo. Njegova misel je našla rodovitna tla na Primorskem, ki je bila slovenske besede žejna. Štiri mesece pozneje so v Vipavski dolini že ustanovili prvo partizansko ciklostilno tiskarno.

v skladišču kupi papirja, v kuhinji pa kotel in miza, za katero so posedali partizanski tiskarji po 12 in več urnem napornem delu.

S tovarišem Lebanom smo posedli na klop pred barako in se začeli razgovarjati. Povedal nam je vrsto podrobnosti o delu in konspiraciji, brez katere bi bilo delovanje te tiskarne nemogoče. V tiskarno in iz nje so prihajali samo kurirji. Ako je po naključju zašel v to grapo kakšen partizan, je moral ostati pri kolektivu. Ven ni smel nihče, kajti računati je bilo treba, da bi lahko sovražnik koga ujel in kdo ve, če ne bi potem med mučenjem vse izdal. Do tiskarne je vodila samo ena pot. Bila je močno zakonspirirana in ko se je združila z izhojeno potjo, so morali kurirji stopati po lestvi, da so zabrisali vsako sled. Za tiskarno niso vedeli niti okoliški kmetje, čeprav so bili oddaljeni komaj dobrih deset minut. Gosta koprena smrek je varovala tiskarno »Slovenije« pred radovednimi pogledi. Ko so zgradili barake, so šli partizani na vse bližnje grče in se z daljnogledom prepičali, če se ne vidi kaj sumljivega.

Tov. Leban nam je razkazal, kje je pred desetimi leti stal majhen agregator na vodno turbino. Vse delo je bilo torej na električni pogon. Lahko si predstavljamo sposobnost in iznajdljivost partizanov, ki so v skoraj neprehodnem gozdu in ob majhnem potoku tiskali na električni pogon in ki so morali nekatere stroje na najrazličnejše načine prenesti celo iz Italije.

...in pred desetimi leti

V popoldanskih urah lepega septembrskega dne pred desetimi leti se je 16-letna partizanska Marta napotila s tov. Viktorjem in Zarkom s sedeža pokrajinske tehnike »600« preko Oblakovega vrha in Vogalec v partizansko tiskarno »Slovenije«. Na Vogalcu so nekoliko počakali, da se je zmrznilo in šele nato so se spustili v grapo. Potrebna je bila največja konspiracija.

Danes je Marta zaposlena v nekem podjetju blizu Nove Gorice. Skromno in poštveno opravlja svoje delo, kakor je to delala pred desetimi leti. Ostalo ji je le nekaj orumenelih fotografij iz tistih časov in zavest, da je tudi ona dala svoj delež k borbi vsega našega ljudstva. Njeno pripovedovanje o življenju in delu v partizanski tiskarni »Slovenije« je samo delček velikih dogodkov iz borbe primorskega ljudstva, pa vendar je prav in potrebno, da se otme pozabi.

»Ko se mi je odprl pogled na tiskarno — je pripovedovala Marta — »je pristopil k meni tov. Viktor in mi zašepetal: »Tu boš ostala do konca vojne.« Zdrnila sem se ob teh besedah in tesno mi je bilo pri srcu ob pogledu na barake, zavite v temno noč. Zrak je bil gost in vlažen. Prepričana sem

bila, da ne bom nikogar poznala in življenje, ki se je v teh barakah skrivalo, mi je bilo povsem neznan.

Toda začetni nemir se je hitro umaknil mislim na našo stvar, za katero so se borili vsi zavedni ljudje v mojem domačem kraju in po vsem Primorskem. Oditela sem po stezi s svojima spremljevalcema. Ze pred barako so nas pozdravila dekleta, nato pa so nas tudi vsi drugi prisrčno sprejeli. Srečala sem tudi nekaj domačinov. Začela sem novo življenje, ki je bilo podobno stoterim drugim širom naše domovine.

Spominjam se, da smo prve tedne v septembru zaradi mrzlih noči in nedokončanih barak prestali veliko mraza. Spali smo na tleh in bili ogrnjeni z eno ali dvema polama časopisnega papirja. Samo Zdenka je imela usnjen jopič. Krožil je vso noč od enega do drugega, tako da je vsakdo lahko vsaj za nekaj minut zaspal. Zjutraj nas ni bilo treba buditi. Ko se je zdani, smo bili že vsi pri svojem delu, kajti delo nam je najprej segrelo premrzle ude.

V prvih tednih smo predvsem hoteli z dograditvijo barak, da nas ne bi prehitel dež in nas našel brez strehe. Seveda smo delali tudi v tiskarni. Kljub začetnim težavam je naklada Partizanskega dnevnika stalno rasla.

Končno smo si uredili vse prostore: stavnico, v kateri je bilo prostora za 15 ljudi, strojnico, kjer

okrog 7.000 izvodov Partizanskega dnevnika dnevno. Pozneje je ta naklada zaradi pomanjkanja papirja nekoliko padla. Seveda so razen tega tudi druge liste (ponatis Ljudske pravice, Mladino in dva italijanska časopisa), razne brošure (med njimi Partizanske pesmi), tiskovine, obrazce in proti koncu vojne tudi letake. Skupaj so natisnili skoraj milijon časopisov (965.103).

Strokovnega kadra je bilo malo. Pomanjkljivo znanje se nadomestili z veliko voljo. Pomislimo samo, da je tiskarna v prvem mesecu izdelala 130.000 tiskovin, v naslednjem mesecu pa že dvakrat toliko. Mladinci in mladinke, ki pred prihodom v »Slovenijo«, tiskarne sploh še niso videli, so že po dveh mesecih samostojno postavili Partizanski dnevnik.

18. maja 1947 je v tej tiskarni izšla spominska izdaja Partizanskega dnevnika. Pisatelj France Bevk je napisal v uvodniku med drugim tudi te besede:

»Morda se bo kateremu obiskovalcu poročilo vprašanje: Kako je bilo vse to mogoče. Partizanski duh v naših ljudeh, ki je nastal v borbi in trpljenju, je bil, ki je delal taka čuda. In ob tej priložnosti nas navdaja želja: da bi bilo v nas in v naših potomcih dovolj tega partizanskega duha poštvalnosti do zadnjih mej! Potrebujemo ga danes in jutri, zakaj niso še premagani vsi naši sovražniki in ne doseženi vsi naši cilji...«

V Koprki živi še 6 tiskarjev iz partizanske tiskarne »Slovenije«

je delalo 10 ljudi, barako za kuhinjo in kurije ter prostore za knjižnico, kopirnico, upravo, radijsko postajo in graverja. Uvedli smo trdo disciplino ali bolje rečeno samodisciplino. Kmalu so se naše vrste pomnožile. Prihajale so predvsem ženske, kajti moški so bili bolj potrebni v brigadah.

Partizanska tiskarna je iz dneva v dan rasla. Dobivali smo nov material: papir, črnilo, črke, itd. Kako je prihajal ta material iz sovražnih postojank, kako so prenašali stroje celo iz Severne Italije, kako smo v tem zapuščenem gozdu napeljali elektriko — o tem bi se dalo pisati romane. Delali smo takorekoč čudeže. Kurirji so dnevno odnašali tudi po sedem nahrbtnikov literature.

V prvih mesecih je naše število naraslo na 50. Delali smo po 12 do 16 ur na dan in, če je bilo potrebno, tudi ponoči. Ob ofenzivah, ko so bili Nemci v bližini, nismo smeli kuriti in takrat je bilo naše delo še težavnejše.

Tako je povedala Marta. Mi pa bomo k njenim besedam dodali še nekaj števk. Marsikomu se bodo zdele neverjetne, čeprav so resnične. Za pominje svobodnega tiska na primorskih tleh ni bilo zaprek!

V partizanski tiskarni »Slovenija« so v začetku v letu 1944 natisnili

V bunkerju

Obiskali smo več partizanskih vasi v okolici Nove Gorice. Nekoč so tu divjali ogorčeni boji za svobodo. Ljudje in vojska so bili eno. Zato so vsako noč s tesnobo v srcu zaklepali hiše in se spraševali, če jih bo drugo jutro še našlo žive. Pa vendar se teh časov spominjam z radostjo in ponosom. Veseli so, če vidijo v svoji sredi tovariša, ki so mu nekoč prinesli na položaj sklade koruznih žgancev in mleka.

Na Vogrskem smo spraševali starejšo gospodinjko za hišo, kjer je bila med vojno partizanska tiskarna »Ančka«. Ni nas pustila naprej. »Poglejte tisto lato med dvema trtama, tam sem izobešala belo rjuho, dogovorjen znak za partizane. Kadar je bila izobešana, je pomenilo, da je nevarnost blizu. Pospremila na je do hiše, ki smo jo iskali. Pozdravili smo se z besedami, ki so v teh dneh kaj pogoste na Primorskem: »Nasvidenje na Okroglicu.«

Na Saverjevi hiši na Vogrskem je vzidana spominska plošča z napisom: »V tej hiši je bila prva partizanska tiskarna Ančka na Primorskem od februarja do avgusta 1944.«

»Ta klet je bila nekoč pregrajena — je dejal tov. Saver. Prva polovica se ni dosti razlikovala od

stanja, kakršno je danes. Nametno orodje, zemlja, vsa mogoča ropotija. Druga polovica pa je bila spremenjena v bunker. Težko je bilo tam delati. Zrak je prihajal skozi malo odprtino. Tudi električno napeljava smo morali zakamufilirati. Nemci so večkrat prišli sem in hodili po bunkerju, pa niso ničesar opazili. Lahko si mislite v kakšnem strahu smo živeli. Če bi odkrili tiskarno, bi bili izgubljeni tudi vsi prebivalci hiše.«

Tiskarna »Ančka« je kljub pomanjkanju kadrov in tehničnih pripomočkov ponatiskovala Slovenskega poročevalca, Ljudsko pravico, Kmečki glas in brošure. Tiskali so se tudi letaki in drugo. Samo v dveh mesecih so tu natisnili nad 200.000 izvodov raznih publikacij. Pozneje se je združila s tiskarno Slovenijo.

Kaj je povedala Živka

Tovarišica Jeršin Živka je delala v tiskarni »Matajur« — na skrajnem koncu slovenske zemlje — v Benečiji. Našli smo jo v Krombergu v krogu njene družinice. Posadila nas je za mizo v kuhinji in dejala: »Kje naj začnem?«

»Pri svojih najlepših spominih«, smo ji odvrnili. In je razumela.

»V tiskarni Matajur smo imeli precej težavno delo. Tu ne smim samo skrivanja pred sovražnikom in nabavo materiala, temveč tudi tiskanje lista »Matajur«, ki je bil namenjen Benečanom. Ti kraji pa so največ trpeli zaradi raznarodovalne politike italijanskih okupatorjev in marsikdo je slovenski jezik zelo slabo razumel. List smo tiskali dvojezično — v slovenščini in italijanščini. Slovenščino so se morali učiti tudi ljudje, ki so v tehniki delali.

Tiskali smo predvsem letake, brošure, razne tiskovine in slike. Od časopisov pa Slovenski poročevalec, Mladino in Našo ženo. Ena naših glavnih nalog pa je bilo tiskanje dvojezičnega brigadnega glasila »Matajur«. Naša tehnika je bila precej primitivna. Imeli smo slabe matrice, ki smo jih morali pikati, in tudi drug material ni bil ravno najboljši. Vendar smo vse težave premagali.

V veliko pomoč nam je bilo okoliško prebivalstvo, ki nas je obveščalo o nevarnostih ter nas podpiralo s hrano in materialom. Večkrat so nam dekleta na lastno iniciativo prinesla papir. Nekaj dni pred svojo smrtjo nas je obiskal tudi tov. Srebrnič. Ta obisk nam je vžil mnogo poguma.

Težavno je bilo v tistih dneh, vendar se jih najraje spominjam. Cilji, ki smo jih imeli pred seboj, so bili tako lepi, da se je bilo za njih vredno podajati tudi v takšno nevarnost.«

V enem letu milijon in pol raznih publikacij

V letu 1942, ko so ustanovili prvo ciklostilno tiskarno v Vipavski dolini, je na Gornjem Vipavskem delovala še ena partizanska vojaška tehnika, ki je poleg letakov raznoževala literaturo za vzgojo vojaškega kadra in glasilo Soškega odreda. Kasneje sta se obe združili v Pokrajinsko tiskarno.

Pred razpadom Italije so ustanovili še štiri ciklostilne tehnike: po eno na Tolminskem, v Slovenski Istri, na Pivki in v Brdih. Raznoževalo so Slovenskega poročevalca, Ljudsko pravico, Kmečki glas ter razne odloke, letake in brošure. Po septembru 1943 pa se je začelo uresničevati geslo, da mora imeti vsako primorsko okrožje svojo tiskarno.

V začetku 1944 leta je bilo na Primorskem že 16 tehnik (Krn, Matajur, Porezen, Jelenk, Bojnik, Čaven, Grmada, Nanos, Snežnik, Slavnik, Skala, Mlada, Morje in Zena). Te tehnike so do konca leta 1944 izdale milijon in pol različnih publikacij.

To je nekaj odlomkov o zgodovini pionirjev svobodnega tiska na sončni Primorski. L. O.

Kako se je začelo v Brkinih

Zeleni Brkini, to primorsko Pohorje, so dali zgodovini narodnoosvobodilnega gibanja pomemben prispevek. Znani aktivisti, ki je spremljal od leta 1918 pa vse do končne osvoboditve teh krajev dogodka in potek okupatorskega mučenja in nasilja nad miroljubnim, a v domovinski ljubezni in rodoljubju nepopustljivim prebivalstvom, je zapisal v svojo kroniko to-le:

»Vešča roka bi o narodnoosvobodilnem gibanju Brkinov in o borbi za nacionalno in gospodarsko osvoboditev iz okupacije po prvi svetovni vojni pa do konca druge svetovne morije, lahko napisala obsežno knjigo. Ta skromna kronika naj bi otela pozabe vsaj važnejše dogodke in imena osebnosti iz dobe suženjstva in nepopisnega trpljenja. Slika sicer ne more biti popolna, ker ni nobenih, ali le malo pisanih podatkov in le-ti slonijo večinoma na ustnem izročilu ljudi, ki so to dobo in dogodke sami preživeli. Kar pa je v tej kroniki povedanega, je preverjena resnica.«

Iz te kronike povzemam nekaj najbolj značilnih dejstev, ki naj v okviru proslav desete obletnice osvoboditve Slovenskega Primorja in zlasti ob proslavi ustanovitve primorskih brigad na Okroglici, prispevajo k manifestaciji našega narodnega edinstva in svobode, za katero so morali plačati tudi naši Brkinci svoj krvni tribut. Omejil se bom zgolj na zgodovinska dejstva, ki jih je zabeležila omenjena kronika.

Konec leta 1941 se je pričel v Brkinih organizirati odpor proti okupatorju. Med prvimi, ali bolje vprav prvi organizator tega odpora je bil preživeli tovariš Dolgan Ervin-Janez. Na Ostrožnem brdu je pričel zbirati okoli sebe prve partizane. 4. aprila 1942 so odjeknili prvi strel pri Ambrožiču pod Ostrožnim brdom. Tu so namreč partizani organizirali zasled. Napadli so karabinjersko patruljo. Ubili so tri karabinjerje, ostali pa so se razbežali. Ogorčeni okupator je dal že naslednji dan zažgati domačijo Karla Masla. To je bila prva iskra nešteti požigov slovenskih domov na Primorskem. Ob tej priliki so fašisti odvedli Maslovega očeta in mater v tržaške zapore. Iz Maslove družine je bilo v partizanih sedem članov, pet bratov in dve sestri. Dva sta padla v borbah s fašisti. Po požigu Maslove in še nekaterih domačij na Ostrožnem brdu, so Italijani odvedli naslednji dan (5. aprila) s polja dva domačina Trebec Antona in Krehelj Poldeeta ter ju zverinsko pobili. Teden dni pozneje so iz Suhorja privlekli na Ostrožno brdo Volk Ivana in Franceta ter ju mučili in nazadnje ustrelili.

Iz tega krvavega začetka se je odpor Brkincev vedno silneje razplamteval. Okupator se je uračunal, ko je mislil, da bo s krutimi represalijami zatrl duha odpora v tem ljudstvu. Pobudo za organizacijo upora so krepila tudi poročila iz drugih predelov Slovenije, Hrvaške, Like in iz ostale Jugoslavije o diverzantskih akcijah in organiziranem odporišnem gibanju. Plaz se je utrgal in ni ga bilo mogoče več ustaviti. Italijani so pričeli izvajati vedno bolj pogoste racije, a v časopisju so prikazovali upornike kot krvoločne »bandite«, ki strahujejo tudi prebivalstvo, ako jih noče podpirati. Simpatije do teh »banditov«, ki jih je ljudstvo v začetku poznalo pod imenom »četnik«, pa so v narodu naraščale iz dneva v dan.

Dne 28. februarja 1942 so se pojavile prvič partizani pri Vojvodu Francu v Padežu. V četi so bili med drugimi, tovariši Mahnič Rudolfin, Dolgan Ervin-Janez, Zidar-Jadran, Dolgan-Branko, poznejši komandant 31. divizije Iztok, leta 1945 padli bivši španski borec, major Bolte, Hreščak Anton-Vrban, Leon in Maslo Franc. Med njimi je bil tudi neki Stajerec, ki je kmalu za tem pobegnil iz čete in se predal skvadrstom v Neverkah pri Sempetru na Krasu. Ta je potem spremljal fašiste na rastrellamente ter ovajal družine in osebe, ki so podpirale partizane. Dne 28. maja 1942 je prišla omenjena četa partizanov v Vatovalje, kjer so organi-

zirali prvi množičen sestanek v Brkinih. Zbranim vaščanom je v poznih večernih urah govoril komisar čete tovariš Prešeren. Zborovalci so z navdušenjem poslušali govornika, ki jim je z borbenimi besedami budil upanje na skorajšnjo osvoboditev. Po dolgih desetletjih zaslužnosti so bile to prve besede svobode v Brkinih. Topla majska noč in lunin svit sta posredovala upopolno razpoloženje zborovalcev. Še isti večer je odšel v partizane Vatovec Albin iz Vatovalj št. 12, ki je bil že prej kot oglaš v stikih s četniki. Njemu je sledilo še veliko drugih iz ostalih brkinskih vasi. Vaščani iz Vatovalj so skrbeli za hrano partizanom ter jih tudi drugače vsestransko podpirali. Med najbolj zaslužne spada Cergol Jošip iz Vatovalj št. 19, ki je spomlad 1943 padel kot borec.

Italijanom ni ostalo prikrito, da v teh vasi vre. Zato so 29. maja poslali v Vatovalje vojaški oddelek, ki pa vaščanom ni delal posebnih preglavic. Arstirali so le Antona Vatovalca iz Vatovalj št. 6. Po štirih dneh je bila italijanska posadka premeščena nekam drugam. Rastrellamente in nočne obhode po vaseh so izvajali večinoma skvadrst iz Neverk, ki jih je vodil prej omenjeni Stajerec. Komandant je bil zaigrani fašist major Ficci. Sredi poletja je bila na Misličah nastanjena stotinja samih skvadrstov »Marcia su Roma« iz Srednje Italije. Prebivalstvu niso povzročali nobenih nevšečnosti in so jih baje ravno zavoljo tega kmalu premestili na drugo, bolj eksponirano mesto. Za njimi pa je prišla v Misleče 59. kraška legija črnih srajc pod poveljstvom stotnika Sacchi, ki je bil dotlej v Sežani. V tej legiji je bilo tudi nekaj Slovencev, kakor podčastnik Sossi-Suzzi, doma iz Proseka, tenente Spacol iz Trsta, Bole iz Postojnskega in drugi. Moštvo te legije je bilo izredno surovo in prostaško. Strahovalo in zapiralo je ljudi, ropalo in kradlo, kar jim je prišlo pod roke. V patrulje so hoteli vedno le v večjih skupinah, ker

so živeli v neprestanem strahu pred partizani in prebivalstvom. Na Težovo 1942 so Italijani v okolici vasi Bitnje pri Premu pričeli streljati na ljudi, ki so šli iz cerkve ter ubili okoli 30 prebivalcev, požgali nekaj manjših vasic in odvedli več ljudi v zapore. S tem so pokazali, kako jih je rimsko-katoliška kultura mačila posvečevati praznik. Aretacije prebivalstva so se vedno bolj množile. Veliko število ljudi so odpeljali v zapore iz Mislič, Barke, Podgrad, Varej, Vatovalj, Podaža in Skofelj. Le nekatere so izpustili domov, ostale so odpeljali v koncentracijska taborišča v Italijo in Nem-

Brigada na vasi

BOGOMIR MAGAJNA:

PRIMORSKA DEKLETA

toval sem kot romar za lepoto, željan ljubezni in prijazne besede, potoval sem kot deseti brat enkrat in stokrat in povsod sem srečal lepoto, ljubezen, prijazno besedo.

Ni lepota samo v lepoti teles, globlja je ona v globoki duševnosti; tolika je, da je ne izmeriš s tisočeri mišerji. Ne izmeriš njih ljubezni, če jo hočeš meriti z globino morja, z globino neba, pa je lepa in čista kot zlato sonce, kot sinja mesečina. In katera beseda na svetu je slajša kot njihova beseda? Ali se ni pesem Kosovelova porodila iz nje, in pa pesem lepe Vide?

Kje na svetu so dekleta, ki bi svojo domovino tako zelo ljubila kot primorska dekleta? Naj bodo v Turinu ali Rimu ali Kairu ali v Argentini, nič manjša ni tedaj ljubezen, do rodne zemlje kot je bila takrat, ko so bila še otroci; hrepenenje ponji pa je v tujini postalo neizmerno in vse misli se zgošče v eno samo: videti to zemljo vsaj še enkrat v življenju.

Kako slepi so bili tisti, ki so mislili, da je mogoče ubiti toliko ljubezen bodisi s sladko varljivo besedo, bodisi z nasiljem. Ni je sile na svetu, ki bi mogla izbrisati takoj ljubezen in zama se trudijo tisti, ki mislijo, da jo bodo izbrisali z obal našega morja.

Ves svet pozna Devico Orleansko, a mi smo imeli med vojno tisoč in tisoč orleanskih devic. Bil je to pogum naših deklet, ki še ni našel peresa, da bi lahko podoživelo v pisani besedi. Ali veste, fantje iz specialnih kompanij tam v Buriano, tam v Aquili in drugod, kako so romala dekleta s Primorja k Vam s spisi v svojih nedrih, ki so najvaljali boj in svobodo ter Vas pozivale, da se vrnete in pridružite borce?

Ali se spominjate, tisočeri partizani Primorja, kako so Vam nosile hrano in municijo skozi sedem smrti-

čijo, kjer so večinoma podlegli trpljenju.

Vsa tiranija in grozodejstva fašističnih tolp pa sta le podžigala upor in sovražstvo do okupatorja. Četa partizanov, ki je stalno taborila v bližini Vatovalj, je po odhodu fašistične legije iz Mislič v začetku zime 1942-43 pričela organizirati vaše odbore Osvobodilne fronte. Dne 20. decembra 1942 je bil na masovnem sestanku v Vatovaljah izvoljen

na tem področju prvi odbor fronte. Za tajnika so postavili Vatovec Ivana. Istosčasno so tu ustanovili Narodno zaščito. Primeru Vatovalj so sledile vasi Vareje, Podgrad, Misliče, Barka in Kozjane. Povsod so bili sestanki polnoštevilno obiskani. Vsaka družina je bila zastopana. Sestanki so se vršili v nočnih urah. Za vstop v partizanske edinice so se pričeli priglasi mladi, med prvimi Cergol Jože iz Vatovalj, ki je že naslednji mesec padel v bližini Ilirske Bistrice. Italijani so prav tedaj mobilizirali mladince od 17. leta starosti dalje. Partizani so organizirali protimobilizacijo in pritegnili mladince na svojo stran. Dne 22. februarja 1943 se je prijavilo za vstop v partizanske vrste 15 mladincev iz vasi Podgrad, Potok in Vareje. Eden izmed njih je bil ravno na dopustu kot italijanski vojak, Italijani so naslednje dni odvedli vse preostale moške od 16. leta starosti dalje v taborišča v Srednji in Južni Italiji. Istosčasno so ubili na Barki 3 domačine, četrti pa jim je ranjem pobegnil.

Leto 1943 so Brkini dočakali v znamenju povečanih grozot okupacije, a tudi v razširjanju organiziranega odpora. Dne 13. marca je prišlo do prvega večjega spopada med partizani in fašisti blizu Kozjan. Sovražnik je bil poučen, da se okoli Ostrovice zbirajo partizanske enote in je pomoči med 12. in 13. marcem z močnimi vojaškimi oddelki obkolil osumljeni predel. Sovražnikov obroč se je vedno bolj ožil in naši borci so sklenili, da ga prebijejo. Vnela se je ogorčena borba, v kateri je izgubilo življenje 6 partizanov, katerim so pred nedavnim postavili spomenik na Kozjanah. Po umiku naših edinic so Italijani zažgali Kozjane. Dne 18. aprila 1943 so fašisti vdrl v vasi Potok in Vareje. V Potoku so zažgali eno hišo ter z bombami pobili 60-letno Požar Marijo ter ranili 8-letno dekletce Kovačič Almo pod pretvezo, da je bežeča starka nesla hrano partizanom. Ti »junaki« so bili iz italijanske edinice »Nucleo carabinieri« iz Divače. Pri tem podvigu je baje sodeloval tudi »capellano militare«.

Iz brkinskih hribov so pozimi in na pomlad 1942-43 odvedli v italijanske taborišča (Nadaljevanje na 13. strani)

Zavzeti smo strmeli v to prelepo podobo, iz katere se je zrcalila neizmerna ljubezen do našega ljudstva. Pozneje jo je gestapovska zver odvela iz teže ječe in ji s kolom razbila mlado glavo. Ali je gestapovska zver razbila takrat tudi podobo njene lepe duše? Ni je mogla razbiti, kajti vekomaj bo živela v vsem našem življenju, v vsem našem delu.

Pa je bila ta lepa Vida samo ena izmed mnogih.

Dosti podob sem že naslikal o primorskih dekletih in če bi živel še sto let še tisoč let, bi jih lahko slikal še naprej pa ne bi naslikal vseh. Pa velja isto za primorske matere in žene.

Pred nekaj tedni sem romal iz Vrem navzgor in navzgor skozi gozd in čez ograde na visoke Artniče. Izpod lip, ki jih stoji viharji niso mogli podreti, s trate, mehke kot žamet, sem strmel tja čes ves Kras v pokrajine med Snežnikom, Vremščico, Nanosom, Čavnom, Krnom in tja čez Istro do morskih zalivov in visoke Učke. Vse te pokrajine so se mi zazdele kot neizmerno lepa pesem, epopeja, za katero se je bilo vredno boriti in za katero bo vsak pripravljen v bodočnost žrtvovati svojo najlepšo misel, svoje najlepše dejanje.

Onkraj vrha visoko visoko leži vas. Stopil sem v kmečko hišo in zagledal v njej trinajstletno Silvo, ki je zibala brata v mali zibelki. Zibelka je bila stesana iz grobih desk domačega lesa in na enem koncu je imela usločen lesen držaj. Drobná bela roka je držala za ta držaj in zibala in zibala. V zibelki se spalo dete in se smehljalo. Zamaknil sem se v Silvin obrazek, kot bi se mi je prijazno smehljaj, kot bi se od nekaj poznala, čeprav sva se srečala prvič in deklica je vzkliznila sama po sebi: »Jaz sem Silva«. — Da, zaradi take Silve in zaradi takega deteta v zibelki se je sploščalo boriti, sem pomislil, medtem ko je Silvina in detetova mati postavila predme vrč z vinom, rdečim kot kri.

Borbe beneških partizanov v dolini Mirse in ob Šentkviirinskem

Kako se je začelo v Brkinih

(Po pripovedovanju borcev napisal Just Perat)

Bepo Kagon iz Sentlenarta je imel že 60 let, ko je po zlomu Italije šel v partizane. Niso mu še zbledeli spomini na prvo svetovno vojno, ko mu je Italija vsilila puško v roke. Ni se pozabil obiskov davkarja, ki je bil skoro vsak dan v hiši in terjal denar tam, kjer ga ni bilo. Oblast mu ni pustila kuhati žganja iz sadja, ki ga je veliko pridelal sam.

Ko je v partizanih dobil lovsko puško, je v njem vzplamtela narodna zavest. Ponosno je hodil v partuljo. Domačini so se mu humorno smejali:

»Kaj boš s tisto puško, Bepo. Ali boš streljal vrabce, fašiste ali Prajze, kot so imenovali Nemce.

Bepo pa jim je odgovarjal: »Meni se puške ni treba. Manjšo sovražno patroljo bi raztrgal kar z zobmi.

Sovražnikov pritisk iz Čedadu in pogosti poizkusi vpada na Šentkviirinskem mostu pri Čedadu so narekovali partizanski komandi veliko budnosti. Tako so na predvečer šestega oktobra 1943 odšli Bepo Kagon s svojo lovsko puško, Durli in še en partizan, zadnja dva oborožena s karabinkami, na izvidnico proti Ažli. Spodnja Mirsa je sanjala na mali vzpetini nedaleč od glavne ceste. Luna je osvetlila dolge kite koruznega klasja nad lesenimi mostovi in rdeče nageljne, ki so padali raz okna. Na dvorišču je glasno zabeval pes, a se takoj umiril, ko je spoznal stare znanke na izvidniškem odhodu. Patrola se je ustavila ob brajdi pod vasjo.

Tedaj pa... top, top, top, zaslišijo izza ovinka udarjanje korakov ob cestni tlak.

»Bepo, Bepo,« zašepeče Durli, »Prajzi gredo, ustavi jih, nu!«

»Ma kakšni Prajzi, naši partizani so,« odgovori Bepo.

Bili so zares Prajzi. V mesečini se je izza ovinka odmotavala večja edinica. Železne čelade so se svetlikale na glavah. Stari Bepo se postavil za bližnji plot, dvigne puško in zakriči:

»Stoj, stoj, stoj!«

Prajzi pa, kot da niso slišali, nadaljuje pot v gosjem redu. Bepo šteje: eden, dva, tri, štiri... dvajset, in naprej...

»Stoj, stoj, porka madona,« zakriči še enkrat. Nemci se tedaj ustavijo in nekoliko zmedejo. S čela edince se zasliši glasen:

»Halt, parol!«

Sele tedaj spozna Bepo, da bo treba poiskati kritja. Povesi puško in se hitro izgubi za ostalima tovarišima v gosto kuruznico. Nemci niso oddali nobenega strela za njimi.

Vsi zasopli so okrog polnoči prihiteli na štab v Sentlenartu. Takoj je bil bataljon pripravljen, da odide proti Mirsi in potisne sovražnika preko Nadiže. Nemci pa so medtem že zasedli vas. Partizani so sklenili, da sovražnika iznenadijo z napadom. Prva četa pod vodstvom Vanje bo udarila v vas, ostali dve pa zavarujta vzpetine nad vasjo, da bi sovražnik ne mogel poslati ojačanj.

Srdite borbe so se vnele v jutranjih urah. Od hiše do hiše, od dvorišča do dvorišča. Mitraljezec Marjan Budigov in pomočnik Dženjo

mostu pri Čedadu

Bledč iz Sentlenarta sta se neopazoma priplazila do prvih hiš. Izza vogala Lebanove domačije sta opazila skupino Nemcev.

Tedaj pa...

»Ta, ta, ta,« zareglja strojnica v izkušenih Marjanovih rokah. Pomočnik pa mu pomaga s svojo puško. Že po prvih rafalih obleži več Nemcev, ostali pa iščejo kritja v hišah. Vaščani so se pozaprl, ker so jih Nemci hoteli prisiliti, da bi jim pomagali v borbi proti partizanom. Borba se je vsebolj raznemala, ker so medtem pritiskali na sovražnika tudi ostali štirje mitraljezci — domačini, ki so našli najbolj občutljive točke sovražnika. Okrog 11. ure so Nemcem začela prihajati na pomoč ojačanja iz bližnje Ažle. Tovariš Joško Uršič, ki je vodil bataljon, je tako spretno manevriral, da je izrinil sovražnika iz vasi.

Sovražnik je pustil na bojišču 15 mrtvih, nekaj padlih pa je v paničnem begu odvel s seboj. V tej borbi je padel prvi beneški partizan Marjo iz Hrastnega, Tona iz Platca pa je bil težko ranjen. Hrabri beneški borci so zaplenili en šarac, več pušk in avtomatičnih pištol. Tako so povečali oborožitev bataljona z orožjem, ki so ga z borbo iztrgali sovražniku iz rok.

Kasno zvečer so Nemci začeli obstreljevati Mirso s topovi in mino-ure. Porušili so deloma cementarno meti. Obstreljevanje je trajalo tri in opekarno. Zgorele so tudi tri hiše. Partizani so se morali umakniti na nove položaje. Nemci so nato ki so jih še dobili doma. V Klotiški vdrl v vas in odpeljali 15 moških, in Sentlenartski dolini je bila večina moških v partizanih. Te so vodili domačini Marjan Zdravljč, Joško Ošnjak in Ivan Durli.

Nemci so 20. oktobra poizkušali znova utrditi mostišče tostran Nadiže ob Šentkviirinskem mostu. Most je branila le mala četica partizanov pod vodstvom Marka Redelongija, ki je bil takrat komandir čete. Motorizirana nemška kolona, ojačana z dvema oklopnjakoma je v zgodnjih jutranjih urah prišla iz Čedadu. Posrečilo se ji je, da je postavila zasilen most čez Nadižo. Ogroženi četici, ki je bila izpostavljena močnemu ognju, je prišel na pomoč beneški bataljon iz Klotiške doline in dve četi iz Sempetra Slovenov ob Nadiži. Partizani so pognali sovražnika v paničen beg. Nemci so skakali v 10 metrov globoko Nadižo. Na mostišču so pu-

stili 10 mrtvih in ves naropani plen. Vmes je bilo celo nekaj zlatnine.

Srdite borbe so vodili beneški partizani tudi ob Laderju ob Nadiži, kjer je, kot govori ustno izročilo ali legenda, slovenska kraljica Vida s svojo vojsko ustavila divje Hune. Dolgo časa so bili zaman vsi sovražnikovi poizkusi, da bi si utrl pot iz Čedadu po Nadiški dolini in naprej čez Kobarid do Trbiža. To se mu je posrečilo šele prve dni novembra 1943, ko je po hudih bojih uničil Kobaridsko republiko z močnimi elitnimi edinicami, specializiranimi za borbo proti partizanom, ki jih je moral potegniti z vzhodne fronte. Kljub temu pa je Beneška Slovenija ostala do konca vojne napol svobodna. Tu je bil ustanovljen Briško-beneški odred, katerega komisar je bil Franc Crnugelj — Zorko. Drugi bataljon tega odreda je pod vodstvom narodnega heroja Marka Redelongija na videmskem letališču uničil devet zrakoplovov, ki so bili ponos nemške aviacije.

V vseh borbah so beneški partizani pokazali veliko ljubezen do domovine Slovenije. Borili so se zato, da bi živeli skupno pod eno streho. Zato je narodni heroj Marko Redelongi še umirajoč naročil: »Borite se dokler ne bo Beneška Slovenija svobodna!«

Odlikovana beneška Slovenca kape tan Joško Ošnjak in poročnik Marjan Budigov iz Sentlenarta

SEPTEMBRSKI DNEVI 1943 NA PRIMORSKEM

Zmago mirenškega bataljona pa se niso odrazile samo na vojaškem področju. V tem bataljonu je bilo namreč tudi okrog 100 Italijanov, ki so bili v glavnem delavci iz tržaških in trziških ladjedelnic. Deloma so bili že prej organizirani in so sabotali delo. V bataljon so vnesli mnogo proletarske miselnosti, vzdrževali stike z drugimi delavci po ladjedelnicah in hkrati organizirali pošiljanje raznega materiala za partizansko vojsko. Ti italijanski delavci so tvorili jedro poznejše Tržaške brigade.

KAKO JE BILO NA KRASU

Ob razpadu Italije je bilo na Krasu vsega skupaj 13 starih partizanov, pred katerimi sta stali dve nalogi: kaznovanje fašističnih zločincev in razoroževanje italijanskih vojaških enot, ki so se umikale v Italijo.

Ker je bil priliv novih borcev vsak dan večji, so po nalogu štaba III. operativne cone formirali na Krasu I. kraški bataljon, ki je imel nalogo kontrolirati ozemlje iz smeri Tržiča, Nabrežine in Sežane. Kmalu je štel nad 1000 borcev. Njegova glavna naloga je bila kriti hrbet Goriški fronti.

Novoustanovljeni bataljon je uspešno odbil več napadov iz smeri Doberdoba. V eni izmed akcij so borci med drugim zaplenili tudi 2 topa. Pri Gorjanskem in Gabrovici so v borbah padli prvi mladi partizani.

(Nadaljevanje s 12. strani)

janske zapore in taborišča nad 1000 ljudi. V moškem taborišču Cairo Montenotte in v ženskem Frosinone je bilo malone polovico prebivalstva iz Brkinov, poleg onih, ki so bili po drugih zaporih.

Ob kapitulaciji Italije je zavlada- lo tudi v Brkinih nepopisno navdušenje nad bližajočo se svobodo. Žal je bila to le trenutna fata morgana. Brkinski fantje, ki so se vračali iz razpadajoče italijanske vojske, so odhajali naravnost v partizane. Brkinski partizanski odredi so s sodelovanjem prebivalstva razorožili ogromno število bežečih Italijanov. Na cesti med Materijo in Obrovom so zajeli kompletno opremljeno italijansko divizijo ter zaplenili vse orožje, opremo, motor- na vozila itd.

Med 15. in 20. septembrom 1943 so formirali istrski odred, ki mu je poveljeval tov. Dolgan-Branko. V formiranju je bila tudi že brkinska brigada, ki pa so jo na prehodu iz Brkinov proti Hrvaški v Klevniku iznenada obkolili Nemci in razkropili. Tu je padlo okoli 35 brkinskih borcev. Tiste dni so ustanovili tudi tržaški bataljon na Artvižah (Battaglione triestino) iz samih Tržačanov, večinoma Italijanov. Za njihovo oborožitev sta že v Trstu poskrbeli pokojni Fabris Just (Ivan) in njegova žena Franciška. Istočasno je bila v Brkinih tudi Tomšičeva brigada.

Dne 1. oktobra 1943 je prodirala iz Brezovice proti Artvižam nemška izvidnica 10 — 15 mož komejnice. Pod Artvižami jih je napadla zaseda Tržaškega bataljona ter jih pognala v beg. Naslednji dan so Nemci začeli s topovi obstreljevati Artviže s treh strani. Obstreljevanje je trajalo od 9. — 12. ure. Vas je bila malone popolnoma porušena. Kar je ostalo še nepoškodovano, so uničili švabski oklopniki in pešadija, ki je vdrla v vas. V razvalinah Artviž je živ zgorel 80-letni Ivančič Ivan. Nemške tolpe so prodrle do Ostrovice in od tam z zažigalnimi granatami obstreljevali Kozjane, ki so bile tako že drugič požgane. V teh borbah je padlo 5 naših borcev. Partizani so se pri Artvižah srdito branili, vendar so se morali umakniti pred nadmočnim sovražnikom. Omenjeni herojski borci so obležali ob svojih mitraljezih.

Prve dni novembra so iz Notranjske prišli v Brkine borci Serce- rjeve brigade na odmor. Že prvo noč pa so jih iz nepojasnjenega razloga napadli Nemci v vasi Tatre. Viharna in deževna noč je do skrajnosti utrujenim in premočenim stražam onemogočila, da bi bile sovražnika pravočasno opazile. V tem spopadu je izgubilo življenje okoli 15 borcev te brigade. Ker Nemcem kljub temu ni uspelo brigade uničiti, so se znesli nad prebivalstvom in njegovim imetjem. Izropali in požgali so Tatre ter ubili enega vaščana. Spotoma so odvedli iz Kovčič dva Dežjotova brata s seboj, od katerih je eden izginil brez sledu.

Nemci so nadaljevali s svojimi zločini v teh krajih vse do zime leta 1944. V tem času so požgali vasi Pregarje, deloma Brezovo brdo in Barko, Huje, Prelože ter šolo v Misličah. Najhujše zverinstvo pa so izvedli v Podbežah početni 1944, kjer so zažgali vas in sežgali 32 domačinov živih, večinoma moških, ki so jim prej z rafalom prestrelili noge.

A tudi nemški fašistični zverci so bile ure štete. Mogočni val narodno- osvobodilne borbe je pljusnil tudi preko višinskih Brkinov in odnesel zadnje ostanke hropeče fašistične pošasti. Zmagovite brigade Primor- cev, strnjene v IX. korpus, so osvobodile za vedno izmučeno ljudstvo in ga vrnilo mirnemu plodonosnemu delu ter gojitvi plemenitih sadovnjakov, ki predstavljajo naravno bogastvo tega predela. Brkini zelenijo v novo, svežo in prenovljeno rast in se razvijajo v srečnejšo, sočno bodočnost svobode in mira.

Žvan Jaša

Pokopali smo jih naslednji dan. 22. septembra. Grozote tega dne je težko popisati. Nemci so začeli sif- ljeti že ob 7. uri zjutraj. Nadaljevali so ves dan brez prestanka. Razbesneli zaradi partizanskih napadov so vdrl v vas in jo zažgali. Ob 6. uri zvečer je gorelo 82 hiš. Nemoi so prišli tudi v bunker, kjer so bili vaščani, in vse izgurali ven. Če se je kdo le malo protivil, so mu nastavili revolver na prsi. Vso noč je bilo čuti jokanje stark in otrok, ki ga je prekinjalo pokanje bomb. Vas je gorela vso noč. Bilo je svetlo kot podnevi.

xxx

In zaključek? Množična vstaja primorskega ljudstva je bila izraz dolgoletnih težej primorskih ljudi po svobodi in po skupnem življenju z drugimi narodi Jugoslavije. Velika nemška ofenziva v septembru 1943 in tudi poznejše ofenzive niso strle volje primorskega ljudstva za dosego teh ciljev. Formirali so nove brigade in odrede. Slovenecem so se priključili tudi svobodoljubni Italijani, ki so se borili v svojih partizanskih enotah.

Sama po sebi se je ob kapitulaciji uveljavila tudi OF kot nova sloven- ska ljudska oblast. Brez predhodnih direktiv so krajevni odbori OF po vsem primorskem, in kjer teh ni bilo, tudi posamezni zaupniki OF pričeli takoj nastopati kot predstavniki ljudske oblasti. V ogromni večini primerov so tudi našli pravo rešitev in povsod jih je narod priznaval.

—1

Na bunker

Vesti s Koprskega

OD VSEGA NEKAJ
IZ SV. ANTONA...

V tistih vaseh, ki so po osvoboditvi dobile električno razsvetljavo, se malo — premalo — govori, kaj nam je poleg razsvetljave še prinesla elektrika. Veliko je pripomogla h gospodarskem napredku vasi, posebno tistih v oddaljenih hribovitih krajih.

Vsa leta po osvoboditvi in že prej smo imeli velike težave za mladež žita. To smo občutili posebno Antončani, ki smo bili vedno zadnji. Velika mlatilnica iz Prad je najprej omlatila žito doma in šele nato prišla k nam. Večkrat se je zgodilo, da je žito ob deževnem vremenu celo segnilo na površju kopic. Ko je prišla mlatilnica na določen prostor, smo morali vsi voziti žito tja, kar nam je delalo veliko preglavice. Včasih smo morali čakati v vrsti po ves dan.

Letos sta se v tem zbrhala dva privatnika — napredna kmeta. Kupila sta motor na električni pogon in z majhno mlatilnico šla pred hišo vsakega kmeta, tudi če je imel le 300 kg žita. Ljudem se je dobro zdelo, ker so za 100 kg omlačenega žita plačali samo 250 din, družba iz Prad pa je računala kar 450 din.

V tem pa še ni vse. Električni vasi nam nudi še druge ugodnosti in olajšave. Škoda le, da se naše zadruge ne spomnijo, da bi kaj takega začele. Saj je vendar njihova naloga: pospeševanje gospodarstva na vasi. Treba bi bilo nabaviti potujočo žago, ki bi članom zadruge v jeseni in spomladi razžagala drva za domačo potrebo.

Pred časom je v gostilni zadržnega doma smanjalo iz kleti več steklenic piva. Gostilničar je pri iskanju dobil na pokopališču, ki je tik zadržnega doma, 18 praznih steklenic. Ugotovil je, da so tiste, ki jih prodaja njegova gostilna. Zadevo je sporočil narodni zaščiti, ki pa ni mogla najti krivcev.

Nobena zadeva pa ne ostane dolgo skrita, tako je bilo tudi s temi steklenicami. Vaska angularija je v nekem prepisu sama spravila na dan štiri mlade ljubitelje piva. Gre za štiri mladoletnike, ki so tako omadeževali že v zgodnji mladosti dobro ime sebi in staršem. Res je, da je že stara tista pripovedka o otroku, ki je ukradel na materino pohudo šivanko in zaključil svojo »kariero« na vislicah, pa je še vedno zelo poučna. Starši in vzgojitelji mladine bodite bolj pozorni, kam hodijo, s kom se družijo in kaj delajo taki otroci.

Tudi v naši vasi ne zaostajamo v pripravi za udeležbo na Okroglici. Do sedaj se je prijavilo že nad 160 udeležencev. Od teh je 34 članov pevskega zbora, ki se pridno vadijo za skupni nastop na Okroglici, in 16 godbenikov. Mladina je pomagala postaviti slavolet, prikrasiti vasi in grobov padlih borcev.

Poskrbeli smo za organizacijo prevoza, tako da bosta dva tovariša odgovorna za odhod in povratek z Okroglice.

O. A.

LJUBLJANSKA ZDRAVSTVENA KOLONIJA V KOPRU

Od 1. do 24. avgusta je bila v Kopru ljubljanska zdravstvena kolonija. V koloniji je bilo 106 zdravstveno ogroženih otrok, med temi nekatere sirote. V Koper so prišli z namenom, da si s kopanjem in sončenjem utrdijo in okrepijo zdravje, zato so skoro ves čas uporabili v ta namen.

Med bivanjem ob morju so napravili več izletov v bližnjo okolico Kopr, tako na Sv. Mark, v Ankaran—Valdoltro, v Smedlovo in si ogledali zgodovinske zanimivosti mesta. Odrasle je zanimal muzej in druge zgodovinske umetnosti, mlajše pa predvsem morje ter morske živali in rastline.

Priredili so tudi tridnevni šahovski turnir. Zmagovalec turnirja je bil tov. Tuma Vladimir. Na športnem stadionu so priredili tekmovalne v hitrem teku, pri katerem je zmagal Boris Stramenski.

V nedeljo zvečer so imeli poslovalno kulturno prireditev v postopju slovensko-italijanske osnovne šole, na katero so povabili tudi zastopni-

ke oblasti. Na prireditvi je nastopal pionirski pevski zbor, recitatorji in plesalci z narodnimi pesmimi in plesi. Zmagovalec šahovskega turnirja in teka sta dobila knjižne nagrade in diplomo. Vodiči so zapeli za slovo pionirjem dve šaljivi pesmi. Za najmlajše pa je bil višek veselja, ko je nastopil Pavliha-lutkar in se poslovil od njih.

PORTOROŽ KMETJE ZA GOSPODARSKI NAPREDEK

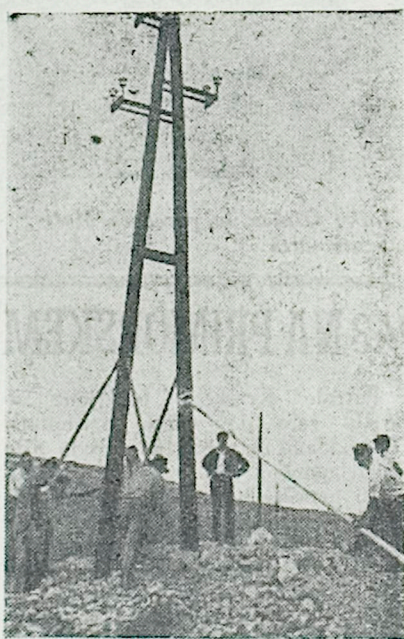
V občini Portorož kmetje razpravljajo na zborih volilcev o gospodarskih vprašanjih. Tako so nedavno razpravljali o izboljšanju kmetijstva, o uničevanju škodljivcev in dali pobudo za postavitev predelovalnice za paradižnik. Kmetje so mnenja, naj bi Kmetijska zadruga prevzela iniciativo za uresničenje te zamisli. V njihovi občini gre veliko paradižnika v kvar, ker predelovalnica »Fructus« v Kopru ob dobri letini ne more predelati vsega, kmetje pa trpijo škodo. Sklenili so, da bodo tudi sami prispevali s sredstvi, da se ta zamisel čimprej uresniči.

ZACETEK GRADNJE NOVEGA VODOVODA V OSPU

V proračunu občinskega ljudskega odbora Dekani so določili 6 milijonov dinarjev investicij za gradnjo vodovoda v Ospu. Gradnjo je prevzelo gradbeno podjetje z Reke in začelo z deli v ponedeljek, 24. avgusta.

Pred začetkom del je vaški odbor v Ospu sklical množični sestanek volilcev, na katerem so se obširno pogovorili o pomenu gradnje vodovoda. Soglasno so sklenili, da bodo dali svoj prispevek pri gradnji v obliki delovne sile. Vsaka družina bo prispevala po deset delovnih dni. Prebivalci Ospa so tako pokazali socialistično zavest in razumevanje za potrebe skupnosti. Vodovod, ki ga bodo dobili, bo koristil le njim in jim olajšal preskrbovanje vode.

Istočasni so začeli z deli za ureditev in preusmeritev hudournikov, ki so do sedaj povzročali ogromno škodo v vsej Ozpaski dolini. Pri teh delih je tudi skupina iz Ospa, ki

Domačini pomagajo pri elektrifikaciji s prostovoljnim delom

GRUPNA TUJH VOJASKEH PREDSTAVNIKOV NA PRIMORSKEM

Na Primorskem se je pretekli teden mudila skupina devetih tujih vojaških predstavnikov. Skupino so sestavljali letalski polkovniki Means (ZDA), Bergamyer (ZDA), Garner (Velika Britanija), Kenyon (Kanada), letalski podpolkovnik Slater (ZDA), podpolkovnik Deville (Francija), major Maung Tin (Burma), mornariški poročnik Robertson (ZDA) in kapetan Čelen (Turčija).

Skupina, ki jo je spremljal polkovnik JLA Branko Kodrič, je obiskala več krajev Slovenskega Primorja in Istre. Namen njihovega obiska je bil, seznaniti se z borbo primorskega ljudstva za svobodo in življenjem primorskega ljudstva sploh ter z vlogo IX. korpusa v NOV in pri osvoboditvi Trsta. Gostje so med drugimi obiskali kraje Opatijo, Reko, Stanjel, Sežano, Komen, Klano in Lokve.

steje 30 delavcev. Dela za ureditev in regulacijo je prevzelo podjetje za urejevanje hudournikov iz Ljubljane.

DEKANI

Prejeli smo in objavljamo:

V nedeljo, 16. avgusta je lovec ustrelil pred hišo dobro in prekoristno živalco mačko. Ta mačka je pokončevala kače, zelence in drugo strupeno golazen. Ko bo prišla zima, bodo udrle v hišo miši in podgane. Sedaj ko ni več pridne mačke, bodo imele prosto pot, posebno ker smo na samem. Upam, da ima tudi lovec svoj zakon, koliko daleč od hiše sme streljati. Neki pisatelj je zapisal: Žival je dobra, a človek je slab.

Igralska skupina IX. korpusa NOV v Sežani

V nedeljo zvečer je v Sežani gostovala igralska skupina IX. korpusa NOV. Že pol ure prej je bila kinodvorana, kjer je igralska skupina nastopala, polna ljudi. Ljudje so nestrpno čakali, kdaj se prikažejo igralci.

V imenu občinske organizacije SZDL in mestnega LO je igralce pozdravil predsednik občine tov. Rudež, ki je igralcem želel dobrodošlico ob velikem prazniku 10-letnice osvoboditve.

Predsednik društva »Svoboda« pa jim je izročil lep šopek cvetic in darilo.

Celoten spored je Sežančane zelo navdušil, posebno pa še solospeli Irma Kacinove in izvajanje venčica narodnih pesmi v igri. Enodejanka »Zaostale ure« ki prikazujejo zlato sredino — oportuniste v času NOB, je vzbudila pri gledalcih mnogo smeha. Igralska skupina je te dni s svojimi gostovanji osvojila ponovno vse simpatije prebivalstva kot v času NOB.

Humodušni Joco je še vedno isti in zna razvrediti gledalce ob vsakem času.

Tudi na Krasu, v Tomaju, Dutovljah, Komnu in drugod so igralce toplo sprejeli.

J. V.

V SEŽANI BODO PROGLASILI 6. SEPTEMBER ZA OKRAJNI PRAZNIK

Organizacija SZDL in Zveze borcev v sežanskem okraju je predložila OLO Sežana predlog, naj ta z odlokom proglasi 6. september kot obletnico osvoboditve Primorske in ustanovitve IX. korpusa NOV za okrajni vseljudski praznik. Predsedstvo OLO je ta predlog sprejelo in v ta namen sklicalo za 1. september svečano sejo odborikov obeh zborov OLO, kjer ga bodo sprejeli.

J. V.

Otroci postojnskega okraja letujejo pri morju

Tudi letos je okrajnemu ljudskemu odboru v Postojni uspelo organizirati otroško počitniško letovanje v Banjolah pri Puli. 14. avgusta je odšlo 130 otrok iz vsega okraja na morje, da se telesno okrepe in odpočijejo ter naberejo novih moči za napor v prihodnjem šolskem letu.

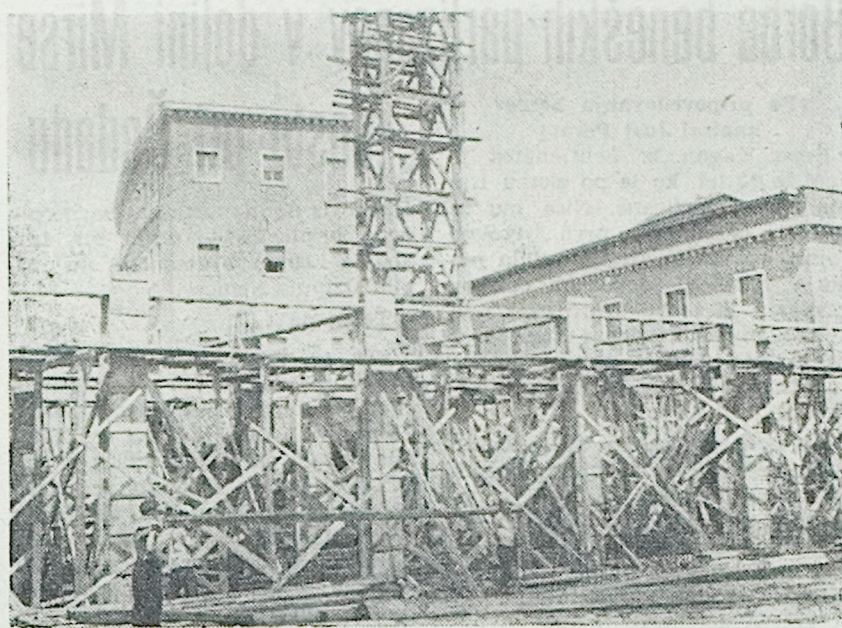
Socialni kakor zdravstveni izbor otrok je zelo dober, saj so že na pogled izbrali res šibke otroke. Poleg zadovoljstva materialne oskrbe je tudi vzgojni program letovanja pester. Otroci si bodo ogledali vse znamenitosti bližnje in dalnje okolice in mesta Pule. Zelo so veseli, kadar jih mornarji vozijo s čolni po zalivu ali na bližnje otoke. Svoje zadovoljstvo izražajo s pesmijo.

Starši otrok bodo kmalu opazili pozitiven uspeh počitniškega letovanja. Želimo, da bi kulturne in higienske navade utrjevali tudi, ko se bodo vrnili domov.

S. B.

POSTOJNCANI NA MANGARTU

Odprtja poti na Mangart so se Postojncani udeležili v največjem številu. Tega planinskega slavlja se je udeležil tudi dr. Marijan Breclj, ki je odprl pot za obisk. Na slavnosti

Dela pri gradnji velike stanovanjske hiše v Kopru napredujejo

NOVA GORICA

V soboto so na Pristavi (Rafut) pri Novi Gorici odprli Higienski zavod za Goriško. Hkrati so odprli tudi botanični vrt, v katerem so zbrane redke vrste rastlin.

L. B.

ODKRITJE SPOMENIKA PADLIM BORCEM NA BACU

V nedeljo je tovarišica Vida Tomšičeva odkrila spomenik 22 žrtvam fašizma. Ob tej priložnosti je imela govor o pomenu borbe naših ljudi za svobodo in o velikih naporih po vojni. Podčrtala je, da je naša dolžnost, ohraniti vse pridobitve, ki so nas stale tako velikih žrtv. Spomenik je nato izročila v varstvo vaški Zvezi borcev.

Te svečanosti se je udeležilo okoli 1500 ljudi. Sodelovala je mladinska godba iz Ilirske Bistrice in pevski zbor KUD, sedem mladincev pa je nastopilo z recitacijami. Predstavniki Zveze borcev je na kratko orisal življenje vsakega borca in sporočil, da bo ta dan znanost in spominek. Pred spomenik so zastopniki organizacij položili 50 krasnih vencev.

L. B.

V počastitev osvoboditve Primorske bo v več vaseh zasvetila električna luč

V istrskih vaseh Hrastovlje, Dol, Zanimgrad, Zazid in Podpeč z vso vmeno postavljajo drogove za napeljavo preko 12 km električnega voda nizke napetosti, da bo v dneh okrog 6. septembra lahko zasvetila v teh vaseh električna luč — dolgoletna želja prebivalcev. Da bo v teh vaseh zasvetila luč, je bilo treba poleg nizke napetosti zgraditi daljnovod visoke napetosti iz Mostičja do Hrastovlja v dolžini 3,5 km in zgraditi tam potrebno trafostajo.

Da so bile te napeljave izvršene v rekordnem času, gre predvsem zaslugi dobremu vodstvu Elektro-podjetja iz Sežane in njihovim delavcem rajona Sežana, Divača, Kozina in podjetja ERT, ki so mnogo prispevali tudi s prostovoljnim delom. Te dni so postavili tudi daljnovod Sočerga—Movraž v dolžini 3 in pol km za elektrifikacijo vasi Movraž, Dvori in Rakitovec, za kar bo potrebno zgraditi skupno še 9 km omrežja nizke napetosti. Pri gradnji daljnovoda Sočerga—Movraž, so prebivalci Movraža pokazali izredno požrtvovalnost; pri tem delu so sodelovali s prostovoljnim delom prav vsi vaščani in delali tudi po 12 ur na dan, dokler ni bil daljnovod končan. Ko bodo še ta dela končana, bo celotna Slovenska Istra elektrificirana, kar bo za te kraje pomenilo velik uspeh in napredek.

J. V.

PRED KONGRESOM LMS V OBCINI PIVKA

Pred dnevi se je sestal občinski komitet mladine na Pivki. Razpravljali so o pripravi za volitve delegatov za kongres LMS, ki bo 10. oktobra v Mariboru. Na območju občine Pivka bodo volili enega kandidata. Da bo izbira olajšana in res demokratična, bodo postavili tri kandidate. Kandidirali bodo sledeči tovariši: Marica Posega, se-

kretarka aktivna sekcije za vzdrževanje proge Pivka, Majda Čergonja, sekretarka aktivna mladine »Vaški« Pivka, in Anton Krebelj, sekretar mladinskega aktivna tovarne »Javor«.

V prihodnjih dneh bo občinska konferenca, kjer se bodo temeljito pogovorili o vzrokih nedelavnosti naše mladine.

C. M.

AJDOVŠČINA BO DOBILA PO- POLNO GIMNAZIJU

V veliki dvorani upravne zgradbe OLO v Novi Gorici je bila 25. avg. seja odborikov okrajnega zbora in zbora proizvajalcev. Okrajni zbor in zbor proizvajalcev sta zasedala najprej na skupni seji, kjer so razpravljali med drugim o desetletnem perspektivnem planu razvoja prosvete in kulture ter sklenili, da bodo prenesli materialno oskrbo nižjih gimnazij na občinske ljudske odbore, v Ajdovščini pa bodo ustanovili popolno gimnazijo.

Na seji so pregledali proračun neobveznih investicij, ki so jih opravili v goriškem okraju po družbenem planu.

Med drugimi so sprejeli odlok o načrtni obnovi vinogradov in sadovnjakov ter določili novega direktorja tovarne likerjev v Ajdovščini (Sosiča) in v. d. direktorja splošnega gradbenega podjetja Primorja Friderika Pavliča, ker je dosedanji direktor zaradi nekaterih nepravilnosti v produkciji podal ostavko.

Zbor proizvajalcev je na ločeni posebni seji potrdil zaključne račune državnih podjetij na Goriškem.

Priprave za proslavo na Okroglici so izredno razgibale vse življenje na Primorskem. Vse področje od Triglava do morja je kakor veliko gradbišče, ker ljudje krasijo vasi in postavljajo slavoletke in krasijo svoje domove. Doslej je na Primorskem napravljenih že nad 400 slavoletkov.

Delovni kolektivi čestitajo

NAJ ŽIVI SVOBODNA PRIMORSKA V SOCIALISTIČNI DOMOVINI!

Okrajni odbor SZDL Koper
Okrajni odbor SZDL Postojna
Okrajni odbor SZDL Nova Gorica
Okrajni ljudski odbor Koper
Okrajni ljudski odbor Nova Gorica
Okrajni ljudski odbor Postojna
Okrajni komite ZK Koper
Okrajni komite ZKJ Sežana
Okrajni ljudski odbor Sežana
Okrajni odbor SZDL Sežana
Okrajni komite ZK Postojna
Istra Benz, Koper
Kmetijska zadruga Koper in okolica
Mesopromet, Koper
BOR, veletrgovina z lesom, Koper
VINO Koper
Trgovsko podjetje MANA, Koper
Trgovsko podjetje EGIDA, Koper
Hotel TRIGLAV, Koper
Splošna trgovska dd., Koper
Istrska banka, Koper
Intereuropa, Koper
Tiskarna Jadran, Koper
Opekarna RUDA, Izola
Tovarna sardin Ex Ampelea, Izola
Tovarna sardin Arrigoni, Izola
Elektrotehnično podjetje ELTE, Izola
Splošna kmetijska zadruga, Izola
RUDNIK, Sečovelje
Ljudski odbor občine Sečovelje
Palace hotel, Portorož
Gostinsko podjetje hotel Central, Portorož
Tovarna mila Salvetti, Piran
Ljudski odbor mestne občine Koper
VODOVOD, Koper
Ljudski odbor občine Marezige, občinski komite ZK in občinski odbor SZDL
Splošna kmetijska zadruga Vanganel
Trgovinska in gostinska zbornica, Koper
Mestno trgovsko podjetje Piran
Zveza slovenskih prosvetnih društev Koper
Pleskarska in dekoraterska zadruga, Koper
Gradbeno podjetje I. maj, Koper
Veleblagovnica OMNIA, Koper
PROGRES, Izola
Delamaris, uvoz-izvoz, Izola
Ljudski odbor občine Šmarje
Ljudski odbor občine Dekani
Splošna kmetijska zadruga Dekani
Osrednja mlekarina, Izola
Ladjedelnice »BORIS KIDRIČ«, Piran

Ljudski odbor mestne občine Piran
Avtopodjetje ADRIA, Koper
Gradbeno podjetje EDILIT, Izola
Mednarodna agencija Agmarit, Piran
Tržaška zavarovalnica, Piran
Uprava za elektrifikacijo pri OLO Sežana
Okrajni komite LMS Sežana
Trgovsko podjetje »PRESKRBA«, Sežana, s poslovalnicami na Reki, Podgradu, Sežani, Obrovu, Kozini, Komnu in Štanjelu
Okrajna zadruga zveza Sežana
»JADRAN« export — import, Sežana
Mestno trgovsko podjetje »Tabor«, Sežana
Občinski ljudski odbor Sežana
Tovarna pletenin, Sežana
»Avtoprevoz«, Sežana
Okrajno gradbeno podjetje Sežana
Steklena galanterija, Sežana
»ELEKTRO«, Sežana
Hotel Triglav, Sežana
Restavracija Mohorčič, Sežana
Krajevna gostilna Malalan, Sežana
Kraški vodovod, Sežana
Fototehnika, Sežana
Mestna podjetja Sežana: Remotno, Krojaško, Čevljarsko, Mesnica, Brivnica, Elektromehanika
Krajevna podjetja Hrpelje-Kozina: Gostilna »Jadran«, Kovaško-kolarsko, Čevljarsko, Krojaško in Remontno podjetje
Okrajna obrtna zbornica, Sežana
Kmetijska zadruga, Sežana
Čevljarska produktivna zadruga Brezovica
»JAVOR« tovarna vezanih plošč in furnirjev, Pivka, z obrati v Prestranku, Baču in Ilirski Bistrici.
Podjetje za razdeljevanje filmov Globus, Koper
Piranske soline, Portorož
Občinski ljudski odbor Senožeče
Okrajni odbor AFŽ Sežana
Kmetijska zadruga Štanjel
Kmetijska zadruga Hrpelje-Kozina
Kmetijska zadruga Črni kal
Živinorejska zadruga Senožeče
Mizarsko podjetje Senožeče
Kmetijska zadruga Senožeče
Rudnik »TIMAV«, Vremski Britof
Občinski ljudski odbor Vreme

Občinski ljudski odbor Podgrad
Kmetijska zadruga Podgrad
Kmetijska zadruga Materija
Občinski ljudski odbor Materija
Občinski ljudski odbor Podgorje
Kmetijska zadruga Podgorje
Občinski ljudski odbor Hrpelje
Kmetijska zadruga Obrov
Občinski ljudski odbor Miren
Občinski ljudski odbor Šempeter pri Gorici
Občinski ljudski odbor Šempas
Ljudski odbor mestne občine Ajdovščina
Ljudski odbor mestne občine Nova Gorica
Občinski ljudski odbor Renče
Avtopromet Gorica
Trgovsko podjetje »Vino Gorica«
Tovarna cementa in salonitnih izdelkov Anhovo
Intertrans, Sežana
Industrija kraškega marmorja Sežana z obrati Vrhovlje, Kopriva, Kazlje, Lokev in Tomaj
Okrajno mizarsko podjetje Divača z obrati Divača, Dutovlje in Dol pri Vogljah
Kmetijska zadruga Vreme
Kmetijska zadruga Komen
Občinsko gostinsko podjetje Komen
Občinski odbor Komen
Občinsko mizarsko podjetje Komen
Ljudski odbor občine Divača
Ljudski odbor občine Črni kal
Ljudski odbor občine Gračiče
Ljudski odbor občine Dutovlje
Ljudski odbor občine Štanjel
Proizvodno podjetje gradbenega materiala, Ilirska Bistrica
Kmetijska zadruga Trnovo
Državno trgovsko podjetje »Snežnik«, Ilirska Bistrica
Mestno gostinsko podjetje »Jadran«, Ilirska Bistrica
Komunalna ustanova, Ilirska Bistrica
Obrtno podjetje »Planika«, Ilirska Bistrica
Gradbeno mizarsko podjetje »Sloga«, Ilirska Bistrica
Ljudski odbor mestne občine Ilirska Bistrica
Državno trgovsko podjetje »Ilirija«, Ilirska Bistrica
Lesno industrijsko podjetje (LIP) — skladišče Ilirska Bistrica
Krajevni sindikalni svet Ilirska Bistrica

Prve prijave za dirko „Od Triglava do Jadrana“

Kolesarska dirka „Od Triglava do Jadrana“, katero pod pokroviteljstvom našega lista organizira kolesarski klub Proleter iz Kopra, vzbuja veliko zanimanje v vseh republikah naše države in je pričakovati rekordno število udeležencev. Kot prvi so se odzvali vabilu organizatorja kolesarji beograjskega kluba Partizan iz Beograda, ki so prijavili kompletno ekipo s sedmimi kolesarji in dvema spremljevalcema, katera bosta spremljala dirko z lastnim motorjem. Tekom prihodnjega tedna se bo prav gotovo število prijavljenih dvignilo na 60 kolesarjev iz vseh krajev naše države. Kot je znano, bo naša dirka odločila tudi kolesarskega cestnega državnega prvaka, za katerega bo proglašen zmagovalec dirke.

Dosedanji prijavljenci, razporejeni po startni številki, so ti-le:

1. Petrović Veselin — Partizan
2. Bulatović Radoje — Partizan
3. Laković Aleksander — Partizan
4. Kostić Miša — Partizan
5. Cvejin Božidar — Partizan
6. Orlović Stojan — Partizan
7. Krebalj Aleksander — Partizan
8. Della Santa Silverio — Proleter
9. Brajnik Oreste — Proleter
10. Apollonio Bruno — Proleter
11. Lonžarić Peter — Proleter
12. Miklavčič Mirko — Proleter
13. Bonja Viktor — Soline.

USPEH NAŠIH KOLESARJE NA SVETOVNEM PRVENSTVU

Lep uspeh so dosegli naši kolesarji na amaterskem svetovnem prvenstvu, ki je bilo prejšnjo soboto v Luganu. Najboljši so bili član kopskega Proleterja Della Santa in član beograjskega Partizana Petrović, katera sta prispela na cilj z prvo skupino in se plasirala na 11. mesto. To je največji uspeh, ki so ga do sedaj dosegli jugoslovanski kolesarji v inozemstvu.

ZE ŠTIRI ZMAGE V INDOEZIJI

Pomlajena jugoslovanska nogometna reprezentanca gostuje že preko deset dni po Indoneziji, kjer je do sedaj odigrala štiri tekme.

Ona je vse tekme odločila v svojo korist. Prejšnji teden je zaigrala dvakrat in prepričevalno zmagala. V mestu Semarang je reprezentanca istega mesta premagala z visokim rezultatom 7:0, v Surabaju pa 2:0. Po zadnji tekmi, ki jo bodo igrali v Surabaju, se bodo naši nogometaši vrnili v domovino, kjer se bodo priključili svojim klubom, ki so že začeli tekmovanje za državno prvenstvo.

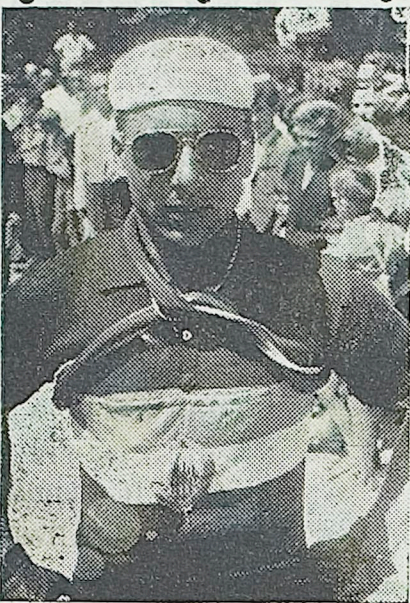
AURORA IN PIRAN V REPUBLIKSKI LIGI

Preteklo soboto je bil v Ljubljani plenem nogometne podzveze Ljubljana, na katerem so razprav-

Della Santa Silverio, Trst, član ekipe Jugoslavije I.

ljali v novem sestavu republiške lige. Na predlog delegata našega okraja je plenem potrdil, da bo v prihodnji nogometni sezoni, ki bo pričela 13. septembra, sodelovalo v republiškem prvenstvu, poleg mo-

Brajnik Oreste, Proleter

štva kopske Aurore, tudi moštvo Pirana.

Z vključitvijo Pirana v republiško ligo bodo tako vsa naša obalna mesta zastopana v višjih tekmovanjih, ker poleg že omenjenih, bo Izola sodelovala v slovensko-hrvaški ligi.

BARBA VANE PRAVI...

Danes vam bom povedal nekaj partizanskih »visev«. Zadnje dni sem namreč veliko potoval. Udeležil sem se zborov partizanskih brigad in prisluhnul pogovorom nekdanjih borcev. Nasmehal sem se večkrat do solz, tako so pravili ti naši partizani. Prav tako izvirne vam jih tu podajam:

Mislil, da vsi veste, kaj je »fiksira«, ki ga uporabljajo fotografi pri razvijanju filmov. Partizanski kurirji pa so ga uporabljali... Spomlad 1944 je fotoreporter Jože naročil po kurirski pošti malo »fiksirja«. Terenci iz Maribora so hitro ugodili prošnji in poslali naročeno po kurirjih. Medtem pa je bil Jože premeščen drugam in je »fiksira« nekam izginil. Kmalu nato je Jože prišel na kurirsko postajo in opazil na polici poznano skatlico z napisom »Fiksira«. Vprašal je kurirja, čemu imajo ta prah, pa je dobil odgovor:

»Veš, tovariš, to so najboljše »arčnice« proti potenju nog! Odkar natresemo tega vruga v čevlje, se nam noge nič več ne potijo. Veš, da moramo kurirji veliko hoditi. Natresi se ti malo, boš videl, kako boš lahko hodil...«

xxx

Zdravniki so v partizanih opravljali važno službo, zdravili so rane, rezali ude in šivali raztrgane od min. Veliko partizanov je tako »zašitih« znova odšlo v borbo. Imeli pa so opravka še z raznimi »analizami« hrane. Tak je bil primer dveh partizanov Vinka in France, ki sta zdravniku edine povedala, da leži nekje vreča riža. Nemei so že opozorili žene v vasi, naj gredo po tisto vrečo riža in naj ga porabijo za hrano. Žene pa Nemcem niso zaupale in so bile prepričane, da so riž za-

MALA DRUŽINA iz kopske okolice bi sprejela vdovo ali samsko, staro okrog 50—55 let tudi za stalno za hišna dela. Ponudba na u-pravo lista pod »Družinska.«

FOTOŠTUDIJ — Vse prostore fotoštudija v Novemgradu proda po ugodnih cenah C. Karlo Vatta, Novigrad — STO.

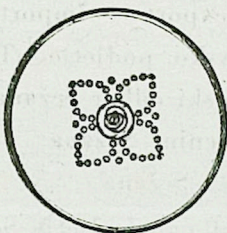
AVTOPODJETJE »ADRIA« — Koper obvešča vse potnike, da v soboto dne 5. in nedeljo, 6. septembra 1953 ne bodo obratovala avtobusne proge. V ponedeljek zjutraj bodo proge obratovala po voznem redu.

Na gimnaziji v Postojni bo začetek popravnih, razrednih in privatnih izpitov v torek, 8. IX. 1953 ob 8. uri. Začetek mature in sprejemnih izpitov za višjo gimnazijo obenem s popravnimi izpiti pa v četrtek, 10. IX. t. l. ob 8. uri. Naknadni vpis bo v ponedeljek, 14. IX. od 8—12. ure, začetek rednega pouka pa v ponedeljek 21. IX. t. l. ob 7.30 uri. Vsa dosedanja navodila s tem preključujemo.

Ravnateljstvo

Znižane cene!

OMNIA

OBVEŠČA VSE CENJENE ODJEMALCE, DA JE V SVOJI POSLOVALNICI Z OBAVILJO KOT V SKLADISCU ZACUSNO GLOBOKO ZNIZALA CENE

LETNIM ARTIKLOM

OGLEJTE SI NAŠE SKLADIŠČE TER POHITITE Z NAKUPOM DOKLER SE TRAJAJO ZALOGE!

Najvažnejši sporedi
od 5. IX. do 11. IX. 1953.
SOBOTA, 5. septembra 1953

5.28 Jutranja otvoritev in poročila; 5.40 Partizanske budnice; 7.00 Poročila; 7.10 »Hej brigade hitite« in druge partizanske pesmi ter obvestila za udeležence na Okroglici; 7.30 Pregled tiska; 8.00 Zaključek jutranje oddaje; 13.30 Poročila; 13.45 »Soča voda je šumela« — spored domačih napevov; 14.30 Primorske žene v osvobodilni borbi; 15.00 Radijski festival Primorskih in tržaških pevskih zborov: zaključna revija vseh zborov, ki so sodelovali v tekmovanju; 16.00 Skozi okrašeno Primorsko na Okroglico — zvočna radijska reportaža; 17.00 Slovenska lahka glasba; 17.30 S plesom in pesmijo po Jugoslaviji; 18.00 Poročila v hrvaščini; 18.15 Lahkih nog naokrog; 19.00 Večerne vesti; 21.00 Z mikrofonom po Primorski odlomki iz naših javnih oddaj pred Okroglico; 22.30 Nekaj plesnih motivov; 23.00 Zadnja poročila v italijanski; 23.00 Nočna glasba; 23.30 Zadnja poročila v slovenski; 23.40 Nočna glasba; 24.00 Zaključek oddaje.

NEDELJA, 6. septembra 1953

7.00 Pozdrav partizanskemu slavu ob X. obletnici sklepa glavne odbora osvobodilne fronte o priključitvi

Primorske k Jugoslaviji; 8.00 Poročila; 8.15 Z veličastnega partizanskega tabora na Okroglici: borbene pesmi »Srečanja ob tabornem ognju« (reportaža) naši novi odlakovanec. Okrog 10. ure otvoritev proslave in prenos slavnostnega govora; 13.30 Poročila; 13.45 Glasba po željah; 15.00 Z mikrofonom po Primorski: Odlomki iz naših javnih oddaj pred Okroglico; 16.30 60 minut židane volje in lahkih nog; 17.30 Glasba po željah v hrvaščini; 18.00 Poročila v hrvaščini in reportaža iz Okroglice; 18.30 Lahko glasbo izvajajo popularni orkestri; 19.00 Večerne vesti; 23.00 Zadnja poročila v italijanski; 23.10 Glasba za lahko noč; 23.30 Zadnja poročila v slovenski; 23.40 Glasba za lahko noč; 24.00 Zaključek oddaje.

PONEDELJEK, 7. IX.: 14.30 Večera na Okroglici; 14.45 Slovenske narodne ob spremljavi harmonike in vašega kvinteta. Pojejo D. Filipič, F. Koren, R. Koritnik in S. Hočvar; 17.31 Pisan koncert zagrebških solistov in ansamblov; 18.15 Prezre skozi opero »Cavalleria rusticana«, magnetofonski posnetek s puljskega festivala. — TOREK, 8. IX.: 14.30 Kulturni razgledi; 14.40 Ljubljanski zabavni orkester igra...; 17.30 V narodni pesmi in plesu po Jugoslaviji; 18.15 45 minut šramlov in vaških ansamblov; 20.00 G. Bizet »Carmen« (I. in II. dejanje). — SREDA, 9. IX.: 14.30 Življenje in tehnika 14.40 Koncert komornega zbora Radio Ljubljana: zborovske skladbe slovenskih avtorjev; 17.30 Odlomki iz opere J. Gotovca »Mila Gojsaličica«, posnetki s puljskega festivala; 20.00 G. Bizet »Carmen« (III. in IV. dejanje); 21.00 Naše planine v spisih Julija Kugyja; 21.30 Romantična slovenska glasba; 22.00 Plešite z nami. — ČETRTEK, 10. IX.: 14.30 Po svetu okrog; 14.40 Koncert tamburaškega orkestra »F. Prešern« iz Celja p. v. Hočevar Janka; 17.30 V narodni pesmi in plesu po Jugoslaviji; 18.15 45 minut ameriške lahke in zabavne glasbe. — PETEK, 11. IX.: 14.30 Obzornik; 14.40 šopek slovenskih narodnih; 17.30 Melodija iz filma »Veliki Caruso«; 18.15 Jesen razgrinja sive pajčolane — spored melodij, ki pojo o jeseni; 21.00 Slušna igra: Lojze Stander »Zlata verižica«; 22.00 Ob veselem ritmu, dobra volja.

Ali je dobra in hladilna lubenica v vročini...

RAVNATELJSTVOM IN UPRAVAM VSEH VZGOJNIH USTANOV TER VSEM OBCINSKIM LJUDSKIM ODBOROM V KOPRSKEM OKRAJU

Zaradi proslave X. obletnice priključitve Slovenskega Primorja in ustanovitve primorskih brigad na Okroglici sporočamo, da so prične redni pouk na vseh šolah našega okraja letos dne 10. IX. 1953. Učno osebo naj bo na službenih mestih najkasneje 1. XI. t. l., da bo lahko sodelovalo pri organizaciji proslave in pri pripravi za redni pričetek pouka.

Popravne in sprejemne izpite ter maturo je treba izvršiti v rednem roku, t. j. do 10. IX. 1953.

S tem dopisom razveljavljamo prejšnji odlok.

Ureja uredniški odbor — Odgovorni urednik Milko Stofa — Tiska tiskarna »Jadrana« v Kopru
Letna naročnina 500 din, polletna 250 in četrtletna 130 din.

Vaš Vane